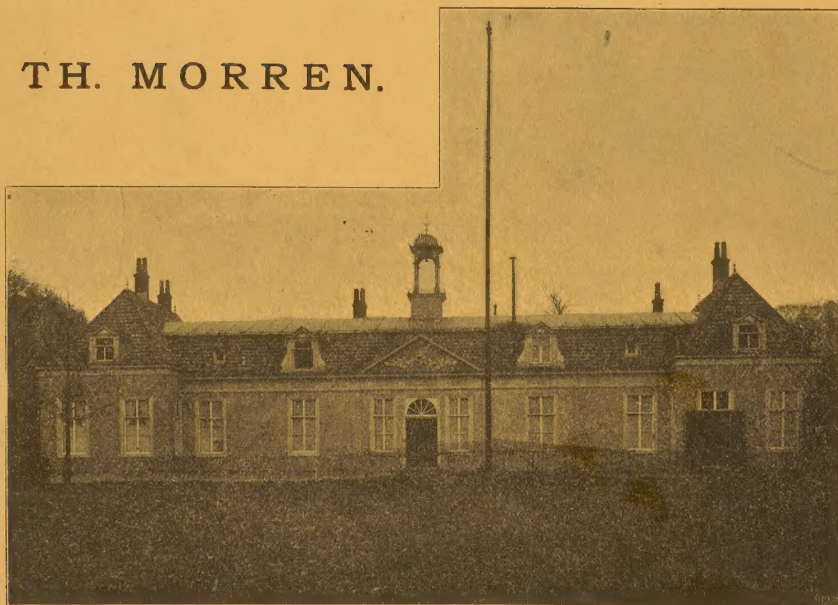
ZORGVLIET, BUITENRUST EN RUSTENBURG

DOOR

TH. MORREN.

AMSTERDAM,
UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER".

ZORGVLIET, BUITENRUST
EN RUSTENBURG.

ZORGVLIET, BUITENRUST EN RUSTENBURG

DOOR TH. MORREN.

AMSTERDAM
UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER".

INHOUD.

I. ZORGVLIET.

De tijdgenooten van Vader Cats zullen een zonderling denkbeeld van 's mans smaak hebben gekregen toen hij in 1643, ten noorden van 's-Gravenhage, een groote uitgestrektheid land en duinen aankocht met het kennelijk doel om zich daar een lustverblijf te bouwen.

De liefhebberij om er een „plaisante hofstede" of, zooals wij nu zouden zeggen, een buitenplaats op na te houden, zat in de lucht. 't Was mode geworden.

In tegenstelling van vroeger, toen de adel zich sterke kasteelen bouwde in de boschrijke streken van ons land, was het nu de rijk geworden koopman of patriciër, die een rustig plekje uitzocht „aan den oever van een stillen vliet." De hengel had het jachtroer vervangen.

De kasteelen waren meerendeels verdwenen of lagen in puin. Adel en geestelijkheid waren met den Vorst niet langer in het uitsluitend bezit van grond en macht. De handelsstand had een ongekend tijdperk van bloei bereikt. De tijden waren veranderd.

In de nabijheid der groote steden aan de kleine rivieren, verrezen in de eerste helft der zeventiende eeuw de lusthuizen als paddestoelen uit den grond.

Wat de Amstel en de Vecht waren voor Amsterdam, was de Vliet voor den Haag.

Maar niet alleen Voorburg genoot de eer om de rijke Hagenaar's zomers te herbergen; ook Rijswijk, Loosduinen en Wassenaar waren zeer gezochte plekjes voor de bewoners der residentie. Constantijn Huygens bouwde in 1641 zijn Hofwijck te Voorburg, de dichter Westerbaen in 1650 Ockenburgh even buiten Loosduinen en Vader Cats, „der dritte im Bunde", had zich in de duinen genesteld.

Wat hem hiertoe bewoog is gemakkelijk te verklaren. Cats hield veel van het buitenleven. Een dichterlijk gemoed dwaalt gaarne in de stille natuur.

Toen hij als advocaat te Middelburg gevestigd was, vertoefde hij een groot gedeelte van het jaar op zijn buitenverblijf te Grijpskerke. De meeste zijner eerste gedichten zijn hem daar uit de pen gevloeid.

Nadat hij in 1623 tot pensionaris van Dordrecht was gekozen, bracht hij het grootste gedeelte van het jaar in den Haag door; maar eerst in 1636, toen hem het aanzienlijk ambt van raadpensionaris werd opgedragen, moest hij zich hier vestigen.

Als pensionaris van Dordrecht had hij verblijf gehouden bij mej. Verbies of Van der Bies, maar nu moest hij een eigen woning in de residentie zoeken. Hij vond die woning op den Kneuterdijk, naast het tegenwoordige ministerie van Financiën.

Zijn drukke werkzaamheden namen evenwel al zijn tijd in beslag. Aan poten en planten kon in de eerste jaren niet worden gedacht; maar zijn liefde voor het buitenleven was te sterk dan dat hij daaraan op den duur weerstand zou hebben kunnen bieden.

Het ligt dus voor de hand, dat hij in de onmiddellijke nabijheid van 's-Gravenhage den grond voor een buitenverblijf moest zoeken.

Maar was het nu daarom noodzakelijk om juist in het zandig duin, dat oogenschijnlijk wel het minst gunstigste terrein mocht worden genoemd, daarvoor uit te kiezen? Zeer zeker niet. Maar ook hiervoor is gemakkelijk een verklaring te vinden.

Cats was een ondernemend en practisch man.

Toen hij nog te Middelburg gevestigd was had hij zich toegelegd op het indijken van polders in Staatsvlaanderen, een onderneming die hem vooral in de eerste jaren aanzienlijke winsten had opgeleverd. Zijn ondernemingsgeest ging zelfs zoover dat hij in combinatie met eenige landgenooten, waarbij ook Constantijn Huygens betrokken was, de indijking begon van 60,000 acres grond in Hatfieldchase in Engeland.

Het ligt dus voor de hand dat het ontginnen van woeste duingronden voor een dergelijk man een aantrekkelijke zaak moest zijn.

Daarbij kwam nog dat hij daar voor een betrekkelijk geringe som een groote uitgestrektheid gronds in eigendom kon verkrijgen welke, eenmaal ontgonnen, in de toekomst aanzienlijk in waarde moest stijgen.

Dat hij een practischen blik had, heeft de toekomst bewezen. Nergens in den naasten omtrek van den Haag had hij een dergelijk uitgestrekt terrein voor een betrekkelijk zoo geringen koopprijs kunnen verkrijgen.

Merkwaardig en karakteristiek voor den ouden Hollander is het evenwel dat hij reeds 65 jaren telde, toen hij de onderneming begon.

Dat hij er zelf misschien niet zoo lang meer van zou kunnen genieten, was voor hem geen beletsel. In het werk zelf vond hij genoegen en het nageslacht zou er het profijt van trekken.

In zijn: „Ouderdom, Buytenleven en Hof-gedachten op Sorghvliet" zegt hij het ons op zijn eigenaardige eenvoudige wijze:

„Mijn tijt is nu gegaen tot in de t'sestig jaren,
Onseker of mij Godt sal langer willen sparen:
Maer ik ben, Gode lof, op heden noch gesont,
Het schijnt dat mij noch tijt op aerde wert gejont,
Ick oock van langer handt tot planten wel genegen,
Heb des (al ben ick oudt) een nieuwen lust gekregen,
En daerom vindt ick goet te krijgen eenig lant,
Om (mij tot oeffening) oock nu te zijn beplant.
En schoon ick desen bouw van nieu gepoote struycken
Of niet voltrecken mocht, of weynig sal gebruycken
Dat acht ick evenwel voor mij geen ongeval,
Ick kenne wacker volck, dat na mij komen sal."

Den 20sten Mei 1643 kocht hij van Johan van den Brouck, Commies van de Financiën van de Staten van Holland, voor 4000 ponden „drie morgen, een hond en vijf en negentig roeden lants met een huys, schuyr, bargen en geboomte daerop staende, als mede noch seeckere geesten, klingen en een stuck lant gelegen benoorden den Haag, streckende tot aen de paelen van de Graeffelijkheids wildernisse toe."

Het volgend jaar breidde hij zijne bezitting uit door aankoop van „seeckere duynen ofte wildernisse" welke aan Johan van Aerssen hadden toebehoord.

Bij den koop werd hem tevens verzekerd het recht van de „Conijnvanck." De koopprijs bedroeg 3000 gulden.

Het eerste perceel was ten oosten begrensd door den „heerwech daer men naer Schevelinge gingh."

Van dien heerweg moet men zich evenwel geen al te groot denkbeeld vormen.

In den grafelijken tijd voerden twee wegen naar Scheveningen. Een zandpad dat aan den Denneweg zijn oorsprong nam en de zoogenaamde groote weg, ook wel het Westersche pad genaamd, welke van de Zeestraat uit vrij onregelmatig door de duinen en pannen naar het dorp kronkelde.

Deze weg was de groote verkeersader voor den handel naar het noorden en zuiden van ons land.

De kooplieden, die hun waar met zware wagens van heinde en ver aanvoerden, namen bij voorkeur hun weg langs het breede harde strand om daardoor de slechte landwegen te mijden.

De verbindingsweg van den Haag met het strand verkeerde evenwel in zeer slechte conditie. Dit baart geen verwondering wanneer wij weten dat zelfs het Noordeinde in de eerste helft der zestiende eeuw nog niet bestraat was en dat de voetgangers gevaar liepen, als het veel geregend had, in den moerassigen grond te blijven steken.

In het octrooi dat Philips II den 20sten Januari 1561 verleende tot het heffen van een tol in het Noordeinde om daarmede de onkosten van bestrating te bestrijden, werd gewezen op het drukke verkeer van „wagenen ende karren commende van Oosten onder die Noortzee, van Amstelredamme, Hoorn, Enkhuysen ofte van den zijde langes die custe van der Noortzee, vaerende ofte ook deur den Hage passerende met alrehande victuaelgie van zeevisch, soe versch, gesouten als gedroocht, haring, bucxhoorn, conijnen, reijgers, quax, pittoirs, lepelaars, scholvers, houtsnippen, plumers, ganssen, entvogelen, talingen en diergelijke, die al ter vente deur den Hage en deselve straete moeten passeren, omme gevoert te worden nae onsen landen van Brabant, Luyk, Maestricht, Coelen en elders, tot swaeren laste en pericule van den paerden, die deur dieselve straete en moerasse met grooten cracht moeten rijden en trekken, in vreese en pericule niet alleen van de beesten,

maer ook van de voorsz. geladen waeren, en ook menschen, die dikwils in dangiers sijn ommegesmackt en in den morassche versmoort te worden, bijsonder des wintertijts en ook bij nachte." *)

Al moge deze laatste zinsnede niet geheel en al van overdrijving zijn vrij te pleiten, er blijkt voldoende uit dat de toestand niet rooskleurig was.

Ook nadat het Noordeinde was bestraat, bleef het verdere gedeelte van den weg natuurlijk in denzelfden toestand. Eerst in het midden der zeventiende eeuw zou hierin verandering worden gebracht.

Aan Constantijn Huygens komt de eer toe de plannen tot het maken van een straatweg naar Scheveningen te hebben ontworpen.

't Is bekend hoe zijn plannen langen tijd schipbreuk leden, en hoe het denkbeeld dat nu zoo eenvoudig schijnt, voor onmogelijk werd verklaard.

De autoriteiten, die in deze zaak advies moesten geven, waren van oordeel dat de weg 's winters op lage plaatsen onder water zou loopen, en 's zomers zou verstuiven. Eveneens was men beducht dat het jaren zou duren alvorens de benoodigde klinkers waren bijeengebracht.

De Haagsche Magistraat, die van oudsher de reputatie had om niet verder te kijken dan zijn neus lang was, dorst het werk niet aan.. Huygens kon zijn plannen voorloopig opbergen.

Eindelijk, na vele jaren, toen Cornelis Soetens, de penningmeester van Delfland, die het eerste lusthuis aan het Scheveningsche strand bouwde — ter hoogte van Rauch — zich in een request tot de Staten van Holland wendde met verzoek om octrooi om den weg voor eigen rekening te doen bestraten en een tol te mogen heffen tot bestrijding der onkosten en tot onderhoud van den weg, werden de oogen van de vroede mannen geopend.

Het verzoek van Soetens werd geweigerd. Men begreep dat een dergelijk plan niet door particulier initiatief mocht worden uitgevoerd

*) Mededeelingen van de Vereeniging ter beoefening der geschiedenis van 's-Gravenhage dl. II, p. 143.

Raden en Meesters van de Rekeningen in wier handen het request was gesteld, traden met den Magistraat in overleg en nu werd besloten het werk voor gezamenlijke rekening te doen uitvoeren.

In 1663 werd de eerste klinker gelegd en den 5den December 1665 was het werk, geheel volgens de plannen van Huygens, voltooid.

Deze nieuwe straatweg liep gedeeltelijk over Zorgvliet's grondgebied. De woeste klingen en geesten zagen er nu evenwel geheel anders uit dan een 20 jaren vroeger.

De dorre zandgrond was ontgonnen, bosch, struikgewas en plantsoen hadden deze streek tot een oase in de woestijn gemaakt.

Wat iedereen onmogelijk toescheen had Cats tot stand gebracht.

Het plekje gronds, dat hij had uitgekozen, en dat hij op zijn wandelingen door de duinen had leeren kennen, was niet ongunstig gelegen.

Een beek, welke in de duinen ontsprong en van oudsher den Hofvijver van versch water voorzag, stroomde er doorheen.

Deze beek had toen nog een groote reputatie van helderheid en was goed voorzien van visch. Aan het water werd zelfs een genezende kracht toegeschreven.

»Een beekje uyt den duyn, dat komt hier nederdalen,
En gaet om onse werf en door de klingen dwalen,
Dit geeft ons beter nat als wel of dieper put
En 't is oock boven al aen siecke luyden nut.

Om den grond tot planten geschikt te maken deed Cats den grond diep omdelven en van veen zuiveren.

De voorbijgangers verdachten hem er van dat hij naar goud zocht en maakten er glossen op. Cats liet ze maar praten, hij wist wat hij deed.

Het fijne zand oordeelde hij geschikt voor boomkweekerij, terwijl hij het grove roest- of oerzand gebruikte om dijkjes op te werpen, die de jonge aanplanting tegen den zeewind moesten beschermen.

Voor bemesting gebruikte hij bagger uit de slooten.

Maar laten wij hem zelf aan het woord. Cats, die in zijn „Ouderdom en buytenleven"

zelfs verklapt dat hij er valsche tandjes op na houdt en den prijs vermeldt, die ze hem gekost hebben, is er de man niet naar om buiten zijn ambtelijken werkkring van zijn hart een moordkuil te maken.

„Wel soo nu yemant vraegt, hoe dat men ligte klingen
Kan brengen tot den dragt van sooveel nutte dingen
En hoe men edel fruyt kan trecken uit het zant,
Dat hier voor desen lag, gelyck een dorre strant
Leent mij een gunstig oor, ick wil het openbaren,
't Is mijn gewoonte niet voor vrienden broot te sparen.
De kunst hier in gebruyckt en is niet al te groot,
De stof ons allernutst is bagger uyt de sloot.
En die met zandt vermengt, en ondereen geslagen,
Maeckt dorre klingen nut om hout te konnen dragen.
Hier plant ick boomen in van allerhande slag,
En proeve wat de grondt van desen aert vermag.
Maer bagger uit een sloot, daer nevens boomen wassen,
Is boven alle mis de boomen toe te passen;
Want 't loof dat neder zijgt, is op den grond verrot,
Rijst op te zijner tijt en schiet een machtig lot."

En verder zegt hij:

„Nu wie van ligten duyn wil maken nutte landen
Die ga met onderschijt omtrent de schrale zanden,
Wat grof is of te scherp, of vuylen roest gelyck,
Brengt dat niet in een tuyn maer in een buitendyck;
Want die hier anders doet, heeft moeyt en kost verloren,
Vermits het niet en deugt tot hout of eenig koren;
Maer zandt, wit, fijn en sagt, en na den eijsch bereijt,
Geeft vruchten als het wort met reden aengeleyt."

Met de grootste belangstelling volgde onze raadpensionaris den dagelijkschen voortgang van het werk.

Na noen, als de maaltijd was afgeloopen, maakte hij een wandeling naar zijn duinen en keerde slechts noode terug om 's lands belangen in muffe vergaderzalen te gaan behartigen.

Prins Frederik Hendrik, die eveneens groote liefde voor het buitenleven koesterde en veel van bouwen en planten hield, kwam dikwijls een kijkje nemen.

Cats had er den Prins gaarne toe willen bewegen om in het algemeen belang op groote schaal de duinen te doen ontginnen en bepoten; maar Frederik Hendrik was toen niet meer de ondernemende man van weleer. Zijn krachten waren gebroken en eer de aanplanting op Zorgvliet schaduw gaf was hij er niet meer.

Toen Cats op vier-en-zeventigjarigen leeftijd op zijn herhaalden aandrang eindelijk den 27sten September 1651 ontslag als raadpensionaris verkreeg, kon hij zich geheel en al aan zijn buitenverblijf wijden.

Nog eenmaal zou evenwel zijn rust worden verstoord.

In het najaar van 1651 was de spanning tusschen Engeland en de Republiek zoo groot, dat een uitbarsting van den oorlog onvermijdelijk scheen. De Staten vaardigden naar het Parlement een plechtig gezantschap af om zoo mogelijk den gevreesden slag af te wenden. Cats werd aan het hoofd dier missie geplaatst.

Hoe hard het hem ook viel van zijn geliefd Zorgvliet afscheid te moeten nemen, de brave man meende in 's lands belang zich aan die moeielijke opdracht niet te mogen onttrekken.

Het Gezantschap nam den 19den December van de Staten afscheid en kwam den 27sten van die maand behouden te Londen aan.

De zending duurde zeven maanden, welke voorzeker tot de minst aangename uit zijn leven kunnen gerekend worden.

De afloop is bekend. In Juli kwamen zij in den Haag terug. De ontmoeting tusschen Tromp en Blake had den terugtocht verhaast.

Tijdens zijn afwezigheid had hij het kleine lusthuisje, dat op Zorgvliet stond, doen afbreken.

Nu hij zich voor goed buiten wilde vestigen, moest hij een behoorlijk huis ter bewoning hebben.

Daar wilde hij trachten den Haag met al zijn politiek gedoe te vergeten en rustig zijn dagen te slijten in de stille natuur.

Want, zegt hij:

Ick neme dese plaets tot afkeer van de sorgen.
Om daer bevrijdt te zijn, om daer te zijn verborgen,
Voor streecken van het Hof, voor streecken van den haet,
En wat' er in den Haegh niet selden omme gaet.
O! waer mij dit vertreck in volle macht gegeven,
Om daer met stillen geest mijn dagen af te leven,
Ja om noyt met den Haegh voortaen te zijn gemoeyt,
Als met een haegh alleen, die hier bij wijlen bloeyt*).

*) Ouderdom en Buyten-Leven, IIe dl.

Deze woning, welke den 25en April 1652 werd aanbesteed, was gebouwd onder toezicht van zijn schoonzoon Dirk Pauw door den Mr. timmerman Claes Dircksz. Balckeneijnde en den Mr. metselaar Willem Colijn, alias Toll.

Het timmerwerk was aangenomen voor 3500 gulden + 50 gulden „ter discretie van den heere aenbesteder, ingevalle hij aennemer soo in de leverantie van goet drooch, vast, gaeff ende wel geconditionneert hout, als mede behoorlicke bewerckinge van dien ende spoedige voltreckinge van den voorsz. bouw sijn Edt. behoorlick contentement compt te doen."

De metselaar zou van „yder duysent steens 2 guldens" krijgen „ende daerenboven nog een stuver op het duysent, mede ter discretie van den heere aenbesteder."

Voor het „afbreecken van 't oude werck ende schoonmaecken van den selven steen" zou hem 60 gulden worden toegekend.

Het werk moest in 8 weken, dus uiterlijk voor den laatsten Juni gereed zijn. *)

Deze eisch was niet te buitensporig, want de woning was noch groot, noch luxueus ingericht en bestond slechts uit ééne verdieping.

„Een huys met lage muren
Is dienstig op het landt
en kan oock lange duren,"

zegt hij ergens, en de uitkomst heeft hem in het gelijk gesteld.

Uitwendig is deze woning, die in zijn „Ouderdom en Buytenleven" staat afgebeeld, vrij wel in denzelfden toestand gebleven.

GEZICHT OP ZORGVLIET, UIT JACOB CATS „OUDERDOM EN BUYTENLEVEN" (1656), BLADZIJDE 63.

Cats had geen behoefte aan een groot huis. Zijn vrouw Elisabeth van Valkenburg was reeds in 1630 overleden; zijn beide dochters waren gehuwd.

Veel zorg werd intusschen besteed aan het park.

*) Bestek van den bouw van het huis op Zorgvliet in de Collectie „Catsianum" op de Universiteits-bibliotheek te Leiden, zie pag. 65.

Drie vijvers werden in den omtrek van het huis gegraven, waarin weldra vette brasems en zware karpers rondzwommen.

Een grot, welke met horens, schelpen en zeegras was versierd en waarop een zeegod prijkte, was tot vogelkooi ingericht

In de nabijheid van deze grot waren fonteintjes, die men onverhoeds kon doen springen — onze hedendaagsche bedriegertjes — en die de schrik waren van de Haagsche joffers.

Een hoogen heuvel had hij doen opwerpen, die hem tot uitzichttoren diende en vanwaar hij een ruim uitzicht had op den Haag en op den ganschen omtrek. Met den kijker gewapend kon hij zelfs den toren van den Briel ontdekken.

Als Cats in zijn park ronddoolde had hij altijd het snoeimes in de hand. Als curator van de Leidsche Universiteit kon hij zich gemakkelijk het zaad van allerlei vreemde gewassen en kruiden uit den hortus verschaffen, die hij op zijn grond overbracht.

Fraaie tulpenbedden, toen zoozeer in den smaak, ontbraken evenmin.

Zorgvliet werd een wonder van cultuur.

Zijn vruchtboomen bloeiden zoo welig, dat zij in het najaar moesten worden gestut.

Het fruit kwam te pas als zijn kleinkinderen de rust op Zorgvliet kwamen verstoren.

Dan daverden de lanen van het gejoel der kleintjes, die zonder respect voor vreemd gewas of struik naar hartelust ravotten op grootvaders erf.

Het waren de kinderen van zijn oudste dochter Anna, die gehuwd was met Cornelis van Aerssen, en van Elisabeth, die bij haar eersten man Cornelis Musch verscheiden kinderen had.

In het geheel was Cats in het gelukkig bezit van veertien kleinkinderen.

's Zomers werd in de vijvers gevischt en 's winters, als er ijs was, werd er op schaatsen gereden en gesleed.

Voor de feesten binnenshuis, zorgde zijn trouwe huishoudster Juffrouw Cornelia Baers, weduwe van zijn „opperclercq" Matthijs Havius, dat 't aan niets ontbrak.

Van een festijn dat op zijn 78en verjaardag werd gevierd en waar bijna al zijn kleinkinderen bij tegenwoordig waren, geeft hij een uitvoerige beschrijving.

In een gedicht dat een zijner gasten bij die gelegenheid ten beste gaf, worden de kleinkinderen een voor een bezongen.

Een anderen maaltijd, waarop de Haagsche predikanten te gast waren, beschrijft hij eveneens in geur en kleur.

Dat Zorgvliet weldra een zekere beroemdheid had, behoeft geen betoog.

Als vreemdelingen den Haag bezochten, trachtten zij altijd een introductie machtig te worden. Wijd en zijd werd het buiten geroemd.

Soms kwamen er ook vorstelijke gasten.

In den winter van 1656 bracht o. a. Amalia van Solms, vergezeld van haar schoonzoon, den Frieschen stadhouder Willem Frederik, en van eenige harer dochters, Cats een bezoek.

De Prinsessen vermaakten zich op het ijs, en Cats was er niet weinig verguld mee dat zij zich in zijn sleedjes hadden laten voortduwen die niet eens „verguld en waren".

Om ongenoode gasten te kunnen weren had hij aan de Staten van Holland een zoogenaamde brief van sauvegarde verzocht, die hem den 26en April 1653 werd verleend, en waarin „allen ende eennen yegelycken, van wat qualiteyt ofte conditie hij zij", verboden werd op Sorgvliet „te jaegen, schieten, vliegen, boomen te schenden ofte uyttetrecken, dijcken ofte heyningen te breecken off beclimmen ofte andere diergelycke onbehoorlyckheden in geennerhande manieren te incommoderen of te beschadigen."

Cats had in zijn laatste levensjaren met den Haag geheel en al afgerekend. Men zag hem niet meer in de straten, zelfs niet meer in de kerk. De Staten van Holland hadden hem vergunning verleend om de godsdienstoefening thuis te doen houden, waartoe Daniël Croeser, predikant te Rijswijk, en de proponent Hermannus Tegnaeus waren aangewezen.

Daniël Croeser werd later vervangen door Dr. Jacob Stermont. Hij leefde zeer eenvoudig. Behalve het gezin van zijn huishoudster en zijn klerk of voorlezer waren nog zes menschen in zijn dienst: „Cornelis Coxhoorn, koetsier en tuinman, een bouwknecht, een huys- en medeboereknecht, een keukenmeid, eene bouwmecht en een werckmeecht."

Jacob Cats stierf op Zondag den 12en September 1660 in den ouderdom van 82 jaren.

Zijn lijk werd, volgens zijn verlangen, bij avond zonder veel praal met 18 koetsen en 40 toortsen van Zorgvliet naar 's-Gravenhage overgebracht in het huis van zijn dochter Elisabeth en vandaar uit op Vrijdag den 16en in de Kloosterkerk begraven.

De brave man stierf niet geheel en al onbemiddeld, want hij liet aan zijn beide dochters een vermogen van 2¼ millioen gulden na.

Zorgvliet werd geschat op 12,000 gulden.

Juffrouw Havius mocht Zorgvliet blijven bewonen. Op een boete van 1000 gulden was het aan de erfgenamen verboden om haar „eenige moeyelijcheit, disrespect ofte vileinicheijt aen te doen."

Zorgvliet werd toebedeeld aan zijn tweede dochter Elisabeth, vrouwe van Carnisse.

Zij was in eersten echt gehuwd geweest met den beruchten Cornelis Musch, heer van Waalsdorp, Carnisse en Nieuwveen, griffier der Staten-Generaal, een der vele deftig gepruikte schurken, die de Republiek in haar bloeitijd heeft opgeleverd.

Haar gezin behoorde tot de toongevende kringen in den Haag. Zij leefden op grooten voet en hielden open huis.

Mevrouw Musch was niet een van die deftige zeventiend-eeuwsche preutsche, puriteinsche vrouwtjes, die haar hoogste levensgeluk in haar gezin vonden en daar met wijsheid en tact den scepter zwaaiden.

Zij hield van uitgaan en van de pret.

De lessen van ingetogenheid die vader Cats aan de Hollandsche vrouwen had ingeprent, waren niet tot haar doorgedrongen of.... misschien had zij er wel te veel gehad.

Overdaad schaadt. Mevrouw Musch heeft geen *mémoires* nagelaten; maar van haar tijdgenooten weten wij dat haar levenswandel niet geheel en al onberispelijk was.

Cats kreeg er bij slot van rekening nog de schuld van.

In een pamflet van die dagen heet het:

Waar is nu vader Cats, die zoo der vrouwen plichten
IJver' heeft voorgestaan en aardig weet te dichten?
Kan hij zijn eigen kind geen lessen schrijven voor
Dat zij niet uit en smijt' noch loope buiten spoor?

Musch was den 15en December 1650 overleden èn voordat een jaar verloopen was teekende zijn bedroefde weduwe de huwelijksvoorwaarden met een intiemen vriend des huizes, Diederik Pauw.

Het huwelijk werd voltrokken den 28en Januari 1652.

Zij verliet hare woning op den Kneuterdijk aan den hoek van het Hartogstraatje, en nam met haar drie dochters haar intrek in de woning van haar echtvriend op den Vijverberg, destijds het 14e huis van den Kneuterdijk af.

Pauw was weduwnaar van Aleijda van Vaerlaer en had bij haar twee zoons.

Het gezin stond weldra als een van de meest wereldsche van den Haag bekend.

De jeunesse dorée vond er een vroolijk tehuis en maakte ijverig cour aan de vroolijke „Muschjes."

Deze drie meisjes hadden in 1660 allen den huwbaren leeftijd bereikt.

De oudste, Maria Elisabeth, was 23, de middelste Elisabeth Maria — in de wandeling eenvoudig Betje genoemd, maar officieel als „Mademoiselle de Nieuveen" bekend — was 21 en de jongste, Anna Catharina, 19.

Zij waren, evenals indertijd haar moeder, een goede partij, want de oude heer Musch had ten koste van zijn reputatie een groot fortuin bijeengeschraapt.

Zijn vermogen werd door Harald Appelboom, commissaris van den koning van Zweden te Amsterdam, op niet minder dan twee millioen geschat.

Het dolle leven dat de jongelui uit de toongevende kringen in den Haag leidden en waartoe vooral de jonge Fransche officieren in staatschen dienst niet weinig bijdroegen, is bekend.

Met de dames Musch, die niet van overdreven preutschheid kunnen beschuldigd worden, gingen zij op zeer vrijen voet om.

Vooral Betje stond bij de rechtzinnige predikanten in kwaden reuk; zij hield er verschillende bewonderaars op na, die beurtelings haar gunsten moesten deelen.

Constantijn Huygens doet er ons eenige kennen. Den 18en November 1660 schreef hij aan zijn broeder Lodewijk: *) „Qui plus

*) Oeuvres complètes de Christiaan Huygens, publiées par la Société Hollandaise des sciences. Dl. III, No. 808 p. 180.

est, on dit que mademoiselle de Nieuveen est à présent sans galands. Monsieur de Buat partant ou bien estant party pour la France, le pauvre Capelle *), estant en la mer méditerranée ou dans la Candie et s'efforçant d'estendre les limites de la Chrestienté, et Languerac †), ne faisant pas fort l'empressé à ce que l'on dit tellement qu'il faudra, qu'elle songe à trouver quelqu'autre dupe."

In een brief, dien hij drie jaren later aan zijn broer Christiaan schreef, leeren wij de coquette Betje nog nader kennen.

Hij deelt hem daarin mede dat mademoiselle de Nieuveen — het stond deftig en het was gewoonte om de menschen bij de namen van hun heerlijkheid te noemen — in jongenskleeren op de kamer van Lodewijk Huygens was geweest en in gezelschap van eenige goede vrienden de straat was opgegaan.

Tot die vrienden had ook behoord de bekende ritmeester Buat, die, zooals wij gezien hebben, reeds drie jaar geleden tot haar „amants" werd gerekend en met wien zij een jaar later in het huwelijk trad.

Deze goedhartige losbol, die bekend stond als een stevig drinker, was er de man niet naar om haar in het rechte spoor te houden. De booze wereld wist dan ook al spoedig te vertellen dat zij er in haar huwelijk niet beter op geworden was.

Een tijdgenoot, Amelot de la Haussaie, schreef hieromtrent in zijn „Mémoires historiques":

„Leur mariage ne fut pas heureux; car la Dame, qui avoit été galante et coquette étant fille, le fut encore davantage étant femme. On dit qu'une fois elle s'absenta sept ou huit jours de suite, et qu'à son retour son mari lui donna cent coups de plat d'épée: ce qui n'aida pas à remettre la paix au logis."

Voor haar huwelijk zal zij met haar zusters dikwijls in gepast gezelschap op Zorgvliet hebben rondgedoold.

In de laantjes waar vader Cats in zijn laatste levensjaren in godvruchtig gepeins had neergezeten, weerklonken nu de vroolijke lach en schalksche kout van een flirtend troepje jongelui, die het met 's mans zedepreeken niet al te nauw namen en wier galanterieën voor de „zuivere maagderoos" — zooals Betje Musch in haar jeugd in een gedicht wordt genoemd — en hare zusters, niet zonder gevaar zijn geweest.

De bloeitijd van Zorgvliet valt evenwel eerst eenige jaren later, toen het landgoed in handen was overgegaan van Hans Willem Bentinck, „eersten kamerheer en colonel van de guarde te paard van Zijn Hoogheid den heere Prince van Oranje."

Den 16en Januari 1675 was de plaats door de kinderen en kleinkinderen van Elisabeth Cats verkocht.

In de koopacte wordt het perceel aldus omschreven:

„een hoffsteede en wooninge genaemt Zorgvliet met huys, bijhuys, plantagie en klingen daarbij behoorende, gelegen bewesten den dijck van den wech van Scheveningen."

De geheele oppervlakte bedroeg vier morgen en de koopsom 21000 gulden.

Door den aanleg van den straatweg was Zorgvliet's grondgebied aan het oosten ingekrompen.

In 1665 had de heer van Carnisse met Raden en Rekenmeesters van de Domeinen een overeenkomst gesloten waarbij hij den grond waarover de weg liep, benevens de klingen ten noorden van dien weg voor een onlosbare rente van 113 pond 's jaars had afgestaan.

Door de dijkjes, die aan weerszijden van dezen weg waren opgeworpen, lag Zorgvliet nu geheel van den weg afgesloten, ja zelfs de oude toegang, die eertijds vanaf de heining recht op het huis toeliep, was nu vervallen. Wilde men op de plaats komen dan moest men achterom het zandpad door het duin nemen.

Dit was natuurlijk een groot bezwaar. Om hierin te voorzien diende Bentinck in December 1674 een request in aan de Raden en Meesters van de Rekeningen der Domeinen van Holland, waarin hij het volgende betoogde:

Daar Zorgvliet „tot sijn merckelijck nadeel ende incommoditeijt gesecludeert is van den toegangh op de voorss. hoffstede door een dijck aen de westsijde van den voorss. straet-

*) Hendrik van der Capellen.

†) Frederik Hendrik Baron van den Boetselaar, heer van Langerak.

wegh, die aldaer is geleijt om de overstuyvinge van het zandt op denselven wegh voor te komen; ende gemerckt den vrijen toegangh ende passagie van den voornoemden Scheveningschen wegh op de voorss. hooffstede voor desen van de heijningh aff rechtuyt heeft gegaen naer de voorss. wooninghe, maer tegenwoordigh ter oorsaecke van den voorss. straetwegh ende dijck door het duyn ende ter zijden om moet werden genomen, soo versouckt den verthoonder gansch officieuselijck dat UEd. Mogende en Edel Achtbare hem willen permitteren dat hij een openinge door den voorss. dijck, recht op de voorss. wooninge corresponderende, moghe maecken ende die met een heck ofte poorte doen sluyten, om alsoo daerdoor bequamelijck ende sonder ommegang door het landt en de duynen van den voorss. Scheveningschen straetwegh naer sijne voorss. hoffstede met koets ende peerden te konnen komen."

Op dit verzoek werd natuurlijk goedgunstig beschikt. Bij acte van 18 December 1674 verkreeg hij toestemming om door den dijk een ingang te mogen maken. Alleen werd er de conditie bij gemaakt dat het hek of de poort altijd goed gesloten zou blijven „opdat geen andere personen hare passage daerdoor tot naedeel van den tolle comen te nemen."

Bentinck, de trouwe vriend en gunsteling van Willem III, later tot graaf van Portland verheven, deed Zorgvliet aanmerkelijk verfraaien en vergrooten.

7 December 1675 verzocht hij aan Raden en Rekenmeesters „een stuck duyns, panne off valeye" groot 37 morgen, 450 roeden in huur te mogen hebben, „hetwelk beplant wesende merckelijck soude dienen tot affweringe ende stuytingh van de quade winden, die de voorss. hoffstede van Sorchvliet veeltijts onderhevich was."

Op dezen grond — ten noorden van het huis — deed hij o. a. de oranjerie aanleggen, want ten tijde van Cats was het woonhuis de uiterste grens.

In 1698 werd deze grond hem in erfpacht uitgegeven voor 10 pond 's jaars; dezelfde prijs waarvoor hij het in huur had gehad.

Twee jaren later verkreeg hij vergunning om „desselfs plantagie van Sorgvliet met een houten heyningh aen de sijde van den Scheveningschen straetwech te besluiten" en deze heining te plaatsen „boven op de kruyn van den dijck."

Een fraaie album met afbeeldingen van Zorgvliet, hetwelk omstreeks 1690 het licht zag, geeft ons een kijkje op de plaats, zooals Bentinck haar had doen aanleggen.

Het was het type van een deftige buitenplaats in den bekenden smakeloozen Franschen stijl van Lenôtre. Niets ontbrak aan wat de mode van die dagen voorschreef.

Voor den aanleg van den tuin had Bentinck den raad ingewonnen van Johan Maurits van Nassau „den Braziliaan," den stichter van het Mauritshuis. Deze, een man van veel smaak, wiens grootste lust in planten en poten bestond, had de zaak met ernst ter harte genomen.

In December 1674, toen de koop reeds ondershands was voltrokken, had hij een uitvoerige memorie op schrift gesteld, waarin hij een algemeen plan van aanleg ontwerpt en verschillende nuttige wenken aangeeft. *)

Zoo zegt hij o. a.: „Het vraeiste en raerste in Hollandt is eene levendige beeck te hebben. Naedemael Sorghvliet dese rariteit en commoditeit heeft om daerdoor yts plaisants te maecken, so behoort men dieselve beeck, so langh men kan, door bequaeme plaetsen doen loopen, gelijck in de crabbelinge met roodt krijt aengewesen wordt. Derhalven nodigh, dat men de heiningh verset, en de plantagie vergroot tot aen de gestraate Haaghse wegh nae Schevelingh, laetende de beeck binnen de heiningh.

„Dese beeck behoort men haeren cours te laeten, so krom als deselve tegenwoordigh loopt, maeckende aen beide sijden van de beeck eenen wegh, ten minsten van sestien voeten breet, om, of het gebeurde, dat kutsen of caleschen malkanderen rencontreerden, te konnen wijcken.

„Dese voorss. wegen moeten egal en effen, en so diep gemaeckt worden, dat se maer $1\frac{1}{2}$ of 1 voet hoogh uyt het waeter blieven.

„Het sandt van die wegh komende moet

*) Mededeelingen van de Vereeniging ter beoefening der geschiedenis van 's Gravenhage, Dl. II, p. 169.

aen weersijden dijckswijs opgeworpen worden, so krom en scheef als de beeck loopt, gelijck boven geseit, vermits de rechte linien niet altijt aengenaem zijn.

„Om de wandelingen te vergrooten of te vermeerderen, behoorde men alle de duynen, dewelcke tussen den Schevelingsen wegh en Sorghvliet zijn leggende mede daerin te nemen, en aen de westsijde mede so veel als men sall nodigh oordeelen."

Voorts gaf hij nog in overweging om in de beek wortelen van uitgeroeide boomen te leggen om daarin „kreeften te planten." Om die beestjes behoorlijk te kunnen voeden moest men in de beek manden of korven met koemest gevuld zetten, daar hij van oordeel was, dat het water te schraal zou zijn.

Het agterste gedeelte van de tweede Groote Laan N°.4, na de Paarde-Stallen N°.27 te zien.

Als voorbeeld haalde hij den Hofvijver aan, want, zegt hij „dese incommoditeit van 't maegere water heeft de viver in den Haagh, vermits de beeck oock daerin is lopende, weshalven men bevindt dat noch swaenen, noch enden, noch vissen daerin duyren konnen, derhalve in den tuyn van Prins Maurits alle de waetervoegels en kraenichen het waeter, so op de mist staen blieft, komen drincken, willende in de graft niet drincken."

Ten slotte gaf hij nog den praktischen wenk om „het principaelste incomen van Sorghvliet" te maken „aen dese sijde van de groote poort aen de Schevelingse wegh, alwaer men toll ontfanght, waerdoor vooreerst de moeijelijckheit van toll te geven ontgaen wordt, en men daetelijck binnen op eenen schonen wegh coomt, langs die voormelde beeck."

Hij volgde den raad van Prins Maurits om den tol te mijden evenwel niet op, want deze toegang werd gemaakt eenige minuten gaans voorbij het tolhek.

Bij acte van 8 Januari 1675 werd hem en zijn erfgenamen vrijdom van tol verleend tegen betaling van 10 gulden 's jaars.

Om ons een juist denkbeeld te kunnen vormen, hoe Zorgvliet er in Bentinck's tijd uitzag, kunnen wij niet beter doen dan ons een paar eeuwen terug te denken en in gedachten een wandeling door den hof te maken.

Het interessante wat wij te zien krijgen moge onzen smaak niet meer geheel en al voldoen, toch zal onze moeite ruimschoots worden beloond.

Wanneer wij den Scheveningschen weg voorbij den tol een eindje zijn opgewandeld, staan wij weldra voor den toegang van Zorgvliet's grondgebied.

Een houten schutting scheidt het park van den weg en de omliggende duingronden af.

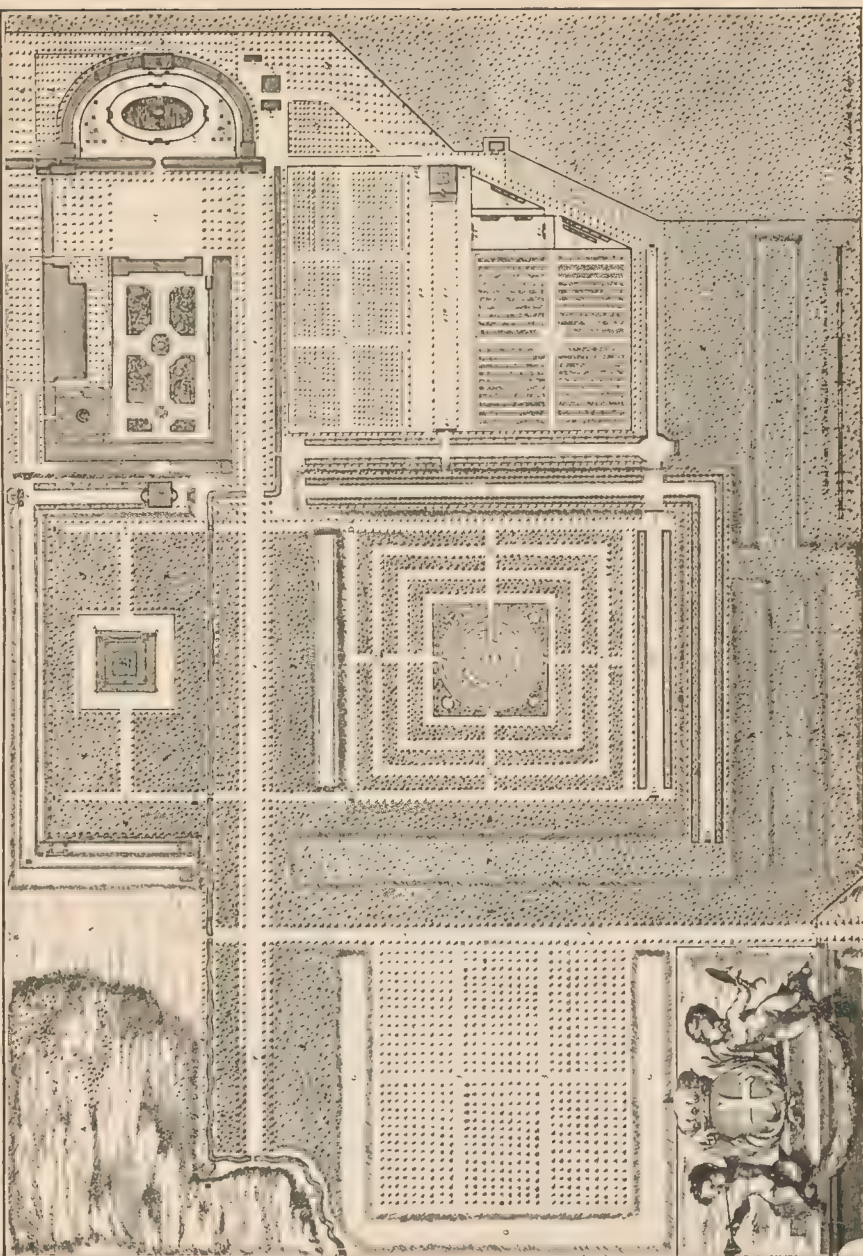
Wij treden de poort binnen. (1) *) De portier die aan de rechterzijde in een klein huisje de wacht houdt, heeft ons den toegang geopend. Recht voor ons strekt zich een lange breede laan uit, met hooge boomen beplant. (2)

Deze laan, waarin twee karossen elkander gemakkelijk kunnen voorbijgaan, inwandelende, zien wij weldra aan onze linkerhand een grooten appelboomgaard. (3)

Deze boomgaard, ingesloten door breede dijken (G), is bijzonder gunstig gelegen. Doorsneden door drie breede lanen wordt hij in zes langwerpige vakken verdeeld. De boomen zijn in lange rechte lijnen op 20 à 30 voet afstands van elkander geplaatst.

---

*) De cijfers en letters verwijzen naar den hiernevensstaanden plattegrond.

PLAN VAN HET SCHOONE PERK VAN SORGVLIET, BY 's GRAVENHAGE.

Het geheel doet ons denken aan een leger dat bataljonsgewijze is opgesteld.

Wij mogen ons aan het begin van onze wandeling evenwel niet te lang ophouden en gaan dus verder.

Wanneer wij den boomgaard, die bijna de halve lengte van de laan beslaat, een eindje voorbij zijn, wordt onze weg gekruist door een laan, die nog breeder is dan die waarin wij ons bevinden en die het park in zijn geheele lengte doorsnijdt. (4) Wij moeten deze laan in om naar het huis te komen en slaan dus rechts om. Na een kleine vijf minuten geloopen te hebben tusschen lommerrijk geboomte, komen wij aan een gebouwtje dat wij reeds van verre hebben zien liggen en dat nu blijkt de stal te zijn. (27)

Links omslaande komen wij aan het ruime voorplein van het huis. (25)

't Is nog het oude huis van Cats; uitwendig is er niets aan veranderd. 't Is een laag gebouwtje met twee vleugels, die een weinig vooruitspringen. (24) Aan weerszijden van de deur zijn zes kleine kruisvensters met openslaande luikjes.

De voorgevel is met een fronton gedekt. Cats' wapen prijkt nog boven de deur.

In het hooge dak zijn vier zoldervensters. Middenop staat een klokkentorentje met windvaan en een hooge schoorsteen van een zeer eigenaardigen vorm, die aan een Chineesch torentje doet denken.

Het gebouwtje levert verder van buiten niets merkwaardigs op.

Wij staan er verbaasd over, dat een man als Bentinck, die een zoo hooge positie bekleedt, in deze eenvoudige woning verblijf kan houden; maar wij moeten niet uit het oog verliezen dat hij in het Lange Voorhout (op de plaats waar thans het Ministerie van Marine staat) een groot en deftig huis bezit, dat een van de fraaiste gebouwen van den Haag is. Zorgvliet is dus slechts voor hem een zomerhuisje waarin hij nu en dan verblijf houdt.

Bovendien had hij plannen gehad om op het gebouw een verdieping te plaatsen, maar bij onderzoek was gebleken dat de grondvesten daarvoor te zwak waren.

Eenigszins teleurgesteld door de soberheid van de woning, keeren wij het gebouwtje den rug toe en wenden onze oogen naar rechts. Verrast blijven wij staan, en geen wonder. Wij staan daar op eenmaal voor het belangrijkste wat wij op Zorgvliet kunnen aanschouwen: de oranjerie.

In een halven cirkel gebouwd omsluit zij een tamelijk groot terrein. Vlak tegenover ons in het midden staat het hoofdgebouw. (31) Drie oploopende terrassen zijn met oranjeboomen bezet, waartusschen fraaie steenen potten en vazen met vreemde gewassen.

Op het middenterras zijn aan weerszijden „sierlijke parterres of lofwerken (van palm), omzet met zeer schoone groene piramiden" (van taxis).

In het midden is een breed waterbassin met fontein.

De beek, omzoomd met groene heggen, scheidt de oranjerie van den weg af. Een steenen brug met een laag hek verleent den toegang.

Rechts van de oranjerie zijn de paardenstallen, (27) links is de hovenierswoning. (26) Bekijken wij het hoofdgebouw wat meer van nabij.

Het bestaat uit één verdieping. Vier pilasters dragen een Dorische kroonlijst. De ingang is in het midden. Aan weerszijden een kruisvenster. Boven de ramen en den ingang eveneens een klein venster. De openstaande deuren nooden ons om binnen te treden.

Heeft het gebouw van buiten met zijn vier pilasters ons reeds aan Pieter Post doen denken, het inwendige, dat sterk aan de Oranjezaal in het bosch herinnert, maakt de vraag wie de bouwmeester is, geheel overbodig.

De zaal is vierkant. Korintische pilasters rustende op piédestals dragen het hooge plafond met groot geschilderd middenstuk en vier medaillons met kinderfiguren. Boven de deuren zijn antieke bas-reliefs die Bentinck in Italië heeft gekocht. Boven den schoorsteen is een geschilderd medaillon, terwijl de haard achter een groot geschilderd paneel verscholen ligt.

De vloer is met tegels van wit marmer en van bruinen steen in figuren ingelegd.

Tegen de wanden staan twee tafels met

D'ORANGERIE VAN 'T PERK VAN SORGVLIET,
EEN DER SCHOONSTE VAN HOLLAND.

De groote en schoone Saal van d'Orangerie N°. 31 van binnen.

marmeren bladen en verder tegen elken pilaster een stoel.

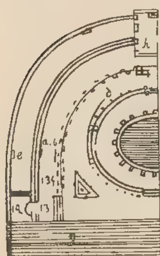
Door de kleine in lood gevatte ruitjes schijnt het licht vriendelijk naar binnen.

Aan weerszijden is een toegang tot de eigenlijke oranjerie. (32) Daar worden de potten 's winters in opgeborgen. Elke vleugel wordt verwarmd door een oven, die met turf wordt gestookt. Groote buizen voeren de warme rook door het gebouw.

Een tijdgenoot, de Zweedsche architect Nicodemus Tessin, die in 1687 ons land bezocht en ook op Zorgvliet een kijkje nam, geeft in zijn reisbeschrijving van de oranjerie de navolgende nauwkeurige beschrijving.

„Auf der anderen Seiten vom Hauss ist die Orangerie, so zimblich hübsch ist, undt hat die forme ungefehr wie folget:

A. b. c. d. seijnd die Stellen, wor die Orangéen dess Sommers werden herumb gesetzt. Die puncten alle bedeuten gesnitene Urnen, so ich mein Tage nicht schöner gesehen habe, von ungefehr einer Ellen hoch. Umb den bassin stunden Vasen herumb, auf beijden der Treppen vorn der obersten Terrassen wahren von steine Vasen mit bassarelieven gesetzt. e. f. seind die 2 Ofen, so die halbe Orangerie wahrm halten; sie wharen von Eyssen. Dass Flor in der Orangerie wahr von Klinckern, zwischen den Fenstern wahr es nur halb so breit wie die Fenster breit. g. Ist ein kleiner Canal mit kleiner Hecken auf den Seiten; die Orangerie wahr wie Holtz angestrichen.

Beijm Eingang h. wahr es mit dorischer Order undt modiglionen. Ueber den 2n Thüren auf jedweder Seiten inwendig im Salon waren basrelieven von der Colonna Trajana; der Sahl wahr marbriret, undt mit einer Flor von weissen Marmor, undt braunen Olandschen Steinen mesliret.

Beij i vorn wahren 2 reijgen von hohen geflantzten Beümen; *)

De architect vooral treedt in deze omschrijving op den voorgrond.

Van het inwendige van het woonhuis trekt alleen de badkamer zijn aandacht.

„Dass Hauss ist nur klein; die Badstube darin is wie zu Hundzlardick (Honsholredijk) in der Ecken vertiefet mit kleinen vierkantigen weisen steinen. Dreijen sitzebäncken hinunter etc. Am Ende hiervon seijndt 2 robinets, auss dem einen kömpt dass kalte Wasser hinein, aus dem andren dass warme, so durch eine bleierne Röhre wirdt in einer verborgener Pfanne geführet, worunter ein kleiner Offen verborgen steht; von hier fält es durch dem robinet hinein."

Wij zijn intusschen door de breede vestibule naar de achterzijde van het huis gewandeld, waar wij den grooten tuin voor ons hebben.

Onze vriend Nicodemus maakt er maar met een enkel woord melding van.

„Mitten vor diess Hauss (aan de achterzijde namelijk) ist ein kleiner Garten mit Parterren undt umbgebenen Pallisaden. Am Ende ist ein Art von einer verhobenen Grotten daraus eine kleine Cascade en face vom Hauss herunter fält.

Auf der rechten Seiten seijndt artige bedeckte Gänge von Charmillien etc."

*) Ein Besuch in Holland 1687 aus den Reiseschilderungen des schwedischen Architekten Nicodemus Tessin. d. j, Mitgetheilt von Dr. Gustaf Upmark. Oud-Holland 1900 p. 148 en 149.

Van de verdere bezienswaardigheden van het park vertelt hij alleen nog het volgende:

„Sonsten wahr hier auch eine kleine Mesnagerie zu sehen wie auch eine kleine neu angelegte Grotte. An den Enden von den Alléen wahren überall gemahlte Einsichten; die Brücken wahren mit Stahlradt separirt."

Voor het park had hij blijkbaar weinig oog, anders zou hij er meer van hebben gezegd. Had de man geen gevoel voor al die wiskunstige figuren, waarin het vrije groen zat bekneld, of was de verkrachting van de natuur hem misschien een doorn in het oog? In dat geval zou hij zijn tijdgenooten verre vooruit zijn geweest.

Voor hen, die zich nu eenmaal over het feit hebben heengezet, dat zij hier, zooals Hofdijk zoo eigenaardig zegt, *in* de natuur *aan* de natuur vaarwel moeten zeggen, is er nog wel iets aardigs te kijk. Wij wandelen dus maar eens rond.

De tuin is aan alle kanten afgesloten. Aan de noordzijde door het woonhuis, oostelijk door een steenen muur, in het westen door een schutting van traliewerk, die de volière afsluit, welke zich daarachter bevindt, en ten zuiden door een lage haag, waarachter de vijver stroomt, die rondom de tuin is gegraven.

De achtergrond wordt gevormd door een terras met hooge boomen, waarop een soort „arc de triomphe" — de triomf van den wansmaak — zich verheft. (15)

Daaronder, tegen het terras aan, zijn cascaden met fonteinen en grotwerk en aan weerszijden berceaux. (16)

De aanleg van den tuin zelf is buitengewoon stijf. Indien wij willen weten, hoe de tuinman bij den aanleg is te werk gegaan, hebben wij slechts *Den verstandigen Hovenier* opteslaan, een handboek voor den Hollandschen tuinbouw, dat in 1669 het licht zag, en dat door den geneesheer F. Nyland is geschreven. In de inleiding lezen wij het volgende:

„Om nu een nieuwe thuyn of hof uyt de grondt wel te ontwerpen, zal men vooreerst een breedt padt, nadat de groote van de plaets toelaet, recht van vooren tot achteren midden door den hof maken; alsoo oock aen wederzijden, nevens de heijningen, gelijck mede aen 't voorste en achterste eijnd', nadat men twee voet tot een rabat langhs deselve heeft laten leggen: welcke drie paden met een kruys- of dwarspadt in 't midden van den anderen werden doorsneden, waerdoor den hof sich in vier gelijcke deelen comt te vertoonen; van dewelcke men een of twee tot een bloem-perck verkiest, en de anderen met wel-verdeelde bedden en rabatten laet leggen."

De parterres of bloemperken zijn in allerlei figuren aangelegd en vertoonen aan weerszijden met angstwekkende zekerheid den zelfden vorm.

Langs de bloemperken, die met palmboompjes zijn afgezet, staan op verhoogde banden op regelmatige afstanden oranjeboomen, afgewisseld door geschoren taxissen in pyramide-vorm.

Aan het einde van den tuin staan op hooge voetstukken twee looden beelden, netjes wit gepleisterd en twee werkelijk zeer mooie groote vazen van zandsteen.

De symmetrie is nergens verstoord. Het moet den wiskunstenaar een ware lust zijn hier rond te wandelen.

In het midden van den tuin is een waterbassin met een fontein, die haar stralen hoog opwerpt. Rechts van de fontein (wij staan met het huis voor ons) is een groot steenen portaal tusschen den muur in geplaatst met

De groote visryke Vyver N.° 18 met de groene LustPrielen N.° 16 en Grotwerk N.° 15.

DE TUIN ACHTER 'THUIS.

drie nissen. In twee daarvan staan fraaie vazen. De middelste nis geeft ons een uitkijkje in den grooten langwerpigen vijver, die goed van visch is voorzien.

De groote Vyver N°.19 voor vreemde en inlandse Vogelen, met zyn Volieres N°20.

Aan de overzijde is een dergelijk monument van latwerk aangebracht, dat drie raamvormige openingen heeft, welke met gevlochten ijzerdraad zijn afgesloten.

Dit ijzerdraad dient, zooals wij reeds gezien hebben, om de volières aftesluiten, die zich daarachter bevinden.

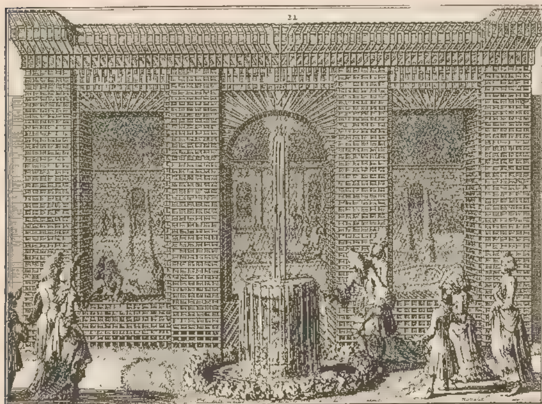
Wij werpen een blik naar binnen. Een artistieke fontein van grotwerk, omgeven door een gordijn van water, trekt het eerst onze aandacht.

Wilt gij precies weten, hoe die fontein in elkaar zit? „*De verstandige Hovenier*" zal het ons vertellen.

„Deze fonteijn is zeer licht en onkostelijck; op de gront ziet men de manier van een straet van kleyne key- of backsteentjes; tusschen dese steentjes komen verscheyde dunne loode pijpjes, daar straelen uytkomen, die snel en recht na boven schieten daer mede men de toekijkers kan verrassen. d'Onderste waterbak kan men van klinkers maken, gelijk de regenbacken met sement gemetselt en bestreken. Het pedestal of voetstuck is van vier ijzere of kopere staven, die onder van malkander af, maer boven tot malkander toe komen. Deze zijn beset met kleyne stukjes steen, die men van de rotzen afkapt en in de grotwercken gebruyckt, men kan deze oock wel in 't geheel of ten deele beleggen met zeehoorntjes en schulpen, die men met steenlijm (die tegen 't water bestandig is) vastmaeckt, als men in de grotten gebruykt. De onderste kom is dun geslagen koper. Van ditzelve stof is mede het schaeltjen in 't midden, waeruyt de waterstralen komen, als oock het kopjen dat daer op staet *).

Op dien dikken waterstraal zag men dikwijls een licht, hol, koperen balletje drijven en spelen (zooals dit in de schiettenten op de kermissen nog wel gebruikelijk is).

Die stukjes steen waarmede de fontein versierd was, had Bentinck gekregen van den „Richter van Lingen" in Duitschland. Zij waren, zooals Huygens mededeelt, „moitjé terre et moitjé pierre sur lesquels croissent certaines pointes comme celles du cristal de roche et de figure hexagone †)." Het was die eigenaardig gekleurde steen waaruit men cachetten vervaardigde.

Fonteyn en groote Poort van latwerk N°.21, van de Volieres N°20, na de Parterres N°23, en het groote steene Portal N°.22 te zien.

Naast de volières is de menagerie van vreemde en inlandsche vogels, die in de breede lanen

*) J. van der Groen, *den Nederlandtsen Hovenier*, 1669, figuur 10.

†) Brief van Constantijn Huygens aan zijn broeder Christiaan. 3 Oct 1680, dl. VIII, no. 2230 p. 302.

Berceaux of Groene Luſt-Prielen N°.16.

den dag, als het in den vlakken tuin, waar geen enkel boompje schaduw biedt, brandend heet is, vindt de wandelaar daar een bekoorlijke schuilplaats.

Deze berceaux aan de andere zijde uittredende, voert ons een houten bruggetje over den vijver naar een korte breede laan (17), die aan weerszijden met lage groene hagen is afgezet.

Van deze laan uit komen wij op een der vele hooge terrassen, welke Cats reeds indertijd heeft doen opwerpen om het jonge groen tegen den scherpen zeewind te beschermen. Dit terras (11) bijvoorbeeld, dat hier een rechthoek vormt, beschermt aan de noordzijde het kreupelbosch dat den Parnassusberg omsluit. Langs een vrij hooge trap klimmen wij naar boven. In den hoek staat een antieke poort met de godin Flora (14); daarachter ligt de watermolen (13) verborgen waaruit de fonteinen gevoed worden. De poort is stijf en smakeloos. Flora, die er welgedaan uitziet, staat op het punt om uit een soort van sarcophaag te springen, waarin men haar op een voetstuk heeft geplaatst.

Aan het einde van het terras dat wij recht voor ons zien en dat met hooge hagen is omzoomd, staat de Fortuin. (12) Wij slaan evenwel linksom en volgen het terras

parmantig heen en weer stappen of in den grooten vijver (19) rond zwemmen.

Bentinck had liefhebberij in vreemdsoortige beesten.

In 1686 hield hij er o. a. eèn levenden kameleon op na. In die dagen een groote merkwaardigheid.

Constantijn Huygens schrijft er over aan Christiaan: „Mr. Benting m'a dit qu'il a chez luy un chaméleon en vie, qui n'a pas mangé de 10 ou douze mois et ne fait point d'ordure." En voegt hij er bij „si vous-voulés le voir vous n'avez qu'a aller ches luy et demander apres Heimans qui vous le montrera *).

De menagerie laten wij evenwel links liggen; wij wandelen den tuin verder door totdat wij aan onze rechterhand de berceaux zijn genaderd. (16)

Deze groene „lustprieëlen" liggen ten zuiden van de menagerie en sluiten een vierkant tuintje in.

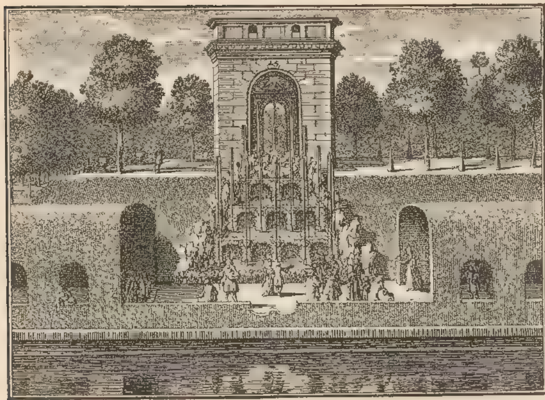
De geschoren hagen van hulst en eschdoorn vormen poorten en gangen: nisvormige openingen verleenen kijkjes in den grooten tuin en op het binnentuintje, dat eveneens met parterres is aangelegd.

De groene gangen zijn duister door het dichte bladerdak en 's zomers op het midden van

Het ſchoone Grot N°.15, van binnen, na het Canal C, ende Terraſſe N°.06 te zien.

*) Als voren dl. IX. no. 2440 p. 103.

Het fraye Grot N°.15 met zyn Cascades van ter zyde aan te zien.

dat evenwijdig met het huis loopt en dat ons naar de triomfpoort (15) voert welke wij reeds van den tuin uit hebben zien liggen.

Deze poort van gehouwen steen met een kroonlijst, die een soort van attiek draagt, ziet er van buiten stijf uit. Van binnen is het evenwel een aardig zaaltje. Vier boogvormige poorten geven naar alle zijden een mooi uitkijkje.

De wanden zijn in vakken geschilderd, evenals in de Oranjezaal, en met grotwerk omsloten.

Vier bustes zijn in de nissen geplaatst. In de elleboogvormige hoeken staan banken. Het stervormig plafond is vlak en wordt gedragen door een plat lijstje. De vloer is stervormig mozaïek.

Aan de voorzijde, tegen het terras aan, zijn cascaden in grotwerk met bogen. Daar tusschenin cherubijntjes bij wijze van waterspuwers.

Aan weerszijden van deze cascaden langs den vijver zijn berceaux met boogvormige openingen aan den waterkant.

De fonteinen en de vijver brengen een heerlijk koeltje aan, en 's avonds als de zon achter de hooge klingen is weggedoken, is het hier een heerlijk zitje.

De bloemperken achter het huis waarop wij het uitzicht hebben, lijken van hieruit gezien borduurwerk.

Wij mogen hier evenwel niet te lang toeven, want wij hebben nog een heele wandeling voor de boeg.

Aan de tegenovergestelde zijde van waar wij binnengetreden zijn naar buiten gaande, komen wij op gevaarlijk terrein, want onder onze voeten bevinden zich de zoogenaamde bedriegertjes, die al menigen argeloozen bezoeker een nat pak hebben bezorgd.

Met een trap gaan wij hier naar beneden. Het terras was tamelijk hoog. Wij bemerken het bij het afgaan van de trap, die 19 treden telt.

Beneden gekomen slaan wij rechtsom een mooi beschaduwde laan in (7), die achter het terras loopt en ons naar den Parnassusberg (8) voert. Links is kreupelhout. (E)

Eenige schreden gegaan zijnde, slaan wij linksom en weldra staan wij voor een vierkant plein omgeven door hooge boomen en kreupelhout. De groene heuvel, dien wij reeds van verre gezien hebben, verheft zich hier statig in het midden.

Het is de berg van Cats waar hij zoo gaarne toefde en die ter eere van hem den weidschen naam van Parnassusberg heeft gekregen.

't Is een curieus ding. Het geheel is een

Het seer konstig Grotwerk N°.15 met syn Cascades en Fonteynwerken van vooren na d'Antique Poort en Beeld van Flora N°.14 te zien.

De groene Parnaßus-Berg N°8.

pyramide met bolle kruin, ongeveer negen meter hoog.

Van twee kanten kan men van hieruit langs een hellend vlak dat zigzaggewijs naar boven gaat, den berg beklimmen.

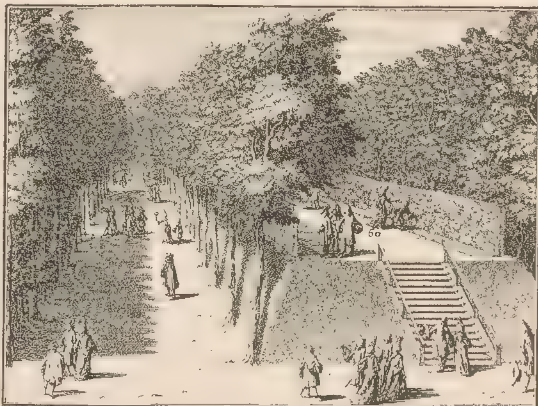
Bij het begin staat een wit gepleisterd looden beeld. Aan weerszijden hooge pyramiden en op de kruiswegen kleine boompjes, eveneens in pyramidevorm.

Bovenop staat een flinke hooge boom, waaromheen een bank is geplaatst.

Na ons een oogenblik verlustigd te hebben in het ruime uitzicht dat men van hier over den geheelen omtrek geniet, dalen wij aan de andere zijde van den heuvel af.

Nu naar het doolhof.

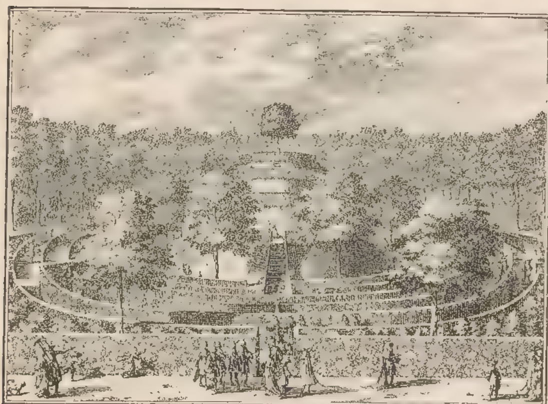
Wij vervolgen het laantje door het dichte kreupelbosch heen en slaan bij den hoek linksom. Voordat wij aan het kleine bruggetje komen dat over de beek ligt, gaan wij aan onze rechterhand voorbij een groot marmeren beeld (9), dat den winter voorstelt, en dat tegen dien mooien groenen achtergrond een aardig effect maakt. Wij gaan de beek over, passeeren den breeden weg (4), die naar het huis voert

Doorzigt door een der buytenste lanen N°58 van't Doolhof N°59 benevens de Terrasse N°60 met hooge groene schutten.

en bereiken nu weldra een der vier hooge terrassen, die het doolhof insluiten.

Deze terrassen (60) begrenzen een groot vierkant terrein. In het midden ligt het doolhof (59). „Het doolhof der kalverliefde" zooals Cats zou zeggen. Vier breede lanen (58) met hoog geboomte beplant loopen evenwijdig aan elkaar er rechthoekig om heen. Aan de uiteinden van deze lanen, staan steenen monumenten, (D) die met den naam van „piramidise trophees" worden aangeduid en die opgericht zijn ter eere van de Prinsen van Oranje.

Het fraaye Doolhof N°59, in de leegte met zes, en in de hoogte met vier omgangen van groene Schutten.

Groote Laan van Linde en Genever Boomen N°.57. na d'overwelfde Doorgang N°.55. en de Laan van Sparreboomen N°52 te zien..

Wij bevinden ons nu in de buitenste laan. Het terras dat wij voorbijgaan, heeft aan weerszijden groene schutten. Een trap voert naar boven Wij vervolgen evenwel onzen weg. In het midden van deze laan slaan wij linksom en loopen nu recht op het doolhof toe. Middenin is een heuvel waarop een boom is geplant. Die te bereiken is de groote kunst, want er om heen loopen zes „omgangen van groene schutten" waarin wij den weg moeten vinden.

Met vasten tred zijn we een van de laantjes ingestapt, maar weldra staan wij voor een groene haag. Wij moeten terug. Een anderen kant uit geprobeerd. Het gaat een eindje goed, de boom op den heuvel, die daar als een baken voor ons staat, komt werkelijk dichter bij, maar ja wel, daar staan wij weer met onzen neus tegen het groen. Weer terug. Wij raken nu weer hoe langer hoe meer van het middenpunt verwijderd. Nu den anderen kant eens uit, maar ook daar loopen wij telkens mis. In een roes loopen wij verder, maar eindelijk, na lang dolen, hebben wij den goeden weg te pakken. Weldra staan wij aan den voet van den heuvel. Een trap voert ons naar het eerste terras. Vandaar loopt de weg, begrensd door een groene haag, rondom den heuvel heen naar den top.

Na een oogenblikje van onzen vermoeienden tocht te hebben uitgerust gaan wij weer naar beneden. Den weg terug te vinden is al even lastig, het schijnt of er geen eind aan al die laantjes komt. Het groen begint ons voor de oogen te schemeren en een oogenblik voelen wij de booze neiging bij ons opkomen om die mooi geschoren hagen maar omver te trappen; maar eindelijk heeft het geluk ons gediend. Wij zijn er uit.

Wij halen weer ruimer adem nu onze gezichtskring niet meer door die groene hagen is begrensd.

Wij wandelen nu het terrein dat ons zoolang gevangen heeft gehouden eens rond, en komen weer in de buitenste laan op het punt van uitgang terug.

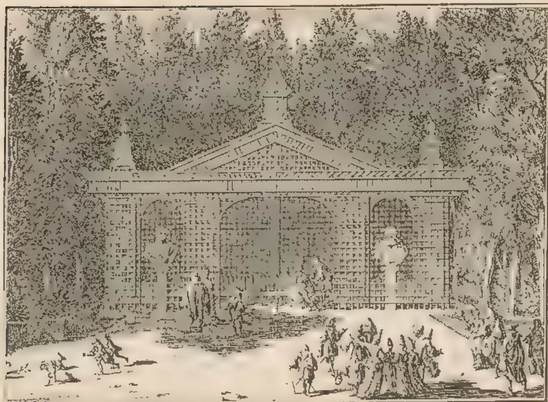
Wij vervolgen deze laan tot aan het einde en komen nu, links omslaande, op een breeden weg (57) met linden en geneverboomen beplant, die aan de rechterzijde wordt begrensd door het terras (56) dat het doolhof aan de oostzijde afsluit.

Aan het einde van dezen weg voert een steenen viaduct (55), dat den noorder dijk onderbreekt, ons naar een sparrelaan. (52)

Zoodra wij het viaduct verlaten, zien wij rechts een prieel van latwerk met een groote breede, ronde poort. (54) Aan weerszijden van,

Overwelfde Doorgang N°55. onder de Terrasse N°56. na de Laan van Sparre-Boomen N°.52 te zien.

Groot Prieel van latwerk N°. 54. met twee groote antique BorstBeelden

die poort zijn nissen met antieke borstbeelden. In het prieel is tegen de wanden een rustieke bank geplaatst. Menig vertrouwelijk gesprek is hier gevoerd, menige vleierij is hier gezegd

Van dit prieel uit kijken wij in een lange breede laan (53) aan weerszijden met geschoren linden en geneverboomen beplant. Deze laan moeten wij in. De sparrelaan aan onze rechterhand laten wij liggen.

Links van den weg strekt zich het noorder terras van het doolhof uit, waarop aan weerszijden hooge mast- en eikeboomen prijken, rechts zijn de groote moestuinen (51), die met een houten schutting van den weg zijn afgesloten.

Deze laan is niet bijzonder amusant. Zij schijnt eindeloos lang te zijn. Het loopen langs die schutting begint ons te vervelen, maar wij behoeven niet ver te loopen, want reeds van verre hebben wij boven de schutting een hooge poort van latwerk zien uitsteken, die de eentonige lijn onderbreekt.

Weldra staan wij er voor. Deze poort (41) waarop het wapen van Bentinck is aangebracht en die aan weerszijden een langeren vleugel heeft, sluit drie lanen af, die recht op de grot van Ganimedes toeloopen. De middelste laan met lindeboomen beplant is de breedste.

Groote Laan N°53 aan wederzyden met geschoore Linden en GeneverBoomen

Om toegang te krijgen moeten wij het hek ter zijde openmaken, want de poort is geheel afgesloten met vlechtwerk. De toegang tot de moestuinen, blijft voor onwelkome gasten gesloten.

Wij wandelen de laan in (42). In het midden ervan staat een groote steenen tafel (43). Rechts is de moestuin.

Deze tuin (51), die den eigenaar van heerlijke versche groenten

De groote en cierlyke Poort van Latwerk N°41 met gevlogte yzerdraat geslooten na het schoone Grot van Ganimedes N°44 te zien.

voorziet, wordt door twee breede paden, die elkander rechthoekig snijden, in vier gelijke vakken verdeeld. Deze vakken zijn omheind met hooge schutten van gevlochte pereboomen.

Daarachter bevinden zich de broeikasten (48) en de medicijntuin (54). Alle toegangen zijn afgesloten door fraaie poorten van latwerk.

Aan het einde van de laan gekomen, staan wij vlak voor de zoogenaamde grot van Ganimedes. (44)

Het gebouwtje ziet er van buiten stijf uit. Caryatiden dragen een steenen borstwering, waarboven een koepel hoog uitsteekt.

Het midden der groote Kruyspaden van de Moesthuyn N° 51 omheynt met hooge schutten van gevlogte Peere-Boomen

Een breede poort verleent toegang tot de zaal. Aan weerszijden is een halfrond naar buiten openslaand raam met vlechtwerk aan den binnenkant. Boven en onder de ramen zijn nissen bij wijze van paneelen.

Om binnen te komen moet men een vierkant pleintje oversteken dat met ronde steentjes is ingelegd en gedeeltelijk met rotswerk is omgeven. Daartusschen bevinden zich kleine fonteintjes, die men onverhoeds kan doen springen, en waarmede men de argelooze Joffers eenige onaangename oogenblikken kan bezorgen.

Het inwendige van het gebouwtje is heel eigenaardig. Het is vierkant. De zes vensters en de achtkante glazen lantaren maken het tot een vroolijk licht vertrek.

Caryatide-vormige pilasters, eindigende in gedrapeerde antieke busten, dragen bloemkorven, die het plafond schijnen te torsen of den overgang er toe vormen.

De ramen zijn omlijst met schelpen. Boven de vensters guirlandes en daarboven bloemrosetten.

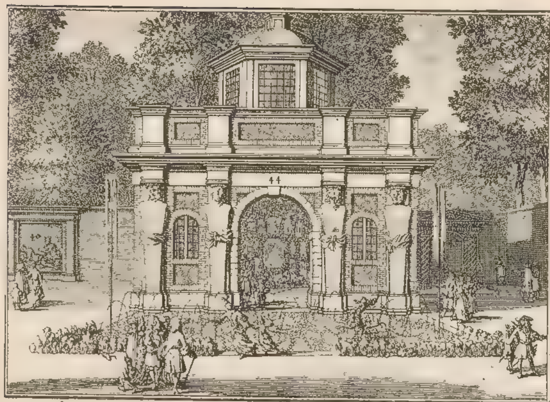
De steenen vloer is ingelegd met kleurige tegels. Langs de wanden staan zitbanken. Vooral de achterwand is fraai versierd met spiegels, omlijst met schelpen. Een klein bassin, met een fontein in het midden, die haar stralen hoog opwerpt, brengt een aangename koelte in het vertrek.

Doorzigt van't groote Kruyspad der Moesthuyn N° 51 omheynt met hooge schutten van gevlogte Peere-Boomen na de groote Linde lanen N° 42 te zien

Wij treden weer naar buiten. Rechts van het gebouw is een groot prieel van latwerk (45), links een groote steenen nis (40), waarin een slapende Diana met spottende satyr.

Na nog even een kijkje genomen te hebben in de pereboomgaard (39), die zich ter linker zijde van de laan bevindt, en die met wijngaarden is omzoomd, wandelen wij terug naar de laan (53) die wij zooeven zijn afgekomen. Wij vervolgen deze tot aan het einde, gaan de beek over en staan nu weer op den breeden weg (4) die naar het

Het fraye Grot van Ganimedes N°44 met zyn fonteynwerken van buyten, de Nis N°40 met de slapende Diana en't groote Prieel van latwerk N°45.

Een nieuwe periode was voor Zorgvliet aangebroken. De Haagsche hofwereld uit Willem's tijd was nu menigmaal de gast van den nobelen bewoner, die in Koning Willem's leven een zoo groote plaats heeft ingenomen.

Voorname vreemdelingen, die ons land bezochten, verzuimden niet op Zorgvliet een kijkje te nemen; o. a. bracht in Aug. 1706 de Koning van Pruisen er een bezoek. Ook de Stadhouder zelf vertoefde er meermalen. Toen hij den 12den September 1676 uit het leger dat in Brabant lag, in den Haag kwam reed hij regelrecht door naar Zorgvliet „om zich hier een weijnigh van sijn onpasselijckheijt uyt te rusten."

Het was een teleurstelling voor de burgerij welke den Prins, die bij de belegering van Maastricht een kwetsuur had bekomen, uit vreugde voor zijn behouden terugkomst, een luisterrijke ontvangst wilde bereiden.

De feestelijke intocht in den Haag werd nu drie dagen later gehouden.

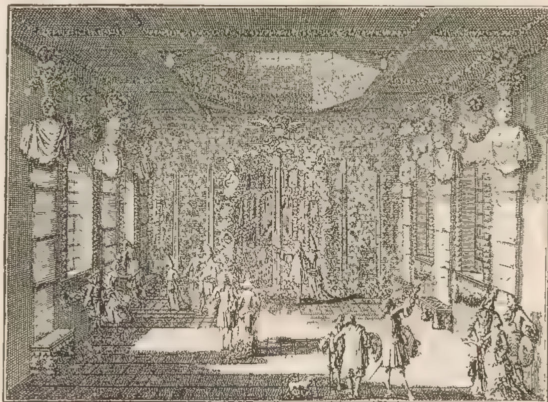
Lawrence Hyde (Lord Rochester) teekent op 8/18 Januari 1677 in zijn dagboek aan: „I went to the Lord-Ambassador (Temple) where the Prince came quickly after. I see the Prince is no stranger there, for he was entertained with a single dish at a time, and the business was dull enough; the company was

huis voert. Alvorens terug te gaan moeten wij nog even naar de boomkweekerij. Wij slaan dus rechtsom en loopen den rijweg ten einde. Bij de stallen slaan wij wederom rechtsom en volgen nu een pad dat tusschen den pereboomgaard en „besiënboomgaard" doorloopt, totdat wij komen aan de achterzijde van de grot van Ganimedes. Schuin van ons zijn de broeikassen, die dienen „tot bewaring en uitbroeing der vreemde gewassen." Recht voor ons begint de boomkweekerij, die vrij uitgestrekt is en achterom de oranjerie heenloopt.

Wij wandelen nu door de kweekerij terug, totdat wij komen aan den achterkant van de oranjerie. Hier staan twee gebouwtjes. Het eene (35) dient voor timmerloots, het andere (37) is het „koetsen wagenhuys." Een hooiberg staat in het midden.

Wij bespeuren hier dat wij het einde van de plaats zijn genaderd. Wij kijken eens op ons horloge en zien tot onze verbazing dat wij ruim drie uren op de been zijn geweest. Wij zullen daarom den kersenboomgaard (33), die aan de andere zijde van de oranjerie gelegen is, maar voor gezien beschouwen. Het is hoog tijd dat wij den terugtocht aanvaarden.

Vatten wij nu den draad van de geschiedenis weder op.

Het schoone Grot van Ganimedes N°44 van binnen

Mylady Gifford, Monsieur Odyke, Monsieur Banthams (Bentink). After dinner, and the Prince gone, Lord Ambassador and I went to Scheveling, and from thence to a house of Monsieur Bentham's in that way, and pretty enough, where the Prince often retires and sees no company, but whom he brings with him." *)

Willem III had herhaaldelijk met de gezanten of met zijn vertrouwden op Zorgvliet conferenties.

In de vrije natuur, die tot een vertrouwelijk gesprek uitlokt, behoefde men geen onbescheiden oor te vreezen.

De stille lanen en rustige prieëlen zullen dikwijls getuigen zijn geweest van gewichtige gesprekken op politiek gebied, die nooit aan het papier zijn toevertrouwd.

In het voorjaar van 1678 bracht hij wederom eenige dagen op Zorgvliet door.

Het is bekend dat de Prins toen hij na zijn kroning uit Engeland teruggekeerd was, alvorens zijn plechtige intrede in den Haag te doen, op Maandag den 4den Februari 1691 den maaltijd op Zorgvliet gebruikte en vandaar tusschen drie en vier ure, langs de Buitensingels naar de Loosduinsche brug reed, waar hij door de Haagsche Magistraat werd ontvangen en van waar hij zijn zegetocht begon.

Daar Willem III herhaaldelijk op Zorgvliet toefde †) hebben zijn tijdgenooten de gevolgtrekking gemaakt, dat niet Bentinck maar de Prins de eigenlijke kooper was geweest en dat hij het aan Bentinck zou hebben geschonken.

Enkele zinsneden in brieven van tijdge nooten bevestigen die meening.

De Zweedsche architect met wien wij reeds hebben kennis gemaakt, vertelt positief hetzelfde verhaal, maar uit officieele bescheiden blijkt hieromtrent niets. Integendeel, in de koopacte, welke ondershands reeds in 1674 werd verleden, maar die eerst in Januari van het volgende jaar in de transportregisters staat ingeschreven, wordt Bentinck uitdrukkelijk als kooper genoemd. Bovendien komt in een request, dat hij den 18den Dec. 1675 aan Raden en Rekenmeesters der Domeinen van Holland overlegt, de volgende zinsnede voor: „Hoe dat hij verthoonder gekocht hebbende de hoffstede genaemt Sorgvliet" enz.

BEZOEK VAN PRINS WILLEM III AAN ZORGVLIET. VOORZIJDE VAN HET HUIS.

Het is natuurlijk mogelijk dat de Prins aan Bentinck de kooppenningen geschonken zou hebben, maar uit officieele bronnen blijkt hieromtrent niets.

Na zijn overlijden op 23 November 1709 werd Zorgvliet toebedeeld aan een zijner zonen, den toen nog minderjarigen Willem. *)

Willem Bentinck, meer bekend als „de heer van Rhoon" trad in 1733 in den echt met Charlotta Sophia Gravin van Aldenburg, erfvrouwe van Varel en Kniphausen.

Hij was evenals zijn vader een trouw aanhanger van het Huis van Oranje en een van

*) Jhr. J. H. Hora Siccama. Prins Willem in betrekking tot den Haag. Die Haghe, Bijdragen en Mededeelingen 1901, p. 101.

†) Willem III was o. a. op Zorgvliet:

30 April—4 Mei 1678, Journaal van Constantijn Huygens, den zoon. Werken van het Historisch Genootschap N. S. No. 32, p. 251 en 252.

9 Maart 1691.

Als voren. Dl. I, N. S. No. 23, p. 404.

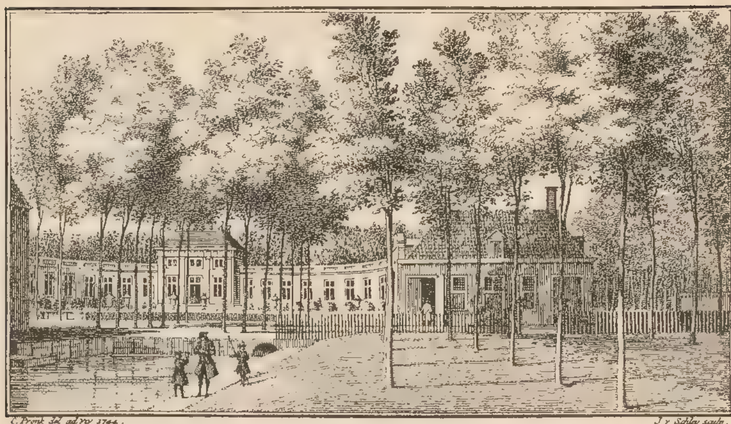
27 Maart en 23 October 1692.

Als voren. Dl. II, N. S. No. 25, p. 34 en 138.

*) Hans Willem Bentinck was tweemaal gehuwd geweest:

1°. In 1678 met Anna Villiers.

2°. In 1700 met Jane Marthe Temple.

GEZICHT OP DE ORANJERIE EN OP DE STALLEN.

de voorname bewerkers der Hollandsche Oranje-revolutie van 1747.

Hij bekleedde de functie van raad van Prinses Anna en had grooten invloed aan het Hof. *)

Rhoon, die later gescheiden van zijn vrouw leefde en veel in het buitenland toefde, was weinig op Zorgvliet. Toch liet hij zich aan de plaats veel gelegen liggen en deed groote veranderingen aanbrengen.

De Fransche „manier" van Lenôtre was langzamerhand verdrongen door de Engelsche wijze van tuinaanleg. Frankrijk was daarin zelf voorgegaan en wij waren hoewel schoorvoetend gevolgd.

De stijve parterres en berceaux maakten plaats voor ruime grasvelden en statige boomgroepen. De rechte lijn werd nu een slingerend pad.

Het gekunsteld grotwerk met zijn cascades, de snoezige fonteintjes met gekleurde steentjes werden verbannen; de geschoren hagen, de uit palm geknipte dieren en boomen werden onmeedoogend omgehakt.

Men had een ruimeren kijk op de dingen gekregen. Het enge keurslijf waarin de heerlijke vrije natuur zat bekneld, werd uitgetrokken.

Het was de Engelschman Kent, die omstreeks 1720 deze revolutie in den tuinbouw bewerkte, welke weldra aan deze zijde van het Kanaal vrij algemeen werd nagevolgd.

In Holland drong het evenwel niet zoo spoedig door.

Dat fatale knutselwerk paste te veel in onzen pruikentijd dan dat wij het zoo maar in eens zouden hebben kunnen prijsgeven.

Bentinck was een van de eersten in Holland, die met deze nieuwigheid op zijn zomerverblijf een proef nam.

Een wandelaar, die met eenige vrienden in 1733 Noord- en Zuid-Holland doorkruiste en zijn reisindrukken te boek stelde, schrijft o. a. omtrent Zorgvliet: *)

„Het huis Zorgvliet voor 't eerst beziende, vond ik er grote verandering bij 't geen ik er voor eenige jaren gezien had, alzo de tegenwoordige eigenaar het merkelijk verbetert en moderner had gemaakt, niet zo zeer omtrent de behuizinge, als wel in de schikking van eenige plantagie."

Een groote verandering, die op Zorgvliet had plaats gevonden, was wel hierin gelegen, dat de toegang was verplaatst.

*) Hij was o. a.: Stadhouder der leenen van Holland en West-Friesland, luitenant-houtvester en president der ridderschap van Holland;
raad en rentmeester-generaal der abdij van Rijnsburg;
curator der Leidsche Hoogeschool;
afgevaardigde tot de Vredehandelingen te Aken in 1748 enz.
Van Epen's Adelsarchief 1901, p. 161.

*) De wandelaars of vermakelijke reijze door gansch Noord- en Zuyd-Holland gedaan door vier personen te voet. Amsterdam 1733 dl. II p. 423.

De stijve breede oprijlaan, die zooals wij gezien hebben, van het begin van Zorgvliet in een rechthoek de geheele plaats doorsneed, paste niet meer bij den modernen aanleg van het park. Bentinck had daarom aan Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland — die na de opheffing der Rekenkamer, in 1728, de zorg voor de domeinen hadden overgenomen — toestemming verzocht, om op zijn kosten te mogen maken „een opening in den dijk van den Scheveningschen weg aen de noordzijde, ten eijnde de heijningh van Zorgvliet ter breete van minder als drie voeten." De toestemming hiertoe werd hem den 2en September 1729 verleend. *)

Deze toegang is tot op heden in stand gebleven.

De tijdgenooten van Bentinck waren er wel eenigszins verbaasd over, dat hij zooveel geld aan zijn „hofstede" ten koste legde, want „Rhoon werd gesegt vrak in zijn finantiën te zijn." †) Als een merkwaardigheid teekent Van Hardenbroek in 1762 in zijn mémoires aan: „dat de weg van Sorgvliet tot aen de Scheveningse straet thans gepuint is, wel agt a negen hondert guldens hadde moeten gelden." §)

Bentinck was financieel niet gelukkig geweest. Door wanbeheer van de rentmeesters der heerlijkheid Rhoon had hij aanzienlijke verliezen geleden, terwijl ook het proces dat hij voerde over de goederen van zijn echtgenoote te Varel in Oldenburg aanmerkelijke sommen had verslonden.

Het was dan ook geen geheim dat hij als ijverig aanhanger van de Engelsche partij hier te lande, van dien kant financieel werd gesteund.

Toen zijn oudste zoon Christiaan Frederik Anton Bentinck trouwplannen kreeg, werd er naar een rijke vrouw omgezien. Dit goudvischje was Maria Catharina van Tuyll van Serooskerken, die van haar moeder — altijd volgens het zeggen van Van Hardenbroek — 150.000 gulden mede ten huwelijk bracht. Men wist ook te vertellen dat hij een blauwtje geloopen had bij een paar andere rijke „vrijsters", als de dochter van den gouverneur-generaal Jacob Mossel en de weduwe van den kleinzoon van den gouverneur-generaal Abraham Riebeeck.

Dat de heer Van Rhoon veel voor de verfraaiing van zijn park deed, verwondert ons niet, want hij stond bekend als een man, die veel voor de kunst in het algemeen voelde. Onder anderen had hij zich veel moeite gegeven om een vaste opera in den Haag te krijgen, maar hij was hierin tegengewerkt door den Hertog van Wolfenbuttel, die meer smaak in de comedie scheen te vinden.

Zorgvliet werd evenwel, zoo ik reeds zeide, door hem weinig bewoond. Slechts nu en dan hadden er politieke bijeenkomsten plaats, die voor de buitenwereld verborgen bleven. O.a. vinden wij aangeteekend, dat er 21 Juli 1757 een bespreking werd gehouden door Bentinck, Fagel en De Larreij, over de waarneming van het kapitein-generaalschap door den Hertog van Brunswijk tijdens de minderjarigheid van den Prins. *).

In den zomer van 1740 hield Trembley, hofmeester van den jongen graaf Bentinck er o. a. verblijf

Aan hem danken wij het mooie kijkje op de Oranjerie, terwijl hij tevens het interieur van het opkamertje van het woonhuis, door den bekenden graveur Pronk in prent deed brengen.

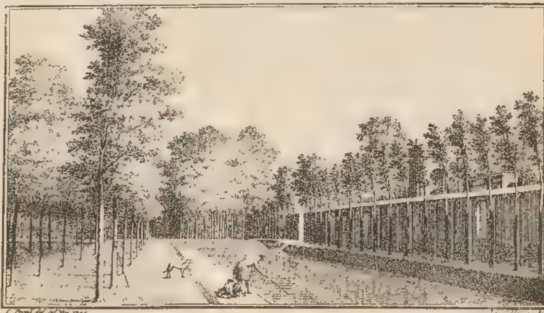
In dit vertrekje — de werkkamer van de

*) 29e Boek der Appointementen fol. 15.

†) Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek. Uitgegeven door Dr. P. J. L. Krämer. Historisch Genootschap. 3e Serie 14.

§) Als voren p. 223.

*) Archief van Slingeland. Rijksarchief.

DE VIJVER TEN OOSTEN VAN DEN TUIN ACHTER HET HUIS EN TEN WESTEN VAN DE HOUTWERFLAAN NO. 18 VAN DEN OUDEN PLATTEGROND. ZIE PAG. 11.

kinderen — zien wij in de vensterbank verschillende flesschen met polypen staan, waarover hij studie maakte.

In zijn aanteekeningen hieromtrent, spreekt hij over de helderheid van de beek welke

HET OPKAMERTJE IN DEN RECHTERVLEUGEL VAN HET HUIS, MET UITZICHT OP DE ORANJERIE.

buitengewoon met insecten bevolkt was. *)

De beide prentjes van de vijvers op Zorgvliet waarin hij bezig is naar polypen te zoeken, zijn eveneens door Pronk gegraveerd.

Zorgvliet had in die dagen een zoo groote vermaardheid dat de „zoetvloeyende" dichter Cl. Bruin in zijn Kleefsche Arcadia eenige hoogdravende dichtregelen aan haar wijdt †)

Na eerst zijn tijdgenooten, die durven smalen op Cats' dichtwerken „dat doorgeleerd juweel, vol stichting, pit en zout" ernstig de les te hebben gelezen, zegt hij verder:

Noch eens, 't is Zorgvliet, 't welk hij met zijn [eigen hand
Gegraven heeft uit duin, ja uit het dorre zand
Een lusthof heeft herschept, indien ik zo mag [spreeken,
Het beste dat ik weet in deez' beroemde streeken:
Ziet daar de Oranjerie zo schoon van vrucht en [pragt,
Als immer 't Westen naar het Noorden overbragt;
Wien zou deeze eenzaamheid mishaagen en ver- [veelen?
O, Lommerbos! o Sprong, o doolhof vol prieelen!
Ik word vervoerd door uw bekoorlijkheid, wel aan
Mijn Reisgenooten, hier, hier moet een zang op [staan."

En nu geeft hij een „gezang op de gezichten van Zorgvliet" te zingen op de wijs van: „O, gij die Pallas eert."

't Loont niet de moeite om dit vers, ontsproten aan een dankbaar gemoed, in zijn geheel optenemen; alleen ter wille van de curiositeit wil ik mijn lezers op de vier laatste coupletten vergasten.

Oranjebos! hoe schoon
Streelt gij ons' oogen,
Gelijk een Konings troon,
Met ronde boogen?
Uw pracht, uw vrucht, met bloem en [bloos,
Is in deez' Landstreek weêrgaloos,
Is in deez' Landstreek,
Is in deez' Landstreek weêrgaloos.

Wat ziel wordt niet verheugd
Door al die dreeven,
Die hier met lust en vreugd
Hun schaduw geeven:
Ziet daar, de Sprong voert met een vlugt,
Het zuiver water naar de lucht,
Het zuiver water,
Het zuiver water naar de lucht

Wat baart de tijd niet al
Veranderingen?
Wel eer was dit een dal
Vol schraale klingen.
Maar nu een plaats die zich verheft,
Ja ieder Lusthof overtreft,
Ja ieder Lusthof,
Ja ieder Lusthof overtreft

Wie zou in dit verschiet
Niet wat verbeiden?
O, Zorgvliet! trek ons niet,
Wij moeten scheiden.
Duur lang, groei op in frissen stand,
O Paradijskroon! van ons land,
O Paradijskroon,
O Paradijskroon van ons land.

Willem Bentinck overleed den 13en October 1774. Hij werd begraven te Rhoon.

Zorgvliet kwam nu in 't bezit van zijn kleinzoon Willem Gustaaf Frederik, daar zijn oudste zoon reeds in 1768 was overleden.

Willem Gustaaf Frederik Bentinck, geboren te 's-Gravenhage den 21en Juli 1762 werd in 1785 beschreven in de Ridderschap van Holland.

*) Mémoires pour servir à l'histoire d'un genre de polypes.

†) Overgenomen in „De Leidsman der vreemdelingen door 's-Gravenhage. 1763. p. 170, e. v.

Hij huwde tweemaal:

1⁰. 20 October 1791 met Otteline Frédérique Louise van Lynden, Barones van Reede, vrouw van Nederhemert;

2⁰. 26 Augustus 1800 met Sara Margaretha Gerdes.

Hij was baljuw en hoofdschout van 's-Gravenhage en evenals zijn grootvader een ijverig aanhanger van het Huis van Oranje. Hij speelde evenals deze een rol in de politieke geschiedenis van ons land; o. a. werd hij door den Prins aangesteld als commissaris tot de regeeringsverandering in de steden van Holland.

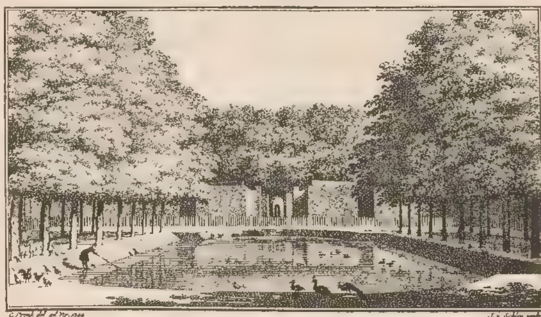
Hij was mede een der directeuren van de Oranje-Societeit in den Haag. *)

Hoe Zorgvliet er in zijn tijd uitzag vertelt ons een Duitscher Dr. Johann Jacob Bolkmann, die omstreeks 1780 ons land bezocht. †)

Auf dem Wege nach Schevelingen musz man nicht verabsäumen, *Sorgvliet*, den schönen Landsitz des Grafen von Bentink, zu besehen. Er ist in der Anlage ganz von den gewöhnlichen gezwungenen Holländischen Gärten unterschieden; und hat den Vorzug, dasz Fremde solchen zu allen Zeiten besehen können, welches in Holland sonst nicht üblich ist. Er ist über 1¼ Stunde lang, und halb so breit: und in diesen Raume hat man der Natur nach englischer Art glücklich nachgeahmt und eine Landschaft vorgestellt, ohne die Kunst ängstlich dabey zu Hülfe zu nehmen. Er ist nur etwas über 2000 Schritte vom Meere entfernt, nur schade, dasz er keine freije Aussicht hat, und etwas dumpfig ist. Vor dem Eingange liegt ein Irrgarten aus geschnittenen Weiszbuchenhecken. Auf der Nordseite sind Felder zum Obstgarten und Küchengarten eingerichtet. Die Sommerwohnung des Grafen liegt in einer Art von Wildnisz, mit einer Wiese umgeben, zunächst an einem Wassergraben. Sie verfallt aber, weil sie nicht bewohnt wird.

Dasselbe schicksal widerfährt auch einer artigen Grotte, die einen Tempel vorstellt. Von hier nordwärts geht man durch Gebüsche zu einem Tempel mit Säulen auf einem Rasenhügel, der mit Kieseln gepflastert ist. An den Seiten sind Röhren, aus denen das Wasser, wenn die Hähne aufgedreht werden, nach allerley Richtungen in die Höhe springt, dasz man nicht entkommen kann, ohne nasz zu werden. Dergleichen Vexirwasser, die ein elender Spasz sind, trifft man in manchen Gärten an.

Sonst war der ganze Garten nach der alten französischen Art mit Parterren, Hecken, Rasenplätzen u. s. w. angelegt und es waren nur einige schöne Alleen darinn. Der jetzige Besitzer liesz aber den obern Theil nach englischer Art einrichten. Daher trifft man jetzo verschiedene durch Buschholz geschleifte Spatziergänge, Wassergräben, Höhlungen, kleine Thäler, Anhöhen und Hügel an, die nach verschiedenen Gegenden fortlaufen und mit Buschen bedeckt sind. Die meisten Bäume und Stauden sind innländische, als Ahorn, Weiszdorn, wilder Jesmin, Je länger je lieber, Taxus- und Lerchenbäume, Pimpernüszchen etc. Die Hügel sind mit Genster und Ulex bedeckt und bald kommt man in ein „kleines Gebüsche, mit schönen trocknen Gängen und Lauben, bald auf gut gefütterten und steinigten Wegen in einem kleinen dicht beschatteten Wald nach und nach vorwärts zum Gemüsz- und Baumgarten.

DE VIJVER TEN WESTEN VAN DEN TUIN, N°. 19 VAN DEN OUDEN PLATTEGROND.

Die Statuten, die man hin und wieder sieht,

*) Dr. H. T. Colenbrander. De Patriottentijd. dl. III p. 72. n. 2.

†) Neueste Reisen durch die Vereinigten Niederlande. Leipzig 1783. p. 179.

sind nicht werth dasz man ihrer erwähnt. Hingegen wird man nicht leicht besser angelegte Treibebeete und Häuser antreffen. Man bauet darinn frühes Gemüse, Trauben, Abricosen und andres Obst, welches hinter Glasfenstern an Mauern gezogen wird, die zum Theil von hinten erwärmt werden."

Op twee onjuistheden moeten wij onzen geachten doctor evenwel opmerkzaam maken. In de eerste plaats was Zorgvliet niet $1^1/_4$ uur lang. Dat uur had hij er gerust af kunnen laten. De breedte had hij dan tot $7^1/_2$ minuut terug kunnen brengen.

Indien hij, om Zorgvliet in zijn geheele lengte te doorwandelen, vijf kwartier heeft noodig gehad, dan is hij zeker in bijzonder aangenaam gezelschap geweest, of hij heeft bij zijn berekening de rechte lijn niet als maatstaf genomen.

In de tweede plaats was het niet de toenmalige eigenaar, die een begin met deze veranderingen had gemaakt, maar diens grootvader, hoewel op veel kleinere schaal.

Wij zien uit zijn verhaal dat het huis niet werd bewoond en de plaats ten allen tijde, tegen vergoeding van een fooi aan den huisbewaarder, kon worden bezocht.

Hetzelfde vertelt ons de schrijver van „the present State of Holland." *)

Omtrent de merkwaardigheden, die er te zien waren, zegt hij het navolgende:

„What is most remarkable to be seen, or rather felt, is a thick dew, that rises out of the ground, but to no great height before it falls again, every time these gardens are visited. There is a seat here, where King William and Queen Mary used to rest themselves, when they took a walk without Attendants in the gardens. The stranger may if he pleases do the same without forfeiting any thing to the keeper, as those who unwarily sit in the coronation chair in Westmunster Abdey are made to do. As the phenomenon of the dew never fails to happen, the stranger before he goes thither, may dress accordingly," etc.

Een reislustige Duitsche dame, die in Augustus 1787 Den Haag bezocht †) en een bezoek op Zorgvliet bracht, is eveneens zeer ingenomen met hetgeen zij te zien kreeg; alleen was haar als nette huisvrouw in de eerste plaats opgevallen dat men hier „vermiszt durch die Abwesenheit des Grafen auch die gute Unterhaltung und *Reinlichkeit*, durch welche sonst alle holländische Gärten ausgezeichnet sind."

Verder had zij opgemerkt dat „das Grün nicht so voller Säfte ist, wie jenes, welches in schwarzer Erde aufwächst."

De opgeworpen dijkjes had zij voor duinen aangezien, een vergissing die begrijpelijk is.

Wil men nu nog het oordeel over Zorgvliet in dien tijd van een Franschman er bij hebben dan behoeft men slechts op te slaan: La Hollande au XVIIIe siècle *).

Daar zegt de schrijver o. a., over Cats sprekende: „On y montre encor, la terrasse sur laquelle il avoit coutumé de composer ses ouvrages, en verder: tout y est l'ouvrage de l'art, et jamais la nature ne me parut plus simple et plus belle que dans cette campagne, qui est à peu près la seule en Hollande, que l'on peut nommer ainsi."

Wij zien dus dat de zoogenaamde bedriegertjes nog zeer in trek waren en dat de huisbewaarder of tuinman een handig mensch was, die de plaats op gepaste wijze in exploitatie wist te brengen.

Zorgvliet werd in die jaren niet bewoond en kwam in verval. In de eerstvolgende jaren zou het er niet beter op worden. Met den ondergang van het stadhouderschap was het ook met haar luister gedaan.

Den 18en Januari 1795 reed Prins Willem met zijn gevolg door het Noordeinde langs den Scheveningschen Weg naar het strand om zich naar Engeland in te schepen.

Het was een sombere stoet, die op de aanhangers van het oude régime een onuitwischbaren indruk achterliet.

Vier dagen later stapte de Fransche generaal Jean Victor Moreau aan het Tournooiveld af begeleid door een voorhoede van Fransche huzaren.

Den Haag doorleefde veelbewogen dagen. Veel tijd tot overpeinzen werd niet gelaten.

*) Leiden 1765 p. 271.

†) Tagebuch einer Reise durch Holland und England. Offenbach am Main. 1788 p. 90.

*) La Haye 1779, p. 70

Een paar maanden later weerklonk op den Scheveningschen Weg vroolijk trompetgeschal. Een detachement der gewapende burgerij benevens een zeker aantal burgerkanonniers trok met muziek den Weg op, den tol voorbij, en... de breede laan van Zorgvliet op.

De voorbijgangers vroegen zich af wat er aan 't handje was. Werd Zorgvliet door de vaderlandslievende mannen ingenomen?

Twee dagen later kon men in de *Haagsche Courant* het volgende omstandig verhaal van het gebeurde lezen.

„'s Haage den 20sten April. Heeden morgen te negen uuren vertrok van hier een detachement der gewapende burgerij dezer plaats, vergezeld van een genoegzaam aantal burgerkanonniers naar de beroemde buitenplaats *Zorgvliet*, welken thans in eigendom aan den alom zo zeer bekenden graaf van Bentink, heer Van Rhoon en Pendregt toebehoort. De reden van dit uitrukken was een ontfangen berigt, dat op de gemelde buitenplaats bewaard werden de twee veldstukken in het afgrijzelijk jaar 1787 aan het genootschap van wapenhandel alhier bestaande, op eene geweldaadige wijze ontnomen. Deze gewapende magt, aan de gezegde plaats gekomen, doorzogt alles met eene behoorelijke naauwkeurigheid, wanneer het eindelijk bleek, dat de gezegde stukken zich werkelijk in een der stallen aldaar bevonden. Het bewuste geschut benevens de kruidwagens en hetgeen verder daartoe behoort, werd nu tusschen de gewapende burgeren geplaatst, met de artilleristen aan beide zijden. Terwijl deze trein, onder het slaan en speelen van vaderlandsche marschen, onder den toevloed van ontelbaare aanschouwers, met den commandant en major der gewapende burgerij beiden te paard, aan het hoofd, deze plaats in, rondom den vrijheidsboom henen, de zogenaamde Stadhouderspoort door, de Vaderlandsche Societeit voorbij, en langs den Vijverberg naar het Raadhuis trokken, waar dit geschut nedergezet en de braave burgeren, die hetzelve verzeld hadden, voor hunnen dienst bedankt wierden.

Dit kan men bij deze gelegenheid ook weder tot roem der Haagsche Vrijheidsvrienden zeggen, dat alles in de grootste orde, met de zigtbaarste teekenen van vreugde en eene mannelijke bedaardheid, verrigt werd?"

Van die beide kanonnen hadden de vrijheidsmannen van 1787 maar kort pleisier gehad.

Den 12en September van dat jaar, 's morgens om half zeven, was het Genootschap van Wapenhandel naar Voorburg vertrokken om de beide stukken geschut af te halen, die eenige vreemde kanonniers van Woerden hadden gebracht. Te 10 uren kwam de stoet triomfantelijk met slaande trom en muziek den Haag binnen. In de tweede Wagenstraat werden zij in het wachthuis gezet, terwijl aan een wacht van 30 man met een officier de bewaking werd toevertrouwd.

DE OPRIT BIJ HET HUIS.

Maar o, wee! Eenige dagen later, den 18en September — dus twee dagen voor den terugkeer van den stadhouder, — werden deze dapperen door 8 man van de Zwitsersche Garde op de vlucht gejaagd.

Het geschut schijnt toen in alle stilte naar Zorgvliet te zijn vervoerd en onder de hoede van Bentink te zijn gesteld, die omstreeks dien tijd als kolonel of overste van de Scheveningsche schutterij was opgetreden. *)

---

*) Nederlandsche Jaarboeken.

ZORGVLIET (ACHTERZIJDE) OMSTREEKS 1844.

De eigenaar van Zorgvliet was intusschen reeds gevangen genomen, zijn bekende oranjegezindheid was hem noodlottig geworden.

Den 5en Februari was hij, evenals de gewezen raadpensionaris van de Spiegel, naar de „Castelenij van den Hove" vervoerd, waar hij tot 7 Mei in verzekerde bewaring bleef. Op dien dag werden beide heeren naar het Huis in 't Bosch overgebracht, terwijl zij in Februari van het daaropvolgende jaar naar het kasteel van Woerden werden vervoerd. Daar bleven zij tot 20 December 1798 toen zij uit hun gevangenis werden ontslagen. *)

Bentinck stak weldra het Kanaal over en ging in Engelschen dienst. Hij was o.a. tegenwoordig bij de landing der Engelschen in Noord-Holland, doch na het verdrag van Alkmaar trok hij zich op zijne goederen in Duitschland terug. Toen hij in 1813 een reis naar Bremen ondernam ter behartiging zijner belangen, werd hij door de Franschen gevangen genomen, naar Wezel vervoerd en van daar naar Parijs overgebracht. Gedurende zijn gevangenschap werden zijn goederen Varel en Kniphausen door den Russischen generaal Winzingerode, in opdracht van den Keizer, geschonken aan den Hertog van Oldenburg. Na zijne invrijheidstelling slaagde hij erin beide heerlijkheden weder in zijn bezit te krijgen.

't Is dus niet te verwonderen dat onder die omstandigheden zijn financiën deerlijk waren geschokt. *)

Zorgvliet moest dientengevolge door hem in 1815 worden bezwaard met een kapitaal

*) Journaal van den raadpensionaris L. P. van den Spiegel. Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap 1894, dl. 15, p. 4 e. v.

*) Hij werd op 30 December 1832 wegens schulden in het Haagsch Tuchthuis op de Prinsegracht gegijseld. 10 Maart 1833 wist hij te ontsnappen.

„Die Haghe" Bijdragen en Mededeelingen, 1903 fol. 253

van 30,000 gulden. Het is evenwel opmerkelijk dat hij nog in dat jaar Zorgvliet had vergroot door den aankoop van een stuk „weij of hooiland" groot 563 roeden en gelegen in het Kleine Veentje ten Zuiden van de Veenwatering, voor een bedrag van 3000 gulden.

Waarschijnlijk evenwel deed hij hier een koopje en vergrootte hij zijn bezitting alleen om de waarde ervan te vermeerderen en daardoor een des te grooter bedrag te kunnen opnemen. Want de som van 30,000 gulden, die op Zorgvliet gevestigd werd, overtrof voor dien tijd de waarde van het goed.

De houder van deze hypotheek was Christoffel Godfried Haagen. Daar de rente niet behoorlijk werd voldaan, liet diens dochter Maria Sophia Haagen, die 5 Mei 1805 was gehuwd met August Heinrich Christoph Wächter, raad van legatie en chargé d'affaires van den koning van Wurtemberg alhier, en die na overlijden van haar vader in 1816 houdster van deze hypotheek was geworden, het goed in 1819 gerechtelijk verkoopen.

Veel liefhebbers waren er niet. Op den dag dat de finale toewijzing moest plaats vinden, was de kaars reeds opgebrand zonder dat er een bod was gedaan. Twee andere lichten waren den een na den anderen opgestoken en uitgebrand, zonder „eenige verdere opbieding." Dientengevolge werd Zorgvliet door de Rechtbank toegewezen aan den procureur Bastiaan Siebregt, die het hoogste bod — 25,200 gulden — had gedaan.

Siebregt had het evenwel niet voor zich zelf gekocht maar voor mevrouw Wächter.

Het werd toen ten tijde in huur bewoond door den generaal-majoor Van den Bosch.

De koopbrief doet ons de indeeling van het huis vrij nauwkeurig kennen.

Als wij door de voordeur, die groen geschilderd is en waarboven een lantaarn is aangebracht, zijn binnengetreden, staan wij in een ruime vestibule. Vier ramen, — een aan de rechter en drie aan de linkerzijde van de voordeur — zien uit op het voorplein. Rechts zijn twee kamers. De eerste met twee en de andere in den vooruitspringenden vleugel — de zoogenaamde Catskamer — met vier ramen aan de voorzijde.

De vestibule aan den anderen kant doorloopende, komen wij met een trap op de zoogenaamde op- of kelderkamer die met

ZORGVLIET (VOORZIJDE) OMSTREEKS 1855.

HET TERRAS MET DE VAAS.
GEZIEN NAAR DEN SCHEVENINGSCHEN WEG TOE.

drie ramen op het voorplein uitziet. Van het interieur van dit vertrek heeft Pronk ons een kijkje gegeven.

Aan de achterzijde van het gebouw zijn zeven kamers en een badkamer. Laten wij ze vluchtig even doorloopen. Het middelste vertrek vlak over de voordeur heeft twee ramen, die uitzien op het ruime grasveld achter het huis, waartoe een glazen deur toegang verleent. Dit vertrek is met groen behangsel bekleed. Rechts bevindt zich het salon. Het behangsel hier is fraai geborduurd. Drie vensters zien eveneens in den tuin uit. Naast het salon is een kamer met twee ramen *) en daarnaast nog een vertrek met vier ramen. Dit vertrek behoort niet tot den oorspronkelijken bouw. Maar toen het huis geregeld werd bewoond, heeft men deze kamer er bij aangebouwd om over meer ruimte te kunnen beschikken. †)

Aan de linkerzijde van het middenvertrek met de glazen deur is een kamer met licht groen behangsel met twee ramen, waar wellicht de bewoners 's avonds het moede hoofd ter slape hebben nedergelegd, want daarnaast is een kleiner vertrek met één raam, dat voor garderobe kan zijn gebruikt en dat aan de badkamer grenst. Deze badkamer, een ruim vertrek eveneens met één raam, vormt den zuidoosthoek van het gebouw. Zij komt uit in een vertrek dat met twee ramen aan de oostzijde van de plaats uitziet. Dit vertrek dat behangen is, zal waarschijnlijk eveneens tot slaapkamer hebben gediend.

De kamers voor de dienstboden zijn afgeschoten van den zolder, die over het geheele huis heenloopt.

Verder zien wij nog aan de oostzijde van het huis een uitbouwtje dat tot keuken is ingericht, terwijl aan de overzijde van deze woning het koetshuis en de paardenstal zich bevinden.

Tot de plaats behooren verder nog een tuinmanswoning en twee boerenwoningen.

De heer Wächter, die in de Spuistraat woonde, heeft op Zorgvliet nooit verblijf gehouden, maar het steeds verhuurd.

Den 8en Mei 1830 werd het o. a. verhuurd aan Mr. Evert Christiaan Verhuell, raadsheer bij het Hoog Gerechtshof te 's-Gravenhage, voor 1100 gulden 's jaars.

Veel schijnt de eigenaar voor zijn bezitting niet te hebben gevoeld, althans hij bracht door het onoordeelkundig kappen van zwaar hout, aan het noordelijk gedeelte van het park, aan de plaats zelf ernstig nadeel toe.

De drie boerenwoningen die er bij behoorden waren afzonderlijk verhuurd.

Mevrouw Wächter stierf te Stuttgart den 19en Augustus 1831. Zes jaren later werd Zorgvliet door haar weduwnaar, die toen een adellijk praedicaat voor zijn naam had en den titel van minister-resident voerde, en haar vijf kinderen, ondershands verkocht aan Jhr. Jan de la Bassecour Caan.

---

*) Van dit vertrek zijn later twee kamers gemaakt. De eene kamer aan de achterzijde van het huis heeft twee ramen; de andere, welke aan de Catskamer grenst, heeft een raam aan de westzijde van het huis.

†) Dit vertrek is later wegens bouwvalligheid afgebroken.

De koop was evenwel geschied „onder het behoud van 14 dagen beraad."

Nauwelijks was deze voorloopige koop bekend geworden of de Prins van Oranje, de latere koning Willem II, die eveneens plan had zich den eigendom van Zorgvliet te verzekeren, trachtte den koop ongedaan te maken. Zijn Hoogheid stelde zich met den nieuwen eigenaar in betrekking en slaagde naar wensch.

Caan, die waarschijnlijk ongaarne van den koop afzag, wist evenwel voordeelige voorwaarden te bedingen. Hij had namelijk eveneens het oog geslagen op het buitengoed Backershagen aan den Leidschen weg, dat ook te koop was en sloot nu met den Prins van Oranje een overeenkomst, waarbij hij aan Zijn Hoogheid overdroeg het recht van koop op Zorgvliet, op conditie evenwel, dat, indien hij de buitenplaats Backershagen vóór of op den 7[den] December zou koopen, de Prins hem zou voldoen de som van 6000 gulden tot het opbouwen of verbeteren van eene stalling en koetshuis en 3000 gulden voor den meerderen koopprijs, te zamen dus 9000 gulden.

De koop van Backershagen heeft vóór den gestelden termijn plaats gehad en Caan streek zijn duitjes op. De quitantie, gedateerd 5 Januari 1838, berust nog onder de papieren, die op Zorgvliet worden bewaard.

Nadat deze regeling was tot stand gekomen, verkochten de erfgenamen van mevrouw Wächter Zorgvliet aan den Prins voor 52.000 gulden, op 30 December 1837.

De grootte bedroeg 173 bunders, 74 roeden en 12 ellen.

De drie boerenwoningen, die bij Zorgvliet behoorden, waren genaamd: „De Steenvoortswoning", „'t Kleine Woningtje" en „Oud Lappenburg".

Zorgvliet was dus nu een Vorstelijk domein geworden.

De Kroonprins, die een ware koopmanie had, breidde zijn bezitting aanmerkelijk uit.

Reeds eenige jaren vroeger had hij een paar boerenhofsteden met uitgestrekte gronden onder de gemeente Loosduinen aangekocht, die nu met Zorgvliet werden vereenigd *).

*) Op 18 November 1833: Hanenburg groot 42, 45, 56 hectaren voor *f* 15,000, 24 Februari 1834: Houtrust groot 79, 41, 36 hectaren voor *f* 20,000.

Een belangrijken aankoop deed de Prins in 1838 toen hij de hofstede Valkenbosch, groot 75, 78, 84 hectaren bij zijn bezitting aantrok *).

Ook aan de noordzijde werd Zorgvliet uitgebreid. De Gemeenteraad onder anderen, werkte hiertoe welwillend mede.

Den 10[den] Januari 1838 werd besloten aan den Prins van Oranje „als blijk van den prijs, dien de Haagsche bevolking op Hoogstdeszelfs voortdurende tegenwoordigheid in haar midden stelde" over te dragen 3 bunders, 27 roeden en 63 ellen duin- en boschgrond, gelegen achter den dijk aan de zuidwestzijde van den Scheveningschen weg, welke de stad op perpetueele rente van het Domein had overgenomen.

Eveneens werd aan Zijn Hoogheid of zijn descendenten, zoolang de hofstede hunlieder eigendom blijft, aangeboden de voorkeur op al de gronden „wederzijds tusschendijks langs den weg onmiddellijk palende aan Zorgvliet."

*) 31 Maart 1838. Koopsom *f* 88,000.

DE VIJVER VÓÓR HET HUIS MET HET TERRAS DER VOORMALIGE ORANJERIE.

In hetzelfde jaar deed de Gemeente afstand ten behoeve van den Prins van Oranje van „zekere strook wildernis gelegen aan de zuidwestzijde van den dijk van den Scheveningschen weg, beplant met opgaande boomen en hakhout en loopende van het terrein van Zorgvliet noordwestwaards op tot het zoogenaamde slag van Franken toe."

HET TERRAS MET DE DUIVELSBRUG.

Onder de belangrijke vergrootingen, die onder Zijn Hoogheid als Kroonprins en later als Koning verder nog geschiedden, vermeld ik alleen den aankoop van Buitenrust in 1839, van Kranenburg in 1847 en van Rustenburg in 1848.

Koning Willem liet zich aan Zorgvliet veel gelegen liggen. Het park werd met zorg onderhouden en verfraaid. Ten noorden van het huis, een weinig achter de plek waar eertijds de Oranjerie had gestaan, deed hij een hertenkamp aanleggen. Een menagerie en manège mochten evenmin ontbreken.

Zijn gemalin Anna Paulowna, die na 's Konings overlijden in 1849 voor ruim $3^1/_2$ ton eigenares werd van het uitgestrekt domein Zorgvliet — dat zich, met alle gronden, die er achtereenvolgens aan waren toegevoegd, tot halfweg Loosduinen uitstrekte — had niet minder belangstelling voor haar buitenverblijf. Als zij in de residentie vertoefde maakte zij dagelijks een wandeling door het park en de „oude Russin" zooals de tuinlui haar met weinig deferentie noemden, was niet gemakkelijk.

Na 't overlijden van Anna Paulowna werd Zorgvliet toebedeeld aan haar dochter Prinses Sophie, gehuwd met den Groothertog van Saksen Weimar.

Van de belangstelling van Prinses Sophie en van den Groothertog voor Zorgvliet, zijn alle Hagenaars van dezen tijd getuigen geweest.

Die belangstelling is ook bij den Groothertog tot in zijn laatste levensjaren nooit verflauwd.

Telkenmale als hij een bezoek aan den Haag bracht, was zijn eerste gang naar zijn buitenverblijf.

't Is den Hagenaars ook niet onbekend dat H. M. de Koningin, wanneer Hoogstdezelve

in de residentie vertoeft bijna dagelijks een wandeling op Zorgvliet maakt.

Het park werd in die jaren uitnemend onderhouden. In 1885 werd het huis verbouwd. Het dak werd o. a. verhoogd, maar de indeeling van het huis bleef vrijwel dezelfde. Alleen werd van de voorkamer aan de rechterzijde van den ingang de helft bij de vestibule getrokken. Het bijgebouwtje, aan de rechterzijde van het huis, dat tot keuken diende, was wegens bouwvalligheid reeds eerder afgebroken.

Zorgvliet werd in die jaren bewoond door den Intendant. Slechts gedurende den zomer van 1838 heeft Willem II er enkele maanden in doorgebracht.

Het was juist in dien tijd dat Prinses Sophie, aangetast door typheuze koortsen, op Zorgvliet werd verpleegd *). Zij lag toen ziek in de achterkamer aan de rechterzijde van het huis, welk vertrek nu tot keuken is ingericht.

De eerste intentant, die op Zorgvliet verblijf heeft gehouden, was de bekende Ary van der Spuij, die toen den titel droeg van Directeur van de Domeinen. Voor dien tijd had hij de huizinge genaamd Meerdervoort bewoond, welke eveneens onder Willem II deel van deze bezitting uitmaakte. Vervolgens werd Zorgvliet betrokken door Mr. Louis Reinier, Baron Taets van Amerongen, die het eerst den titel van Intendant voerde, daarna door Daniël Maximilien d'Hangest, Baron d'Yvoy van Mijdrecht en sinds 1 October 1892 door den nu aftredenden titularis Arnoud Willem Vinkhuyzen. *)

Onder leiding van Van der Spuy werden belangrijke werken op het domein Zorgvliet uitgevoerd. Het eerst werd in 1842 een begin gemaakt met de afzanderij van Dekkersduin ter hoogte van het tegenwoordige gesticht Bronovo. Ten tweede werd de afzanderijvaart gegraven van af de Loosduinsche Vaart bij de Valkeniersburg, door Valkenbosch naar Hanenburg, om aan de ringvaart van Zorgvliet uit te komen.

Ten slotte werd in 1847 een kanaal gegraven van de afzanderijvaart naar het stoomgemaal.

Maar ook op het oude buitengoed vielen groote veranderingen voor. Wanneer wij nu na 200 jaren nog eens een wandeling op Zorgvliet maken, dan blijkt ons eerst hoezeer alles veranderd is.

HET VOORPLEIN BIJ DE WONING.

*) A. M. Gerth van Wijk: Prinses Sophie der Nederlanden, p. 25.

*) De woning op Zorgvliet zal het volgend jaar worden betrokken door Mr. A. E. H. Goekoop.

DE CATSKAMER

Van den ouden toestand is niets meer overgebleven

Zelfs de toegang, welke zich eertijds een 30 meter of 42 pas ten zuiden van de Kerkhoflaan bevond, en waarvan de plaats aan de afronding van den dijk nog kenbaar is, was, zooals wij gezien hebben, in 1729 een eind verderop verplaatst.

Deze toegang, welken wij nu bewandelen, was voorheen de noordelijkste grens.

Alleen het huis — het oude huis van Cats — staat daar nog als een beeld uit het verleden. De ruiten zijn gemoderniseerd, de grond is in den loop der jaren wat opgehoogd, het dak is wat hooger opgetrokken, maar overigens is het gebouw uitwendig volmaakt in denzelfden toestand gebleven.

Een kleine kamer in den noordwesthoek van het huis — de zoogenaamde Catskamer — die volgens de overlevering het studeervertrek van vader Cats zou zijn geweest, en waarvan nevensstaande fotografie een kijkje geeft, heeft nog een oude eikenhouten betimmering.

De zinnebeelden en spreuken, die in zijn tijd boven of op deuren en vensters prijkten, zijn evenwel verdwenen.

Van de Oranjerie is geen spoor meer terug te vinden. Fraaie boomgroepen staan op de plaats waar zich eertijds de drie terrassen bevonden. Alleen het hoogste terras, dat nog aanwezig is, wijst de plaats aan waar eertijds de gebouwen stonden.

Volgens Mr. Veegens*) toonde men in zijn tijd op Sparenberg bij Velsen nog buitengewoon fraaie oranjeboomen, die van Zorgvliet afkomstig waren.

Achter het huis, strekt zich een ruim grasveld uit met hoog geboomte omzoomd.

Achter de vazen, welke op nevensstaande fotografie — pag. 39 — zichtbaar zijn, zien wij nog duidelijk de uitloopers van twee terrassen, welke eertijds één waren en waarop de triumfpoort was geplaatst.

Op den achtergrond achter den bok, die op 't grasveld staat te grazen, kunnen wij duidelijk onderscheiden het onderste gedeelte van den Parnassusberg — nu Catsheuvel genaamd — die, hoewel niet zoo hoog meer als voorheen, toch nog van het verleden getuigt.

De beide vijvers en het kanaal voor de grot zijn onder d'Yvoy gedempt.

Behalve de Catsheuvel is ook nog overgebleven de heuvel welke eertijds het middenpunt van het doolhof vormde. Op dien heuvel stond voorheen een steenen tafel, nu ligt slechts op den grond het gespleten blad.

Hoewel van den ouden toestand, zooals wij reeds zeiden, niets meer is overgebleven, kunnen wij toch met behulp van de oude terrassen, welke allen nog aanwezig zijn, den omvang en de juiste plaats vaststellen van alles wat eertijds was.

---

*) De Zeestraat. Mededeelingen van de Vereeniging ter beoefening der geschiedenis van 's-Gravenhage. dl. II p. 167.

Enkele van deze terrassen hebben een naam gekregen. Zoo heet het terras dat eertijds het doolhof aan de oostzijde afsloot het populieren-terras, terwijl het terras aan de zuidzijde onder den naam van Akersdijk bekend staat.

Het terras dat den appelboomgaard aan de oostzijde omsloot, is de hyacinthendijk. De appelboomgaard was ten tijde van Willem II de boomkweekerij. Nu is deze grond met hakhout beplant.

Op de plaats waar de oprijlaan was — dus achter den Akersdijk — loopt nu een zandpad, 't breede groen genaamd; rechts omslaande komen wij in de Houtwerflaan, welke in de plaats getreden is van den breeden weg, die recht op de stallen liep.

De beek is hier en daar verlegd. Zij stroomt nu weer in kronkelende bedding langs deze laan. Wij wanen een Geldersch landschap voor ons te zien, de omgroende beek, het zachte mostapijt, de prachtige boomgroepen in het rond. Er heerscht hier een volstrekte rust, slechts gestoord door het gezang der vogels, door een wild konijn, dat vlug over den weg heen schiet of door een vlucht fazanten.

De flora is bijzonder rijk op Zorgvliet. Nog heden ten dage treft men er in 't wild groeiende planten aan, die op onzen duingrond elders niet voorkomen en die dus waarschijnlijk afstammelingen zijn van de kruiden, door Cats uit den hortus te Leiden op zijn grond overgebracht.

Het steenen viaduct kunnen wij eveneens nog aanschouwen. Alleen is het steenen overwulfsel vervangen door een houten brug.

De plaats waar zich eertijds de grot van Ganimedes bevond, is met behulp van de oude plattegronden nog met volkomen zekerheid aan te wijzen. De stallen ter rechterzijde van het huis bij de brug over de beek zijn ook nog aanwezig. De hovenierswoning aan de andere zijde, welke den naam van de oude keuken droeg, is sinds eenige jaren wegens bouwvalligheid afgebroken.

Enkele nieuwigheden door Willem II op Zorgvliet aangebracht, vinden wij gemakkelijk terug.

Ten noorden van het huis achter de plek waar eertijds de Oranjerie stond, ligt een schilderachtig plekje: de hertenkamp. Links van de oprijlaan, achter den dijk van het oude Doolhof is het Sterrenbosch. Een beuk in het midden, waarop acht lanen uitloopen.

De grond van den tol af tot aan het terras waarop de vaas is geplaatst, die wij vanaf den Scheveningschen weg aanschouwen, heet Tollemansduin.

Deze vaas is een der weinige, die uit Bentinck's tijd zijn overgebleven.

In het geheel waren er vroeger 14. Nu zijn er nog 9, maar verschillende hiervan zijn afkomstig van de andere buitenverblijven die door Willem II bij Zorgvliet zijn gevoegd. Een metalen vaas op een voetstuk van Bentheimersteen, eveneens van Zorgvliet afkomstig, berust in het Gemeente-museum.

Slechts één merkwaardigheid van Zorg-

HET PARK ACHTER HET HUIS. (ZIE PAG. 16 EN 32)

vliet zij hier nog vermeld. Het is 't hondenkerkhof.

Ten noordwesten van Buitenrust, dicht bij den Scheveningschen weg, liggen in het groen verscholen vier kleine zerkjes, waarop de volgende opschriften zijn gebeiteld:

London, le fidèle chien du Roi Guillaume II des P(ays) B(as), mort le 22 Août 1849.

DE VAAS UIT BENTINCK'S TIJD.

Prince, mort le 3 Janvier 1857, à l'âge de 11 ans.

Jessy, morte le 27 Février 1859, à l'âge de 13 ans.

Dash, le fidèle chien de la Reine Anna des P. B., mort le 9 Mars 1859, à l'âge de 7 ans.

Koning Willem II heeft door de uitvoering van deze poëtische gedachte Frederik de Groote, hoewel op meer bescheiden voet, nagevolgd.

Piëteit is eene ons volk niet bepaald kenmerkende eigenschap.

Brengen wij daarom hulde aan den vorstelijken bewoner van Zorgvliet, die zelfs de trouw van zijn viervoetige onderdanen op prijs wist te stellen.

Achtereenvolgens werd van het uitgestrekte domein een groot gedeelte verkocht.

Anna Paulowna was, hoewel op zeer bescheiden schaal, met verkoopen begonnen; en de Groot-Hertogin was er mede voortgegaan.

In 1875 had het domein Zorgvliet een uitgestrektheid van plm. 600 hectaren. Hiervan werd sedert 1876, 265 hectaren, 39 aren, 52 centiaren verkocht. *) Deze gronden brachten in het geheel *f* 2,100,590.25 op.

Koopers waren:

G. Goekoop Dzn. 38, 20, 64 H. à *f* 337,010, Mr. A. E. H. Goekoop, 82, 30, 66 H. à *f* 399.111, de Maatschappij Duinoord, 51, 12, 69 H. à *f* 829,786.25, de maatschappij Laan van Meerdervoort, 42, 42, 10 H. à *f* 484,683, de Maatschappij Zandoord, 14, 19, 91, H. à *f* 50,000.

Aan de Gemeente 's-Gravenhage waren indertijd de gronden voor het ververschingskanaal gratis afgestaan.

En nu is eindelijk de groote slag gevallen. De Gemeente heeft weêr eens voor de zooveelste maal achter het net gevischt. Een bekend stadgenoot, die beter den weg naar Weimar wist te vinden, is haar te slim afgeweest. Zorgvliet is nu met de buitengronden in handen van den heer Goekoop c. s. voor $5^1/_4$ millioen overgegaan. De grootte van het park is 90 H.A. en van de duingronden in Zegbroekpolder 141 H.A.

Wanneer wij in aanmerking nemen dat Zorgvliet indertijd uit den boedel van Anna Paulowna voor ruim drie ton aan de Groot-Hertogin werd toebedeeld, dan kan de kleinzoon met den verkoop tevreden zijn.

*) Het Park Zorgvliet. Overdrukken van de artikelen betreffende dit park, verschenen in *De Avondpost.* 2e S. p. 72.

IN HET PARK.

Het valt evenwel niet te miskennen dat Z. H. bij deze onderhandelingen meer zakelijk dan vorstelijk is te werk gegaan.

De Gemeente 's-Gravenhage, die zich eertijds zoo vrijgevig jegens den Vorstelijken eigenaar had betoond, had reden te verwachten, dat de tegenwoordige eigenaar, al ware het slechts uit een gevoel van piëteit jegens zijn grootouders, haar meer royaal zou hebben behandeld.

Het bod dat de gemeente had gedaan, was inderdaad niet krenterig.

De populariteit van den jongen Groot-Hertog te 's-Gravenhage zal door deze handelwijze er niet op vooruit zijn gegaan.

Wat nu het lot van Zorgvliet zal zijn?

Wij willen ons niet aan een voorspelling wagen.

Direct gevaar is, er op 't oogenblik nog niet.

Zooals bekend is, rust op Zorgvliet het servituut dat er vóór 1910 niet gebouwd mag worden. Tot zoolang hebben wij dus den tijd. En dan kan bij een eventueele exploitatie de Gemeente ook nog een ernstig woordje medespreken, want zij heeft door het bezit van den berm, die het park van den Scheveningschen weg afscheidt, de sleutels van Zorgvliet in handen.

Bovendien kan zij, indien zij van hare rechten wil gebruik maken, ook nog om andere redenen een exploitatie van het park, zoo niet geheel onmogelijk, dan toch zeer bezwaarlijk maken.

Daar wij ons evenwel alleen tot taak hebben gesteld Zorgvliet uit een historisch oogpunt te behandelen, willen wij hierover niet in bijzonderheden treden. Alleen zij hier slechts melding gemaakt van een overeenkomst welke 26 Juni 1847 werd gesloten tusschen Koning Willem II, het Stedelijk Bestuur en de Ingelanden van den Zegbroekpolder, welke voor de geschiedenis van Zorgvliet van belang is en waarin tevens een bepaling voorkomt, die een exploitatie in den weg kan staan.

In de inleiding van die overeenkomst wordt o. a. het navolgende betoogd:

Dat de beek, welke van oudsher versch

HET HOOGE TERRAS.

water in den Hofvijver bracht, thans niet zooveel water meer kan opleveren „als wenschelijk is voor de reinheid in de stad en voor de verbeteringen en verfraaiïngen bereids door Z. M. aan dezelve aangebracht."

Dat niettegenstaande de oprichting van den beekmolen, welke beoogde meer water uit Delfland's boezem in den vijver te voeren, meermalen een voldoende toevoer van water in de eigendommen van Z. M. ontbreekt.

Dat de Koning, om dit euvel te verhelpen, op Hanenburg den beekmolen wil doen vervangen door een stoomwatermolen.

Dat Z. M. tot voorbereiding van dit werk op eigen kosten een kanaal heeft doen graven om het water uit Delfland's boezem te leiden naar het punt waar de stoomwatermolen zal geplaatst worden en bovendien *„aan de beek op onderscheiden plaatsen zoodanige belangrijke veranderingen heeft doen aanbrengen"*, welke strekken kunnen om den loop van het water te bespoedigen en gemakkelijk te maken.

Dat Z. M. bereid is dit stoomgemaal zelf te bekostigen, maar dat het billijk is dat de Gemeente, tot wier nut en verfraaiïng deze verbetering evenzeer strekt, zal bijdragen in de kosten, welke daaraan voor het vervolg nog zullen worden besteed, terwijl de Ingelanden van den Zegbroekpolder, als rechthebbende op de Beek — zijnde hun waterloozing — mede in die kosten zullen bijdragen.

Dat het de bedoeling van Z. M. was, de overeenkomst, die op deze gronden werd gesloten, duurzaam te doen zijn, blijkt uit de navolgende bepaling, welke daarin werd ingelascht: *„Zullende de molen en de buitenplaatsen Zorgvliet en Buitenrust voortdurend en bij vervolg als één geheel worden aangemerkt en niet van elkander bij verkoop of verdeeling, op welke wijze ook, kunnen worden gescheiden."*

Uit deze bepaling — waarop wij de aandacht wilden vestigen — leiden sommigen af dat Zorgvliet nooit verdeeld of verkaveld zal mogen worden.

Hoe het ook zij, hopen wij slechts dat het mooie hout op Zorgvliet niet geheel en al aan den speculatiegeest van onzen tijd zal worden opgeofferd en dat ook Cats' woning, welke nu reeds $2^1/_2$ eeuw den tijd trotseert, voor het nageslacht bewaard moge blijven.

BUITENRUST, GEZIEN VAN DEN SCHEVENINGSCHEN WEG.

II. BUITENRUST.

Zorgvliet was in het begin der 18e eeuw nog voor het grootste gedeelte begrensd door duinen. Slechts hier en daar was een plekje grond herschapen in bouwland of boomgaard.

De gronden, die zich ten zuiden van Zorgvliet uitstrekten, waren achtereenvolgens in het bezit gekomen van Johan Cunes, commies ter Secretarie van de Staten-Generaal.

Cunes was, behalve ambtenaar, een echt handig bouwspeculant.

Al de gronden ten zuiden van Zorgvliet tot aan de Zeestraat toe waren zijn eigendom; bovendien was hij eveneens in het bezit van de landen, gelegen ten oosten van de Zeestraat, van den Noord-Buitensingel (nu de Mauritskade) af, langs den Noordmolen over de Koninklijke Bazar, voorbij Schuddebeurs (Javastraat) tot aan de grafelijkheidsklingen toe.

Deze gronden werden door hem achtereenvolgens in kleine perceelen voordeelig van de hand gedaan. Zoo verkocht hij den 13en Juli 1708 aan „Philippe, lantgraef van Hessen, vorst van Hersfelt, grave van Catsenelleboge, Diets, Ziegenhage, Nidda en Schaumburg, eene woning en landen met het heeren-, thuynmans- en boerenhuys, mitsgaders thuynen, boomgaerden en clingen, groot in 't geheel tusschen de vijf en zes mergen, gelegen aan de westzijde van den Scheveningschen Straetweg bij het Tolheck, belend ten noorden den graaf van Portland en ten westen denzelfden en de vrouwe van St. Annaland." *)

De koopprijs bedroeg 20.000 gulden.

Philips van Hessen—Philipsthal, geboren te Cassel den 14en December 1655, zoon van den regeerenden landgraaf van Hessen-Cassel †) was een bekwaam veldoverste. De reden waarom hij zich in Holland vestigde, is gemakkelijk te gissen. De Prinsen van Oranje

*) Susanna Huygens, die 20 April 1660 gehuwd was met haar germain neef Philips Doublet, heer van St. Annaland. Zij sterft te 's-Gravenhage 24 Augustus 1725. Theod. Jorissen, Constantin Huygens, p. 332.

†) J. G. Frederiks. Het Grafmonument voor Philips van Hessen Philipsthal. Haagsch Jaarboekje, 1895 p. 156 en v.

waren verwant aan leden van zijn geslacht. Hij zelf was gehuwd met Catharina Amalia, gravin to Solms, vrouwe to Muntzenberg, Wildenfels en Sonnenwald. Vier zoons van zijn oudsten broeder, die zijn vader in de regeering was opgevolgd, waren in Nederlandschen dienst geweest. Hun zuster Maria Louise was de gade van den Frieschen Stadhouder. Het lag dus voor de hand dat het leger der Republiek ook voor zijn zoons goede vooruitzichten opende.

Landgraaf Philips deed de woning, welke zich op deze landen bevond, afbreken en er een nieuw heerenhuis voor in de plaats stellen. De klingen deed hij afgraven, ontginnen en beplanten, terwijl de tuin volgens den smaak van zijn tijd werd aangelegd.

10 December 1708 kreeg hij van de Raden en Meesters der Domeinen vergunning om voor zijn buiten een ijzeren hek te plaatsen mits betalende een recognitie van *f* 6.—; tevens werd hem toegestaan om over de sloot, die langs zijn woning heenliep, in plaats van een houten, een steenen brug te maken.

Philips van Hessen-Philipsthal sleet hier 13 rustige jaren.

In den voorzomer van 1721 begaf hij zich voor zijn gezondheid naar Aken om de baden te gebruiken, waar hij, door een beroerte getroffen, geheel onverwachts den 18en Juni in den ouderdom van 67 jaren overleed.

Zijn weduwe, die 42 jaren met hem in den echt vereenigd was geweest, deed een jaar na zijn overlijden met haar beide zoons voor hem een fraaie graftombe oprichten in de Groote of St. Jacobskerk te 's-Gravenhage. *)

Zijn woning — naar hem Hessenhof geheeten — verviel aan zijn oudsten zoon Carel.

De Prinses-weduwe bleef evenwel tot haar overlijden op Hessenhof wonen. Het huis bleef in het bezit van Prins Carel tot 1768, toen hij het den 13en Januari van dat jaar overdroeg aan zijn oudsten zoon Willem.

Het was de laatste jaren verhuurd geweest; o. a. was het omstreeks 1765 bewoond door den Russischen gezant graaf Golofkin. †)

*) P. Timareten: Verzameling van Gedenkstukken. Dl. II, p. 114—117.

†) The present State of Holland 1765. p. 271.

Willem Prins van Hessen Philipsthal „colonel commandant van het regiment cavalerie van zijn Excellentie den heer luitenant-generaal de Famars", verkocht het huis een jaar nadat hij het in eigendom had verkregen (14 Juni 1769) aan Mr. Martinus Hartingh, heer van Champvent.

Deze, in Indië geboren, had zijn opvoeding in Holland ontvangen. 15 September 1758 kwam hij als student aan de Leidsche Hoogeschool en 30 Juli 1764 werd hij ingeschreven als advocaat voor het Hof. Hij was gehuwd met Johanna Maria van Breugel.

Het huis werd in de koopacte op Fransche wijze betiteld met den naam van Hôtel. Het was begrensd ten zuiden door de „Vauxhall en den gemeenen Agterwegh", ten noorden door den graaf van Roon met Zorgvliet en ten westen door de grafelijkheidsduinen.

De koopprijs bedroeg 22.000 gulden, benevens 200 ducaten of 1050 gulden voor speldegeld.

Martinus Hartingh vond de woning niet geheel naar zijn zin en niet beantwoordende aan de eischen van den tijd. Hij deed daarom het huis verbouwen en vergrooten en besteedde aan deze verfraaiïng het niet onaanzienlijk bedrag van 50 à 60.000 gulden.

Onder anderen deed hij in den linkervleugel van het huis een zoogenaamde „verlakte kamer" inrichten, hetwelk in dien tijd een groote luxe was en veel geld kostte.

Zijn financiën schijnen evenwel niet geevenredigd te zijn geweest aan zijn lust tot bouwen, ten minste reeds het volgende jaar — 13 Augustus 1770 — werd „de hofstede", uit zijn desolaten boedel aangekocht door Pieter Loquet, koopman te Amsterdam.

Het perceel werd in de koopacte omschreven als: „het Hotel Hessenhoff met den tuin, plantagiën, vijvers, ijskelder, tuinmanshuis en orangerie, benevens een stal en twee koetshuysen alle annex den anderen."

Onder den verkoop waren niet begrepen „de bollen en bloemgewassen", die het eigendom waren van den tuinman, maar wel de „losse vergulde lijsten staande of leggende in de *verlakte kamer*, de losse lambriseeringen in de kamer daaraan volgende, mitsgaders alle het nieuwe houtwerk zo van blinden, lijsten

als anderszins, welke in de vertrekken zijn staande of leggende."

Ondanks de aanzienlijke verbouwing en verfraaiïng, die het huis had ondergaan, bracht het niet meer op dan 14.300 gulden.

Pieter Loquet, die te Amsterdam woonde, zal Hessenhof waarschijnlijk zelf niet hebben bewoond.

Vermoedelijk heeft Jhr. Vincent Gustaaf, graaf van Hompesch, heer van Gendringen, hoogheemraad van Rijnland, baljuw en dijkgraaf van Woerden, kastelein van het kasteel aldaar, gecommitteerde wegens de Ridderschap en Edele van Holland in 't college van de Admiraliteit te Amsterdam er o. a. eenige jaren in verblijf gehouden. *)

Na het overlijden van den eigenaar, die toevallig in den Haag zijn sterfbed had, was zijn broeder Stephanus Loquet in diens rechten getreden.

Deze droeg in 1783 „de hofstede *Hessenhof*, voortaan genoemt wordende „*Buitenrust*," voor *f* 25,000 over aan mr. Pieter van Bleiswijk.

Het huis, dat door onzen Amsterdamschen koopman verwaarloosd schijnt te zijn, zag er in die jaren vervallen uit, maar de nieuwe eigenaar deed zijn woning opknappen en verfraaien. Hij besteedde eveneens veel zorg aan den tuin, die door hem aanmerkelijk werd vergroot.

Mr. Pieter van Bleiswijk, eenige zoon van Dr. Abraham Cornelis en van Maria Gribius, werd gedoopt in de Nieuwe kerk te Delft, op 3 Augustus 1724. Hij werd 27 Februari 1741 ingeschreven als student in de rechten aan de Leidsche Hoogeschool en promoveerde 3 jaren later.

Hij vestigde zich in zijn geboortestad, welke hem in 1752 tot tweede en weldra tot eerste pensionaris aanstelde.

Den 1en Mei 1753 trad hij in de Nieuwe kerk te Delft in het huwelijk met een naamgenoot: Geertruida Anthonia van Bleiswijk, †) die eveneens in Delft woonde.

28 November 1772 werd hij geroepen tot het gewichtig ambt van Raadpensionaris.

Hoewel zeer bekwaam, heeft hij door zijn zwak en wispelturig karakter een zeer dubbelzinnige rol gespeeld, en van hem kan dan ook niet worden gezegd dat hij the right man in the right place was.

In den beginne een ijverig aanhanger van het Huis van Oranje, had hij geheel aan den leiband geloopen van 's Prinsen opvoeder — den Hertog van Brunswijk; maar toen de anti-stadhouderlijke partij zich uitbreidde en grooten invloed op den gang der zaken verkreeg, en de Hertog geheel in discrediet geraakte, had hij zich van lieverlede bij die partij aangesloten.

Na het vertrek van den Prins ging hij geheel over tot de Patriotten en kwam nu weldra onder den invloed van de driemannen Van Berckel—De Gijzelaar—Zeeberg. *)

Bij de nadering der Pruisische troepen ontzonk den armen Raadpensionaris de moed. Hij pakte inderhaast zijn boeltje bijeen, met het snoode plan om naar Amsterdam uit te wijken, waarheen de vertegenwoordigers der groote steden reeds waren vertrokken. Maar de Staten, die er de lucht van kregen, en bevreesd waren dat hij het grootzegel — waarvan hij de bewaarder was — bij vergissing mee zou nemen, deden zijn woning door vier boden bewaken.

Van Bleiswijk bleef, en na 's Prinsen terugkomst waren zijn patriottische neigingen op eenmaal verdwenen. Het was voor de derde maal dat hij van kleur veranderde.

De Prins was nauwelijks terug, of de Raadpensionaris was de eerste, die zich ter audientie spoedde om Zijn Hoogheid met een allerbeminnelijksten glimlach welkom te heeten in de residentie, zijn terugkomst prijzende als de gelukkigste gebeurtenis, die het vaderland kon te beurt vallen.

Maar de Prins, die zijn mannetjes kende, voerde hem naar een der ramen van de zaal en op de juichende menigte op het Buitenhof wijzende, voegde hij hem toe: „Ziedaar de volksstem, mijnheer van Bleiswijk!" De Raadpensionaris boog en betuigde eerbiedig zijn instemming. En toen op hetzelfde oogenblik een plotselinge rukwind op het Buitenhof eenige hoeden in de lucht deed vliegen, vroeg

*) Berichtboekje van den Haag 1773.

†) Zij was een dochter van Guilelmus Abrahamse van Bleijswijk en Hillegonda Magtilda van Thil.

*) Dr. H. T. Colenbrander. De Patriottentijd, dl. I, p. 351.

de Prins hem, als zonder erg, hoe de wind was. Van Bleiswijk keek naar het haantje van den toren en noemde de windstreek. „Dat is de derde maal — zei de Prins — dat de wind heden omgedraaid is," en meteen gaf hij het teeken dat de audiëntie geëindigd was. *)

Zijn positie was inderdaad geheel onmogelijk geworden, en zooals te voorzien was, werd hij na het afloopen van zijn derde quinquennaat in November 1787 niet herbenoemd.

Toen Prins Willem opnieuw voor de zegevierende Patriotten moest wijken, behoefde Pieter niet voor de vierde maal van politieke kleur te verwisselen, want reeds den 29en October 1790 was hij op Buitenrust overleden.

Den 4en November werd zijn lijk met vier volgkoetsen, 18 dragers en 1 wapendrager naar Delft overgebracht en in de Oude kerk in zijn eigen graf bijgezet.

Hoewel hij in de geschiedenis van ons land geen bepaald eervolle en geen overwegende rol heeft gespeeld, heeft de woonplaats van

HET PARK ACHTER BUITENRUST.

den man, die na den Stadhouder de hoogste betrekking van Staat bekleedde, zekere historische vermaardheid verkregen.

Pieter van Bleiswijk kon zich nu te midden van zijn grooten boekenschat, dien hij met veel zorg bijeen had gebracht, geheel aan zijn studie wijden. †)

Van Bleiswijk overleed kinderloos; zijn vrouw was vóór hem gestorven. Eenige maanden na zijn overlijden, den 3en Februari 1791, verkochten de executeuren van zijn testament Buitenrust aan Willem Boreel. *)

Het was omschreven als: de hofstede Bui-

*) Mr. H. van A. Uit de gedenkschriften van een voornaam Ned. beambte over de tweede helft der XVIIIde en begin der XIXde eeuw. p 154.

†) Zijn bibliotheek, bestaande uit ruim 3000 boeken en meer dan 200 hss. werd van 7 -18 November 1791 door de boekhandelaars Thierry, Mensing, Van Cleef en Scheurleer op Buitenrust verkocht.

De catalogus, met opgaaf der prijzen, die voor de boeken zijn besteed, berust op de Koninklijke Bibliotheek.

*) Zoon van Mr. Jacob Boreel Jansz., raad en advocaat fiscaal van de Admiraliteit te Amsterdam.

tenrust (van ouds Hessenhoff), zijnde heerenhuis, ruim bassecour met ijzeren hek, stalling voor 16 paarden enz., tuinmanshuis, orangerie, ijskelder enz. enz., groot tusschen de 7 en 8 morgen.

De koopsom bedroeg *f* 28.400, benevens 225 gulden voor eenige tuingereedschappen en 1435 gulden, 18 stuivers en 9 deniers over rantsoenpenningen.

Boreel, oud-schepen en raad van Amsterdam, geboren 19 Juni 1744, was 30 December 1766 aldaar in het huwelijk getreden met Maria Trip. *) Hij was toen kapitein van een compagnie Infanterie. In 1791 hield hij nog verblijf te Amsterdam, maar later schijnt hij zich naar den Haag te hebben verplaatst. Hij heeft Buitenrust evenwel niet lang in zijn bezit gehad, want 9 Juni 1806 droeg hij het over aan den Rotterdamschen koopman Robbert Twiss.

Deze was geboren te Rotterdam en gedoopt in de Engelsch Episcopaalsche kerk den 10en April 1760.

Zijn vader Francis Twiss, Engelschman van geboorte †) had zich als koopman te Rotterdam gevestigd waar hij den 5en October 1742 den poortereed aflegde.

Hij was een vermogend man geworden en bezat verscheiden huizen op de Nieuwehaven.

Robbert trad in 1785 in het huwelijk met Mary Scott, geboren te Norwich §).

Uit dezen echt werden 11 kinderen te Rotterdam geboren.

Of hij, evenals zoovelen zijner stadgenooten thans, zijn stad ontrouw is geworden en zich althans eenige jaren achtereen hier heeft gevestigd, of dat hij slechts de zomermaanden buiten heeft doorgebracht, is mij niet bekend; maar dat hij op Buitenrust heeft gewoond staat vast. Hij heeft zelfs zijn cachet op zijn woning afgedrukt door aan de zoldering van de zoogenaamde verlakte kamer zijn wapen en dat van zijn vrouw te doen schilderen.

Twiss, die 19 November 1829 te Rotterdam overleed, heeft Buitenrust niet tot zijn dood in bezit gehouden, daar hij het op 1 Maart 1821 had overgedragen aan een bekend stadgenoot Jhr. Mr. Gerard Lodewijk Hendrik Hooft.

Of hij op Buitenrust verblijf heeft gehouden is mij niet met zekerheid gebleken. Toen hij in 1822 tot lid van den Raad werd gekozen woonde hij nog op de Prinsessegracht. Later, als burgemeester (1843—1858), woonde hij op de Riviervischmarkt. Hij was de zoon van Mr. Gerrit Pieter Hooft Hendrikszoon en Gerardina Henrietta Probentau van Wilemsdorf. *)

Hij huwde te Brielle 16 November 1808 Gijsbertina Maria Heeneman †).

Hij heeft het perceel niet lang in eigendom bezeten, want reeds den 17en April 1827 deed hij het over aan Johannes Leonardus Willer, die Buitenrust in Augustus van het daarop volgende jaar verkocht aan een vreemdeling Johann Georg Heine, zich noemende professor, doctor en chef van het Orthopaedisch Instituut te Würzburg in Beieren.

Heine was een self-made man; geboren 23 April 1770 te Lauterbach in Wurtemberg's Scharzwald, was hij eerst in de leer geweest bij een messensmid. Na tien jaren hier en daar rondgezworven te hebben, had hij zich gevormd tot een bekwaam instrumentmaker. Zijn goede reputatie bezorgde hem in 1802 de betrekking van instrumentmaker en bandagist aan de Universiteit te Würzburg.

Daar kreeg hij een ruimer veld van studie. Hij volgde de lessen in anatomie en operatieleer en gaf in 1807 een belangrijk werkje uit over chirurgische instrumenten, verbanden enz., waardoor hij in breeden kring de aandacht op zich vestigde. Hij vond ook o. a. verscheiden naar hem genoemde instrumenten uit, die hem in 1824 den titel bezorgden van demonstrator der orthopaedie aan de Universiteit en assessor der medische faculteit.

Van Regeeringswege werd hem gelegen-

*) Dochter van Mr. Lucas Cornelisz. en Jacoba Margaretha Hoven, ged. in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, 28 Januari 1750.

Jhr. Mr. H. J. Trip. De familie Trip. p. 198 en 199.

†) Geboren te „Beules" (Bole).

§) Zij overlijdt te Rotterdam op 20 Januari 1836.

*) Gedoopt te 's-Gravenhage 24 Mei 1779. Bij diploma van 20 Februari 1816 werd hij in den Nederlandschen adelstand verheven.

†) Genealogie van het geslacht Hooft door Alberdingk Thijm en Vorsterman van Oyen p. 42.

heid gegeven een orthopaedische genees-inrichting te openen onder de hooge bescherming van Koningin Carolina van Beieren.

Deze inrichting geraakte binnen enkele jaren tot grooten bloei. Hij was hiermede evenwel nog niet tevreden, zijn geest zocht naar ruimer arbeidsveld.

Een nieuwe ontdekking deed hem zijn land verlaten. Hij meende n.l. voor zoogenaamde inwendige ziekten een nieuw geneesmiddel gevonden te hebben, voornamelijk berustende op omslagen en zeebaden. Zoodoende vinden wij hem in 1828 op het pasgeopend Badhuis te Scheveningen. Hij besloot nu om in de nabijheid van de zee een orthopaedisch instituut te openen, waar tevens gelegenheid zou zijn om zeebaden te gebruiken. Hij zocht een geschikte woning en slaagde naar wensch.

Zijn inrichting te Würzburg deed hij over aan zijn neef-behuwdzoon Bernard Heine en hij vestigde zich in den Haag. *)

De koopsom bedroeg 23.000 gulden. 't Is merkwaardig hoe de koopsom aan schommelingen onderhevig is geweest. Zooals wij gezien hebben bedroeg zij in 1770 maar 14.300, in 1783 25.000, na de verfraaiïng door Van Bleiswijk aangebracht in 1791 28.400, in 1806 20.000, in 1821 27.000 en in 1827 maar 13.950 gulden.

Willer, die het huis waarschijnlijk uit speculatie had gekocht, maakte dus goede zaakjes.

Buitenrust werd nu in een ziekenhuis veranderd. Ongelukkigen met ruggegraatsverkrommingen, kromme beenen, opgetrokken- en verlamde spieren, aangeboren heupontwrichtingen, of misvormde ledematen kwamen nu bij Dr. Heine genezing zoeken.

Patienten die van buiten kwamen en onder geregelde behandeling moesten blijven, konden in de ruime woning huisvesting vinden. Alles was er ten gerieve der zieken en van hunne begeleiders ingericht.

Uit de navolgende omschrijving, die een jaar na de opening het licht zag, leeren wij de inrichting van het Instituut vrij nauwkeurig kennen.

*) Dr. R. Krul: Tijdspiegel April 1903.

Orthopaedisch Instituut.

„Gedurende het jaar 1829 is te 's-Gravenhage op den Scheveningschen weg, nabij het Tolhek, eene inrigting onder dien naam daargesteld, onder het bestuur van Dr. J. G. Heine. Men houdt zich aldaar onledig met de genezing der misvormingen van het menschelijk ligchaam, zoowel aan de ruggegraat, de ribben en het bekken, als aan den hals en de overige ledematen. De patienten, welke daarin worden opgenomen en *alleen* inkomen, vinden er, zoo mogelijk, hetzelfde gerijf en dezelfde zorg, als in hun ouderlijk huis; ten opzigte van hunne opvoeding en zedelijke en ligchamelijke vorming, neemt het bestuur de geheele verantwoordelijkheid op zich. Tevens is er voor gezorgd, dat de ouders der patienten of zoodanige andere personen, welke dezelve aan hunne kinderen, tot derzelver gezelschap, opvoeding en bediening, willen medegeven, in het instituut eene goede huisvesting en verzorging kunnen bekomen, waarbij het bestuur naar vermogen op ieders smaak en behoefte acht slaat. Daarenboven is er voor de personen van jongere jaren gelegenheid, om in alles, wat tot een goede opvoeding behoort, onderwijs te genieten, ten einde de tot hun herstel benoodigde tijd voor hunne geestbeschaving niet zou verloren gaan; terwijl voorts voor uitspanning en tijdverdrijf, zoo der zieken als hunne begeleiders, op verschillende wijzen gezorgd wordt.

De eigenlijke orthopaedische behandeling is tweeledig, en mechanisch of dynamisch. Voor het mechanisch gedeelte der behandeling dienen een aantal door den heer Heine uitgevondene machines en verbanden, welke vervaardigd worden in eene, bij het instituut behoorende fabrijk, en waarvan steeds een goede voorraad voorhanden is, om terstond in alle voorkomende gevallen te kunnen gebezigd worden. Voor het appliceren van de machines en verbanden, zijn in het instituut een aantal onderrigtte personen van beiderlei kunne, welke een gestadig toezigt over de patienten houden en de noodige manipulatiën verrigten, waardoor dit gewigtig gedeelte der behandeling met eene zeer groote nauwkeurigheid plaats heeft. Voor de noodige lichaamsbewegingen en doelmatige

gymnastische oefeningen dient de groote tuin van het instituut, waar men behalve de aangename wandelingen, ook eene kegel- en kolfbaan, schommels, een caroussel, en wat meer van dien aard is, heeft; ook wordt er rijtuig gehouden, om toeren in de omstreken te kunnen maken *).

Het dynamisch gedeelte der behandeling omvat de aanwending van alle zoodanige middelen, welke deels op de inwendige organisatie werken, deels tot versterking of verzwakking van enkele deelen dienen, al naar mate de behandeling van het weg te nemen gebrek, of de gezondheid van den patient, over het algemeen zulks vereischt. Hiertoe behoort het gebruik van verschillende soorten van baden, inwrijvingen, de aanwending van electriciteit en galvanismus, enz.

Een groot voordeel van dit instituut is het zeebad, hetwelk de grootste voordeelen tot genezing der patienten aanbiedt †).

Men zou zoo zeggen dat dit wel de meest ideale inrichting om te genezen was die men zich denken kan.

Aanvankelijk werd Buitenrust — dat in den volksmond weldra den zeer eigenaardigen, maar hoogst oneerbiedigen naam van het Bultenpaleis kreeg — door een vrij groot getal patienten bezocht.

Toen Koning Willem I met Prinses Marianne op Zaterdag den 6en April 1830 er een bezoek bracht lagen 24 patienten „allen in hun apparaat te bed" §).

Door de vorstelijke bezoekers werd alles met de meeste belangstelling bezichtigd. Vooral trok de aandacht „het kabinet van modellen, waar zich de talrijke toestellen bevinden, die in de genezing der wanstaltigheden volgens het stelsel van Dr. Heine worden gebruikt en die allen van zijne vinding zijn, het therapeutisch laboratorium en ten slotte de werkplaatsen en de smederij".

*) Hij bezat o. a. „een rijtuig op vier wielen met twee banken, een dito met ééne bank, een char à Banc, drie badwagens, waarbij een met uitmuntende machine tot het in zee laten van verlamde lijders." Dagblad van 's Gravenhage, 3 April 1839.

†) 's-Gravenhaagsche Stadsalmanak. 1830, p. 13*.

§) „Houten of ijzeren orthopaedische strekbedden (lits d'extension)", Dagblad 3 April 1839.

Het behoeft dan ook geen betoog dat Z. M. na ruim twee uren in het etablissement te hebben doorgebracht „Hoogstdeszelfs tevredenheid over al wat Hoogstdezelve gezien had, aan den heer Heine in de minzaamste en de meest vereerende bewoordingen te kennen gaf" *).

Maar de Koning deed nog meer. Heine, die op dit gebied grooten naam had gemaakt en heden ten dage als de vader der Duitsche orthopaedie wordt beschouwd, werd op voordracht der Regeering benoemd tot ridder van den Nederlandschen Leeuw.

Het aanvankelijk succes was evenwel niet van blijvenden aard. De Hollander loopt met nieuwigheden niet zoo spoedig weg. Hij kijkt eerst eens graag de kat uit den boom.

De inrichting raakte aan 't kwijnen en de directeur kwijnde mee In 1838 waren er nog maar vier patienten intern.

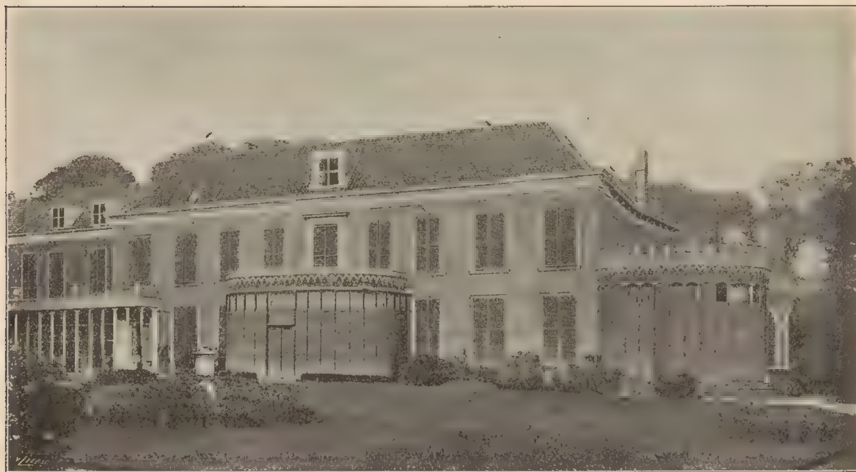
Merkwaardig is de beschrijving die een Duitsch Predikant, F. W. Dethmar, „Pharrer zu Anholt" †), van een bezoek aan Heine's instituut kort voor diens overlijden geeft.

De Professor lag ziek te bed, maar als belangstellend landgenoot werd de bezoeker toch nog door hem ontvangen; na een kort gesprek met hem gevoerd te hebben „befahl er einem seiner Gehülfen mir mehrere Schriften über seine Anstalt zu übergeben, mich herum zuführen und mir Alles aufs Beste zu zeigen. Aber ach, mit welchem Schmerzgefühle durchging ich die grossen Räume. Das Leben fehlte, und ich sah nur vier Curisten. Das Ende des Direktors und damit auch einer Anstalt, welche in dieser Gegend so wenig Anklang findet, schien mir nicht mehr fern zu sein, und ich schied desshalb tief bewegt von einem Manne, der mir selbst gestand, dass er manche Fehlgriffe gemacht, indem er die Holländer nicht verstanden habe. „Ich sehe voraus, fügte er mit dem Ausdrucke des Schmerzes hinzu, dass ich als Opfer meines Enthusiasmus für meine Erfindung zu Grunde gehe, aber es ist jetzt zu spät, eine neue Laufbahn zu beginnen".

Mit diesen Worten entliess er mich. Der bald darauf erfolgte Tod hat seinen Leiden ein Ziel gesetzt. Was aus seiner

*) Haagsch Dagblad.

†) Freundliche Erinnerung an Holland und seine Bewohner, dl. II, p. 42 en 43.

BUITENRUST, TUINZIJDE

Anstalt werden wird, ist mir nicht bekannt".

Dat hij de Hollanders niet begrepen had, is gemakkelijk te begrijpen, daarvoor moet men zelf op en. top Hollander zijn.

Het slot van de geschiedenis dat onzen Pfarrer onbekend bleef is voor ons geen geheim.

Heine overleed op Buitenrust den 7en September 1838.

Zijn weduwe Maria Anna Foertsch. die na zijn overlijden naar haar gehuwde dochter *) te Würzburg in Beieren was getrokken, verkocht Buitenrust den 10en Mei van het volgende jaar aan den Prins van Oranje, die, zooals wij gezien hebben, deze plaats met Zorgvliet vereenigde.

De buitenplaats werd in de koopacte omschreven als: een heerenhuizinge, tuinmanswoning, koetshuis, stalling, schuur, lokaal voor orangerie, bloem- en trekkasten, ijskelder, tuinen, boomgaarden, park, plantagie, bosschen, vijvers enz.

De koopprijs bedroeg 34.000 gulden De hypotheek van 30.000 gulden, die door Heine op het perceel was gevestigd, werd nu afgelost.

Buitenrust zou nu weldra een vorstelijk verblijf worden.

---

*) Anna gehuwd met Bernard Heine, med. doctor te Würzburg.

Haar zoon Joseph Heine was med. doctor en cantonarts te Waldmorh, eveneens in Beyeren gelegen.

Koning Willem I had den 7en October 1840 op het Loo afstand gedaan van de regeering ten behoeve van zijn oudsten zoon en Willem II was hem in de regeering opgevolgd. Op den derden Maandag in October was hij te paard naar het Binnenhof gereden ter opening van de vergadering der Staten-Generaal en op 28 November legde hij bij zijn plechtige inhuldiging in de Nieuwe Kerk te Amsterdam den eed op de grondwet af.

Buitenrust werd nu aanzienlijk vergroot en tot paleis ingericht.

De zoogenaamde gothieke bijbouw in „Windsor stijl", die het huis aan de zuid- en westzijde ontsiert, de ruime serre die aan de tuinzijde is bijgebouwd en die den aanblik van dit deftig XVIIIe eeuwsch gebouw aan die zijde geheel bederft, is uit dezen tijd.

Koning Willem had een bijzondere voorliefde voor de gothiek. De tijd, dien hij te Oxford had doorgebracht, waar de fraaiste specimens van de gothieke bouwkunst worden gevonden, had daartoe waarschijnlijk het zijne bijgedragen.

Den Haag wilde Z. M. blijkbaar eveneens het karakter van een middeneeuwsche stad geven. Een Engelsch architect werd naar hier ontboden en de Hagenaars konden zich weldra verlustigen in de gothieke huizenrij op de Nassaulaan, de gothische zaal achter zijn

Paleis op den Kneuterdijk en een dergelijke galerij over het Paleis in het Noordeinde.

Deze galerij, welke in 1883 is gesloopt, heeft plaats gemaakt voor de Paleisstraat. Wij behoeven daar evenwel niet te hard over te treuren, want de heerlijke middeneeuwsche gothiek was hier op armzalige wijze nagebootst.

De pinakels en kroonlijsten o. a. waren van hout.

Willem II had in die jaren een ware bouwmanie. Buitenrust wilde hij geheel doen afbreken en daarvoor in de plaats stellen een groot fraai paleis, evenwel wat meer naar achteren in den tuin.

De bouw van dit paleis, hetwelk voor den Prins van Oranje was bestemd, kwam evenwel niet tot stand en de plannen kwamen in den doofpot — i. c. het Huisarchief — terecht.

Willem II heeft zelf Buitenrust nooit bewoond. Alleen Anna Paulowna bracht er de eerste jaren geregeld de morgenuren door en gebruikte daar haar tweede ontbijt.

Toen de Koning op 17 Maart 1849 te Tilburg was overleden, betrok de Koningin-Moeder het paleis voor goed.

Zij was 's zomers op Soestdijk en 's winters aan den Scheveningschen weg.

De diners en soupers, die ten tijde van Anna Paulowna op Buitenrust zijn genoten, zullen nog bij velen een aangename herinnering hebben achtergelaten.

Het Paleis dat op 't gebied van kunst veel moois bevatte, was eenvoudig ingericht.

Over de indeeling en over de schilderijen en preciosa, diè er gevonden werden, heeft Craandijk in zijn beknopte beschrijving over „Sorgvliet en aanhoorigheden" *) reeds een en ander medegedeeld.

Nu alles wat ook maar eenigzins waarde had, naar Weimar is verhuisd, behoef ik er niet verder over uit te wijden. Slechts wil ik nog met een enkel woord melding maken van de verlakte kamer van Harting — de zoogenaamde Japansche zaal — welke de eenige kamer is uit het oude gebouw, die ongeschonden bewaard is gebleven en waarover Craandijk het stilzwijgen bewaart.

De Japansche zaal is ongeveer 10½ meter lang bij 5½ breed.

De wanden zijn door middel van pilasters in vakken verdeeld, waarin ter halver hoogte medaillons.

Deze medaillons vertoonen werkplaatsen: het munten, de chemie, de astronomie, de spiegelmakerij, de schilderkunst, de beeldhouwkunst, de drukkerij en ten slotte een jachttafereel.

De paneelen zijn verlakt en bewerkt in relief.

De pilasters, ter halver hoogte versierd met Chineesche figuren, hebben groene randen met pailletten van mica.

De deuren zijn eveneens versierd met medaillons, voorstellende Chineesche figuren met Louis XV ornamenten.

Het geheel is een rijk versierd lakwerk. De domineerende kleuren zijn zwart, rood en groen, terwijl een kwistig gebruik is gemaakt van goud.

De schoorsteenmantel is van rood en wit marmer. Het getimmerte van de zaal behoort tot den oorspronkelijken bouw. De beschildering en het lakwerk zijn, zooals wij gezien hebben, van 1769.

In het midden van het beschilderd plafond, dat eveneens in vakken verdeeld is, werden in het begin der XIXde eeuw de wapens van Twiss en Scott aangebracht.

Het geheel heeft een eenigzins hybridisch karakter. De verlakte paneelen geven den indruk van in Japan te zijn bewerkt naar Hollandsche teekeningen. Het schilderwerk der deuren is zuiver Hollandsch.

Anna Paulowna ontsliep op Buitenrust, liggende op een rustbank in haar slaapvertrek beneden aan de tuinzijde, den 1en Maart 1865.

Het domein Zorgvliet — waarvan Buitenrust deel uitmaakte — verviel toen, zooals wij gezien hebben, aan Prinses Sophie.

Het groothertogelijk echtpaar bracht des zomers meestal eenige dagen op Buitenrust door. Zij betrokken dan eenige eenvoudige appartementen op de bovenverdieping.

De sterfkamer van Anna Paulowna werd met groote piëteit intact gelaten.

Nog voor korten tijd kon men dit vertrek,

*) Eigen Haard 1891, pag. 153.

dat geheel in denzelfden toestand was gebleven, bezichtigen.

De medicijnen, die door Anna Paulowna de laatste dagen voor haar sterven waren gebruikt, stonden nog op een kleine eenvoudige tafel geschaard. Haar toilet-artikelen lagen daar nog onaangeroerd. De pen waarmede zij de laatste letter op papier had gezet, lag nog op het eenvoudige inktstel. Het rustbed, waarop zij den laatsten adem uitblies, stond nog op dezelfde plaats.

Maar nu zijn de vertrekken allen ledig en zien er armzalig uit. De decoraties en wat verder nog aan de vroegere grootheid herinnert, getuigen van den wansmaak van dien tijd.

Het gebouw zal nu weldra onder den moker vallen.

Nog eenmaal zijn de zalen dezer dagen met menschen gevuld, nu de Vereeniging „Die Haghe" hare tentoonstelling van schilderijen, aquarellen, prenten enz. van kijkjes van den Haag uit de XIXde eeuw in dit gebouw heeft geopend.

Het oude huis getuige nog eenmaal van het verleden, alvorens het van het wereldtooneel verdwijnt.

Dat zijn einde nabij is, mogen wij niet altezeer betreuren. Het gebouw is door de onpractische indeeling onbewoonbaar en het nieuwe gedeelte dat indertijd schatten heeft gekost, is zoo slecht gebouwd, dat het reeds ernstig aan verzakking onderhevig is.

Maar toch zullen wij dat stijve witte huis, dat niets fraais aanbiedt, missen.

Hoewel „Grootje" met haar diepe rimpels en ouderwetsche begrippen niet meer in den kring past, waarin zij leeft, toch wordt haar heengaan gevoeld, want ook zij laat een ledige plaats achter.

RUSTENBURG (DE RUSSISCHE KAPEL)

III. RUSTENBURG.

De gronden ten zuiden van Buitenrust waren eveneens door Johan Cunes in eigendom verkregen.

Zoo had hij in 1709 van Charles Bada du Jardin gekocht „een stuck lant met een boerehuys daerop staende, groot omtrent 2 mergen, gelegen aan de westzijde van den Scheveningschen Straetwegh." Ten westen begrensd door „de wildernisse", ten zuiden door „den wegh naar de duynen" (nu Laan van Meerdervoort) en ten noorden door den kleinen tuin van den Landgraaf van Hessen Philipsthal.

Ten zuiden van dit land, schijnt hij reeds vroeger grond in eigendom te hebben bezeten; ten minste op 27 Maart 1696 was hij voor het college van Hoogheemraden van Delfland gedaagd om op Donderdag den 5en April daaraanvolgende in het gemeen Landshuis te Delft „eisch te hooren ter saeke hij tegens de keure van Delflandt sigh vermeeten heeft een brugge te leggen van sijn gedaegdens landt, geleegen an de westsijde bij de Cruyswegh van den Haege naer Schevelinge ende die te hegten aan de voorss. wegh". Cunes had het raadzaam gevonden om alvorens Hoogheemraden van Delfland, die lang niet malsch waren, hun eisch zouden doen hooren, nederig excuses aan te bieden en te verzoeken dat zij „zijn faute, als onwetende gedaen zijnde, met een favorabel oogh geliefden aan te zien en hem die misslagh gratieuselijck te pardonneren".

Hoogheemraden verleenden hiertoe een goedgunstig oor. Den 16en April werd hem toestemming verleend.

In 1710 kocht Cunes van de weduwe en erfgenamen van Philips Doublet, die den 6en Juli 1707 te 's-Gravenhage was overleden, *) nog „seeckere hoeck van de clingen ofte duyn", welke aan de gronden, die hij het vorige jaar had gekocht, grensden.

*) Theod. Jorissen, Constantin Huygens p. 332.

In de omschrijving van dit perceel wordt gezegd dat het zich uitstrekte twaalf roeden langs de heining van den Prins van Hessen Philipsthal „comende gelijck met het grot ofte fonteijn van welgemelde sijn Hoogheid, en ten zuid-oosten lang omtrent vijftig roeden correspondeerende op den toorn van 's-Gravenhage".

Het geheel was groot één „gevouwde" morgen.

Hij sloopte de boerenwoning, die zich op deze gronden bevond en bouwde in plaats daarvan een „somerhuysje" *) met stal en koetshuis.

De klingen deed hij afgraven en beplanten en in den tuin verrees weldra ook een oranjerie en tuinmanswoning

Cunes heeft dit huis tot aan zijn dood toe in bezit gehad.

Na zijn overlijden werd dit perceel, dat toen een uitgestrektheid van 5 morgen bedroeg, door de executeuren van zijn testament in 1717 verkocht voor 3000 gulden aan den Landgraaf van Hessen Philipsthal, die het eenige dagen later voor denzelfden prijs overdroeg aan den grootmeester van zijn huis: Jan Charles Franchois Bada du Jardin.

Deze zal waarschijnlijk een zoon zijn geweest van Charles Bada du Jardin, die deze gronden eertijds aan Cunes had verkocht.

Hij was in tweeden echt gehuwd met Philippina Jacoba Martin. Van zijn eerste vrouw — een dochter van den graaf De Thiancourt — was hij reeds meer dan 20 jaren gescheiden. †) Hij had bij haar twee kinderen: een dochter Charlotte Sophie, gehuwd met den heer Du Menil, die geboren was nadat de scheiding reeds was voltrokken en een zoon, Frederik Emanuel de Somercourt, die ouder was, maar van wien hij niet veel pleizier beleefde.

Dit jongmensch, die een zeer slechte reputatie had, had hem reeds heel wat geld gekost.

In het testament dat hij op 28 Mei 1721 in zijn woning aan den Scheveningschen weg door notaris Samuel Favon deed opmaken, vergaf hij hem evenwel al zijn snoodheden, op voorwaarde dat hij voor zijn stiefmoeder zou hebben: „tous les sentiments de respect et de reconnaissance, qu'il luy doit pour les biens qu' elle a sollicité de luy faire, malgré sa conduite tres irregulière et qui n'est que trop connue dans le monde."

Hij verbood hem evenwel om ooit op Rust en Lust, zooals hij zijn buitenverblijf had genoemd, zijn intrek te nemen, „à cause de ses violences et de ses emportements dont il n'a fait qu' une trop douleureuse expérience, et qui troubleroient entièrement le repos de sa famille".

Het was daar dus niet altijd „Rust en Lust" geweest.

Uit dit testament leeren wij 's graven hofmeester als een zeer weldadig en beminnelijk man kennen; want niet alleen dat hij aan de armen van de Gereformeerde en Fransche kerk en aan de armen van de andere gezindten, aan elk college 30 gulden vermaakte, maar hij bedacht zelfs zijn schoonmoeder made. Cavallier met een „byoux au choix de sa chère épouse de la valleur de dix pistolles".

Zijn vrouw legateerde hij de 10.000 gulden, die haar bij huwelijksvoorwaarden waren toegezegd, maar bovendien „pour témoigner aussi son amitié et sa tendresse luy laisse sa vie durant la jouissance de la dite maison et jardin appellée Rust en Lust *qu'il a bâtie* sur le dit chemin de Scheveling de ses propres deniers, etc."

Wij zien hieruit dat hij het „somerhuysje" van Cunes had doen afbreken en er een nieuw gebouw voor in de plaats stellen: het huis zooals wij het tegenwoordig kennen.

Verder legateerde hij o. a. nog aan den Landgraaf van Hessen Philipsthal „une tabatière piquée d'or, garni de diamants et un service de douze tasses de porcelaines de Japon avec les soucoupes et couvercles; le suppliant très humblement de vouloir excuser

*) Acte van consent van Raden en Meesters van de Rekeningen der domeinen en van de Regeering van den Haag op 't verzoek van Johan Cunes, commies ter Griffie van de Staten-Generaal „dat hij sal mogen doen amoveren en na sigh neemen seekeren boom, staende aen de westzeijden van de Scheeveningse Straetwegh ten zuyden de Kruyswegh, lopende westop na de duynen, die hem incommodeert omtrent het inkomen van de laen, die hij voornemens is te doen maeken van het *somerhuysje* off, dat hij gebouwt heeft op een stuck erffs ten suyden de plaats van den heere Prince van Hessen-Cassel, tot in den hoek van de voornoemde Scheeveningse Straetwegh en Kruyswegh, mits voor den voorsz boom betalende een somme van 7 ponden. 27 Maart 1710.

26e boek der Appointementen fol. 62.

†) Zij was hertrouwd met Baron De la Veau, bij wien zij verscheidene kinderen had.

la liberté qu'il prend de luy témoigner par un prèsent de si petite valeur le zêle et le respectueux attachement qu'il a tousjours eu pour son illustre personne".

Philips van Hessen zou evenwel uit de snuifdoos van zijn trouwen dienaar geen snuifje nemen, want hij ging hem voor naar het onbekende land.

Zijn overlijden was zoo plotseling geweest dat hij geen beschikkingen meer had kunnen maken ten gunste van den man, die hem 25 jaren had gediend „avec toute la fidellité et l'attachement imaginable".

Hij had hem evenwel in zijn testament aan zijn zoon warm aanbevolen.

Het was daarom dat deze hem een jaarlijksch pensioen toekende van 300 gulden en er de vleiende zinsnede aan toevoegde „de vouloir accepter cette petite donation comme une marque très sincère de l'estime et de la parfaite amitié que sa dite altesse sérenissime a tousjours eu pour luy" *).

*) Acte van 25 Juli 1721 verleden voor den notaris Samuel Favon te 's-Gravenhage.

De trouwe hofmeester genoot nog zes jaren van zijn pensioen, want eerst den 23en Augustus 1727 overleed hij.

Den 27en daaraanvolgende werd hij in de kerk te Scheveningen aan de zuidzijde van het koor ter aarde besteld *).

Zijn begrafenis was volgens zijn verlangen eenvoudig geweest, „sans aucune cérémonie et le plus simplement du monde, deux carosses seulement".

Hij had slechts voor zich begeerd „un sercueil de bois de chesne, doublé d'une lame très mince de plomb, laquelle sera mise dans un espèce de tombeau faite de quelque pièce de marbre avec les paroles suivantes pour inscription:

Hic jacet C. B. D. M. A. S. ille M. P. A. Nec C. Nec I. D. O. M. S. E.

Die marmeren graftombe scheen zijn weduwe wel wat kostbaar te vinden; in den familieraad werd daarom besloten om het maar met een blauwe zerk af te doen.

*) Hij had het ter keuze van zijn weduwe gelaten om op Scheveningen of te Voorburg begraven te worden.

GEZICHT OP HET PARK ACHTER RUSTENBURG, GEZIEN UIT HET ATELIER VAN DEN HEER MESDAG, NAAR EEN SCHILDERIJ VAN H. W. MESDAG.

De letters werden er aldus opgebeiteld:

HIC JACET
CBD MAS
ILLE
M. P. A.
NEC. C. NEC. J.
D. O. M.
AUGUSTI 23. ANNO 1727.

De S en E werden vergeten.

Over de beteekenis van dit opschrift waren verschillende lezingen in omloop.

Timareten, die in 1777 zijn „Verzameling van Gedenkstukken" uitgaf, zat er ook mee in de war en raadpleegde eenige taalkundigen. Hij kreeg twee lezingen, die hem aannemelijk voorkwamen en die hij in zijn werk afdrukte *). Wij zullen er ons evenwel maar niet verder mede bezighouden.

Rust en Lust was een fraai huis dat de aandacht der voorbijgangers tot zich trok.

De vier nissen aan de voorzijde waren versierd met geschilderde zinnebeelden en bijschriften. Als: de Godsvrucht waar onder stond: Initium sapientiae est reverentia Jehovae, ps. 111 vs. 10. (De vreeze des Heeren is het beginsel der Wijsheid).

De Goedertierenheid en Getrouwheid met het onderschrift: Benignitas et fides occurrunt inter se. (Goedertierenheid en Trouw ontmoeten elkander).

De Gerechtigheid en Vrede; op het voetstuk stond: Justitia et pax osculabuntur, ps. 85 vr. 11. (De Gerechtigheid en Vrede zullen elkander kussen.)

De Tijd en de Waarheid met de daaronder staande spreuk: La verita col Tempo. (De Tijd ontdekt de Waarheid).

Voorts zag men, volgens Timareten, †) boven deze nissen „in een gelijk tal kleinder vakken, eenige Italiaensche vaersen met de daer op t' zaem gestelde zangwijzen". *)

Uit de taxatielijst van zijn nagelaten goederen, leeren wij de indeeling van het huis eenigzins nader kennen. Het bevatte o. a. beneden: „de voorkamer, de groote kamer, een klein cabinet aen de rechter handt, 't clein saaltie op de tuyn, een klijn cabinet aen de slinker handt, de kinderkamer en de keuken" en boven: „de voorkamer, slaepkaemer, 't cabinet van mijnheer, balconkamer, kamenierskamer, knechtskamer, kamer boven de keuken" enz. †)

Zijn weduwe, die met haar drie minderjarige kinderen Amelie Philippine Charlotte, Philippe Vincent en Catherine Wilhelmine was achtergebleven, had de woning verlaten en aan vreemden verhuurd.

In 1734 verzocht zij aan het Hof van Holland om dit perceel, waarvan zij het vruchtgebruik genoot, te mogen verkoopen. De toestemming daartoe werd haar verleend en Rust en Lust ging op 9 September 1735 over voor 10,000 gulden aan Willem van Sonsbeek, lid van den Raad van State.

Het huis was vrij luxueus ingericht, zooals uit het koopcontract blijkt, want in den koop waren begrepen: „de ses stucken schilderijen, dienende tot meublement van de groote beneden sael, het blaffon (sic) daaronder gerekent, gelijk meede de schilderijen dienende tot meublement van de beneede caemer agter de voorsz. groote beneden sael; insgelijx alle de schilderijen voor de schoorsteenen, mitsgaeders de behangsels, vloermatten en het verdere meubilaire dat de vrouwe vercopersse jegenwoordig in het voorsz. huys is hebbende ende sodanig als hetselve bij den jegenwoordigen huurder wert gebruykt".

Langs het huis liep een sloot, welke het erf van den Scheveningschen weg afscheidde. Om toegang tot het huis te krijgen moest men een steenen brug over. Deze brug verkeerde in 1737 in vervallen toestand. Willem van Sonsbeek verzocht daarom aan Gecom-

*) Volgens den een zou het beteekenen:
Hic jacet
C. Badda defunctus mas
ille
monumentum publicum ambivit
nec caelaturis nec jactantiis
Deo optimo maximo.
terwijl de andere het aldus wilde verstaan:
Hic jacet enz.
ille
monumentum posuit ambiguum
nec caliginosum nec justum.
Beide lezingen, en voornamelijk de laatste, komen mij zeer onwaarschijnlijk voor.

†) dl II p. 339 en 340.

*) Deze nissen zijn nog aanwezig, maar de fresco's en zedespreuken zijn verdwenen; zij passen niet meer in onzen tijd.

†) Protocol van den notaris Samuel Favon, 17 Sept. 1727. Zie Bijlage pag. 70.

mitteerde Raden van de Staten van Holland en aan Burgemeesters en Regeerders van den Haag om een nieuwe steenen brug te mogen leggen „om daarover met koets en paarden te kunnen rijden".

De toestemming hiertoe werd hem welwillend verleend, mits betalende 4 pond en 8 schellingen.

Onze voorouders verstonden uitnemend de kunst om overal dubbeltjes uit te kloppen.

Van Delfland had hij de toestemming gratis gekregen.

Van Sonsbeek heeft niet lang pleizier van zijn buitenplaats gehad, want in 1738 overleed hij.

Zijn executeuren verkochten Rust en Lust den 26en September 1738 aan Assueer Baron van Heeckeren, heer tot Roderloo, Ligtenberg, Kell, Rees en Engelenberg, burgemeester van Zutfen en gedeputeerde ter vergadering van de Staten-Generaal, gehuwd met Henriëtte Johanna Elisabeth Agatha Walraven, Baronesse van Laar.

Als afgevaardigde der Staten-Generaal vertoefde hij een groot gedeelte van het jaar in den Haag, zoodat hij hier een pied à terre moest hebben.

Of de bewoning van Rust en Lust hem te kostbaar werd of dat het huis hem niet beviel, wij weten het niet, maar twee jaren later werd het opnieuw in veiling gebracht.

Eigenaar werd toen de luitenant-kolonel Johan Daniël van Portz.

De koopsom bedroeg 7500 gulden „buyten en behalven de behangsels, schilderijen en andere ornamenten, mitsgaders de vloermat in de groote benedenzaal, banken, steenen beelden en pedestallen", waarvoor 3500 gulden werd in rekening gebracht. Bovendien kreeg de vrouwe van Roderlo — mevrouw Van Heekeren — 300 gulden voor een kleed. Daar kan een mooie jurk voor gekocht zijn. Was dit misschien de prijs waarvoor mevr. Van Heekeren werd overreed om met de verhuizing genoegen te nemen? Wat doet een vrouw al niet voor een mooie japon?

't Was voor de dames in die dagen dikwijls een buitenkansje als haar huis werd verkocht. Want meestal werd voor haar een sommetje bedongen als speldegeld of indien zij er niet zeker van was dat haar echtvriend de beloofde penningen aan haar zou overdragen, deed zij in de koopacte uitdrukkelijk omschrijven wat zij er voor wilde hebben.

Dit gebeurde vooral wanneer de kooper een winkelier was en de echtgenoot van den verkooper dus gemakkelijk uit zijn étalage een keus kon doen.

Zoo kocht de „cooperslaeger" Joost Woutersz., in 1611 van Cornelis Philipse Sadijn het huis genaamd „de Schenckan", gelegen in 't Achterom, voor een schuldbrief van 2325 gulden. Mevrouw Sadijn kreeg als een „vereering" 20 gulden en bovendien een „beddepan". Mijnheer Sadijn zal zeker niet zoo heel jong meer zijn geweest.

In 1613 kochten Jacob Dircksz. Hartgen en Jan Gerritsz. van den Broeck, van Cent Cornelisz. Vim, „bijervoerder", het huis van ouds genaamd „de Wildeman", gelegen aan de westzijde van 't Spui, voor een schuldbrief van 7000 gulden en een „silvere sleutelraecx" tot een vereering voor zijn huisvrouw.

Bij een verkoop in 1624 moest de kooper, die juwelier was, aan de vrouw en dochter van den verkooper „elcx een paer messen van agaet" geven — nogal een bescheiden eisch — en verder 10 gulden voor de armen en 40 gulden „ten gelaege," dus voor een frisschen dronk, waarmede een koop altijd besloten werd.

Dikwijls bedong de kooper ook een aardigheid voor zich zelf.

Jacob Sasbout en Dirk van Millingen kochten in 1618 van Jan Willemsz. „smit" een huis benoorden 't Westeinde voor 744 gulden. Zoowel voor de huisvrouw als voor den zoon van den verkooper werd bedongen een rozenobel en voor hem zelf „een nyeuwen hoet en band, bequaem om te dragen." Onze brave smid was dus bang dat ze hem een hoofddeksel in de hand zouden stoppen, waarmede hij niet fatsoenlijk voor den dag zou kunnen komen.

Een nieuwe hoed scheen ook voor de mannen in die dagen een groote aantrekkelijkheid te zijn geweest.

Toen Jan Pietersz. Verleijer „schuytvoerder" in 1619 een „huysken of camer" op het Spui verkocht, bedong hij voor zich eveneens een nieuwen hoed.

Mr. Augustijn Stalpart van der Wiele was een braaf man. Toen hij in 1618 een tuin verkocht wenschte hij voor zich „een paar sijden Melaensche neerhosen, van welcken coleur hij zal verkiezen en voor zijn moeder Sybilla Pauw 12 ellen Engels damast van 20 stuivers de el."

De deurwaarder Stalpert van der Wiele had dezelfde goede eigenschappen. Hij bedong niet alleen 30 gulden tot een „propine" voor zijn huisvrouw, maar nog 6 gulden voor zijn schoonvader Hans de Clerck.

De vereering van een rozenobel was vrij algemeen.

Dat deze gewoonte, die zeker was ingesteld om de dames met het verhuizen te verzoenen, burgerrecht had verkregen, blijkt wel hieruit dat de vrouw van een burgemeester, die tevens Hoog Mogende was, er zich niet voor schaamde 300 gulden voor een nieuwen japon aan te nemen.

De kolonel van Portz, die te Leiden woonde, schijnt het huis voor geldbelegging te hebben gekocht. Althans in 1749 had hij het verhuurd.

Rust en Lust, een deftige buitenplaats, die uitsluitend deftige menschen binnen zijne muren had geherbergd, werd nu gedegradeerd tot een inrichting van publieke vermakelijkheid, want in dat jaar werd er een „Vauxhall" in gevestigd.

Een nieuwigheid in die dagen, welke uit Engeland was overgewaaid.

Vauxhall was, zooals bekend is, de naam van een openbaren lusttuin met een dans- en concertzaal, welke door zekeren Vaux in de eerste helft der achttiende eeuw te Londen was geopend.

Een eigenaardigheid van die inrichtingen was dat men in den geïllumineerden tuin muziek maakte.

De Prinses van Hessen-Philipsthal, wier portret nog altijd in de benedenkamer boven den schoorsteen hing, blikte nu met voorname minachting op een bonte menigte neer, die van tijd tot tijd de vertrekken vulde.

Lang zou dit evenwel niet duren, want de ondernemer maakte geen goede zaakjes.

Binnen enkele jaren moest hij het opgeven. Waarschijnlijk lag de uitspanning te ver van de stad. De Hagenaar verplaatste zich toen nog niet zoo gemakkelijk als tegenwoordig.

In de wandeling bleef het evenwel nog jaren lang den naam van „Vauxhall" dragen, zooals blijkt uit de omschrijving der belending van Buitenrust (pag. 44).

Johan Daniël van Portz was omstreeks 1752 overleden en zijn weduwe Maria van de Velde was in 1754 hertrouwd met Herman Lodewijk graaf van Gronsfeld-Diepenbroek.

Het rijke weeuwtje had een schitterende partij gedaan.

In 1758 verkocht zij haar buitenplaats in den Haag, welke wederom den ouden naam van Rust en Lust had gekregen, aan Seneca Ingersen, oud-resident van Cheribon.

In den koopprijs van 8000 gulden waren mede begrepen de behangsels, spiegels, schilderijen, „so in de schoorsteenen als boven de deuren." Alleen „het portrait van de Princesse van Hessen Philipsthal" werd door de verkoopster behouden.

Deze oudgast, die in Indië fortuin had gemaakt, had er een titel bij gekocht. Hij noemde zich Seneca Ingersen, vrijheer van Geltingen en Rijksedelman van zijn Keyzerlijke Majesteit.

Hij verfraaide het huis, waaraan hij den naam gaf van Rustenburg en besteedde veel zorg aan zijn tuin. De enkele fraaie gestukadoorde plafonds, die wij nog in het huis aanschouwen, zijn door hem aangebracht. Een daarvan (in de tegenwoordige sacristie) draagt het jaartal 1768.

Het bleef tot aan zijn dood in zijn bezit.

In 1787 verkochten zijn executeurs, die hem den titel gaven van Baron van Geltingen, de plaats aan Gerrit Jan Baron de Hochepied.

In de verkoopbiljetten werd met zekeren ophef melding gemaakt dat het huis bevatte „een meenigte kamers en cabinetten, waarvan de meeste zijn behangen en gestucadeert en met spiegels en schilderijen in de schoorsteenen versierd, zijnde de tuin rondom beplant met hooge opgaande boomen en met beste vruchtdragende boomen en gewassen, hebbende een aangenaam uytsigt over de Scheveningsche weg en annexe landerijen."

Of de Hochepied op Rustenburg verblijf heeft gehouden, is mij niet bekend, maar het is vrij zeker dat hij het eenige jaren althans heeft verhuurd.

Onder anderen schijnt de Raadpensionaris Van de Spiegel het huis 's zomers in huur te hebben bewoond.

Wij hebben gezien, dat hij tegelijk met Bentinck in 1795 op de kastelenij van den Hove was gevangen gezet. Toen hem werd medegedeeld dat de vergadering van de Provisioneele Representanten des volks van Holland van plan was om hem te doen overbrengen naar het kasteel te Muiden, en deze overbrenging hem suspect voorkwam, had zijn zoon daartegen in het volle Comité geprotesteerd.

Men had hem toen aangeraden dat mevrouw Van de Spiegel een request in dien geest moest presenteeren.

Eenige bevriende leden van het Comité, die inzage van het concept-request hadden gekregen, hadden haar in overweging gegeven om zelf een bepaalde plaats voor te slaan, waartoe naar hun meening „*zijn buitenplaatsje aan den Scheveningschen weg* gevoeglijk kon geproponeerd worden." *)

De vergadering had hierop het decreet van vervoering voorloopig „gesurcheerd." Twee leden uit dit college, die Van de Spiegel hiervan mededeeling kwamen doen, gaven als hunne meening te kennen, „dat het meer tot zekerheid van de vergadering en tot zijn eigen veiligheid zou strekken, indien hij in zijn huis in den Haag bewaard werd als op zijn buitenplaats."

Van de Spiegel, die eveneens aan zijn huis in den Haag de voorkeur gaf, had daarin toegestemd.

Maar weldra bleken deze beraadslagingen vruchteloos te zijn geweest.

De Regeering had het raadzaam geoordeeld om hem, evenals Bentinck, het Huis in 't Bosch als verblijfplaats aan te wijzen.

Opmerkelijk is het, dat de overbrenging van de bewoners van Rustenburg en Zorgvliet geschiedde onder het escorte van ruiters van het regiment van Hessen Philipsthal, die hun naam ontleenden aan den voormaligen eigenaar van Buitenrust, of althans aan leden van diens geslacht.

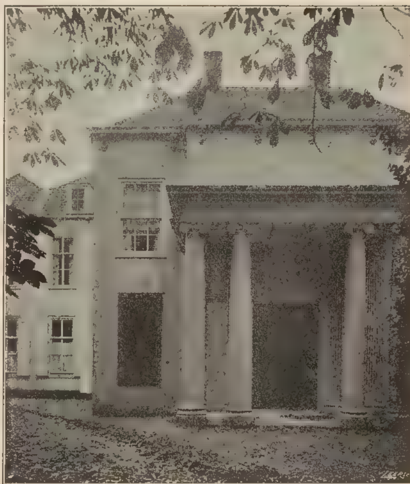
*) Journaal van den Raadpensionaris L. P. v. d. Spiegel. Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap. 1894, 15e dl. p. 21.

In 1808 verkocht de douairière de Hochepied, Sara Gerlacius, Rustenburg aan Mr. Coenraad Willem Wyborgh, die het twee jaren later voor 9000 gulden overdroeg aan Christina Koets, weduwe van Johannes Mooy.

Het oude huis zou nu weldra geheel van bestemming veranderen, daar Christina Koets het deed inrichten tot een hôtel.

In het voorjaar van 1811 was het logement gereed. De eigenaresse plaatste in de Haagsche Courant van den 1en Maart de volgende aankondiging, waarin zij zich in de gunst en recommandatie aanbeval:

„De weduwe C. Koets, heeft de eer te

OUDE TOEGANG VAN RUSTENBURG TOT DEN TUIN.

adverteeren, dat zij zig heeft geetablisseerd op de Buitenplaats genaamd Rust-en-Burch, staande en gelegen bij den Haag aan de Scheveningse weg, nabij het Tolhek, en aldaar heeft geapproprieert om te kunnen verhuuren diverse propere en wel gemeubileerde appartementen, als ook tot het houden van maaltijden, logeeren, mits het een en ander vooraf besteld word; alles een begin nemende met den 15en Maart aanstaande. Ook zal zij tragten zig in staat te stellen om bij het goede saisoen aldaar een alleraangenaamste Vaux-Hall te kunnen geven." *)

Rustenburg was dus nu hôtel geworden.

*) Dagblad van het Departement der monden van de Maas.

DE RUSSISCHE KAPEL MET BIDSTOEL EN ZETEL VAN WIJLEN H. M. ANNA PAULOWNA.

Het bevatte 24 kamers. *) Als hôtel was het zeer gunstig gelegen.

De gasten, die de zeebaden wilden gebruiken, behoefden slechts den mooien Scheveningschen weg langs te wandelen, de dorpstraat door, en binnen een half uur waren zij aan het strand. Zij, die tegen de wandeling opzagen, konden de zeebaden ook binnenshuis gebruiken.

Het nemen van een zeebad ging toen nog eenigzins primitief in zijn werk. Een badhuis was er niet en aan badkoetsjes werd evenmin nog gedacht.

Men wandelde naar het strand, weldra gevolgd door Scheveningsche vrouwen en meisjes, die zich aanboden om op de kleêren te passen.

In het bijzijn van die dames ontkleedde men zich, sprong in zee, en na een frisch bad genomen te hebben, hielpen de jeugdige Scheveningstertjes afdrogen en de kleêren aantrekken. Voor een fooitje werd die dienst bij iedereen gaarne verricht.

*) W. P. Van Stockum: 's-Gravenhage in den loop der tijden, dl. II, p. 173.

Foei, shocking, hoor ik een achtbare moeder uitroepen! Volstrekt niet, mevrouwtje, het geschiedde alles in eer en deugd. In heerlijke gezonde naïveteit.

Hooren wij slechts wat een Italiaan, Pilati de Tassulo, die op het einde der achttiende eeuw ons land bezocht, hierover mededeelt: *)

„La bourgeoisie et du bas peuple etc. vont dans la belle saison en foule à Schévening. Elles vont à pied jusqu'à la porte de la ville: la elles trouvent un phaéton, qui les mène pour un sou ou deux par tête jusqu'au village. Les cabarets y sont en grand nombre et tous extrêmement mauvais; elles y descendent pourtant pour boire du thé.

Quantité de monde va aussi à Schévening pour se baigner dans la mer. J'ai voulu une fois me donner ce plaisir; j'y suis allé avec des Hollandais de mes amis. Les femmes et filles des pêcheurs de ce village se doutèrent de notre dessein; elles nous suivîrent par troupes pour s'offrir à nous garder nos hardes.

*) Lettres sur la Hollande. La Haye 1780.

Mes amis qui étoient déjà accoutumé à cela acceptèrent avec plaisir leurs offres. Ils se deshabillèrent devant elles et sautèrent dans la mer. A leur retour les filles leur rendirent leurs habits et les aidèrent à s'essuyer. Elles font pour de l'argent cette politesse à tout le monde. Elles ne me tentèrent point pourtant, car elles puent comme nos capucins et sont habillées jusque de même".

Die kuischheid van onze Scheveningstertjes werd door onzen Italiaan niet op de rechte waarde geschat, want hij voegde er aan toe: „c'est grand dommage car il y en a des belles parmi elles".

Deze eigenaardige gewoonte schijnt tot het begin der negentiende eeuw in stand te zijn gebleven.

In 1818 richtte Pronk op ongeveer 6 minuten afstands van de kerk een badhuisje op, waaruit zich langzamerhand het groote Badhuis ontwikkelde.

Eerst drie jaren later brachten de koetsjes de badgasten in zee.

Rustenburg zou evenwel niet lang hôtel blijven. Reeds in 1824 werd het door Anna Gerardina Missio, wede. Johannes Stupani en in tweeden echt gehuwd met Justus David Krantz, eenig nagelaten kind van Christina Koets, die in eerste huwelijk getrouwd was geweest met Johannes Missio en die in 1817 was overleden, verkocht aan Christina Reinira gravin van Reede—Ginckel, vrouwe van Amerongen.

Het huis werd sinds dien door haar en haar zuster Maria Wilhelmina, vrouwe van Ginkel, Elst, Lievendaal, Doeveren en Genderen, bewoond.

Deze freules stamden af van Godard van Reede—Ginkel, die, evenals Bentinck, een gunsteling was van den stadhouder Willem III en die door hem tot graaf van Athlone werd verheven.

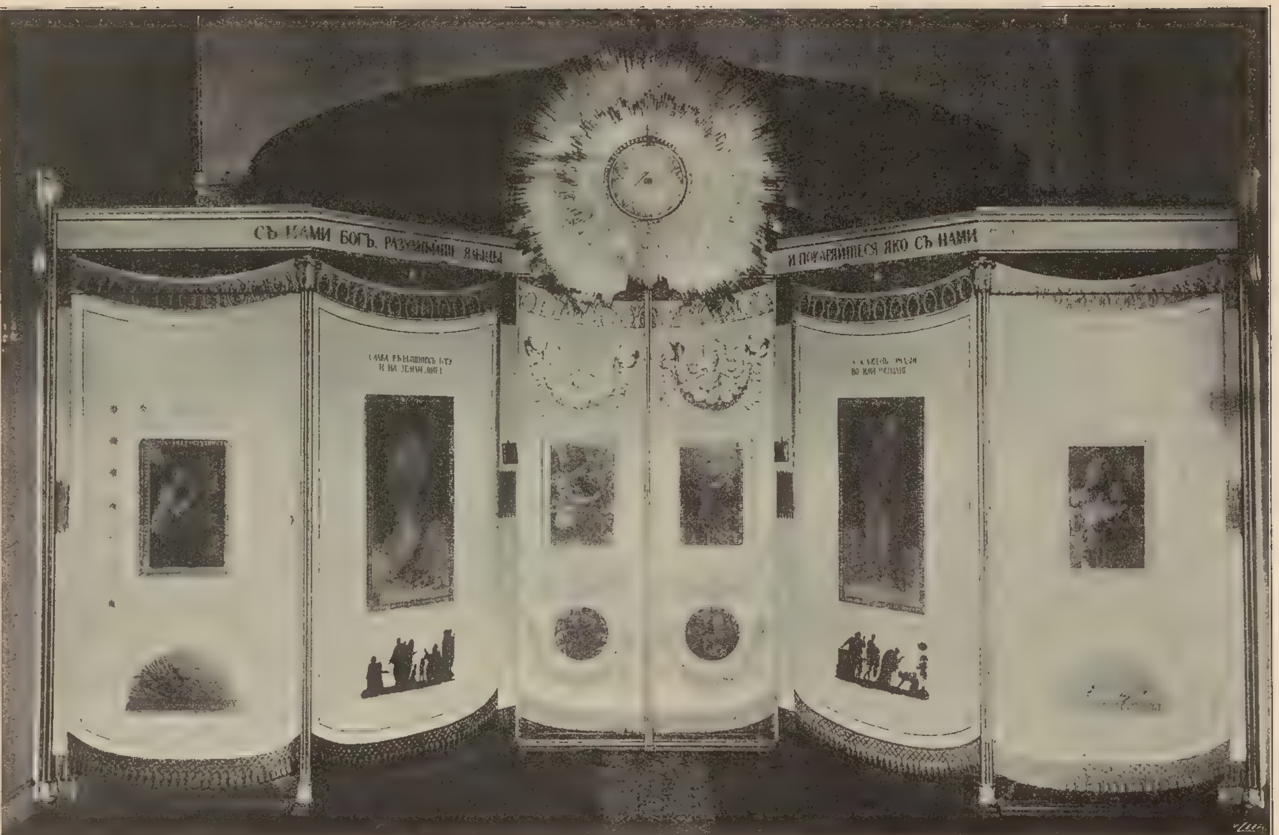
Het huis kreeg nu in de wandeling den naam van „het huis der gravin van Athlone".

De Prins van Oranje, die voor beide dames groote achting koesterde, bracht hen dikwijls een bezoek.

Na 't overlijden van freule Christina op

DE RUSSISCHE KAPEL.

DE „IKONOSTAS" VOOR HET ALTAAR

28 December 1847, verkocht haar zuster Maria Wilhelmina, Rustenburg — ook wel Rust en Burg *) geschreven — aan Koning Willem voor 45.000 gulden.

De koopprijs was zeer ruim en freule Maria maakte goede zaken, daar haar zuster het huis indertijd voor slechts 13.000 gulden had gekocht.

Rustenburg werd nu door den Koning ter bewoning afgestaan aan Hertog Bernhard van Saksen Weimar Eisenach, den lateren schoonvader van Prins Hendrik, gehuwd met Ida van Saksen—Meiningen en zijn beide zoons.

Het huis werd door hem betrokken in Februari of Maart 1848 en hij hield er verblijf tot April 1850.

De drie aangrenzende buitenplaatsen waren dus nu in éene hand vereenigd.

Na het overlijden van Koning Willem II, toen Anna Paulowna haar zetel op Buitenrust vestigde, werden eenige vertrekken op Rustenburg tot een kapel ingericht.

Het huis werd verder bewoond door eenige kamervrouwen.

De Russische kapel werd door Anna Paulowna bij haar komst in ons land in 1816 gesticht. Zij was toen hofkapel, die haar overal volgde. Na haar overlijden in 1865 werd de kapel gezantschapskerk.

De Russische gemeente in den Haag bestaat op 't oogenblik uit 1 priester, 2 psalmisten en 30 à 40 leden, waaronder de hier verblijf houdende Grieken, Bulgaren en Perzen.

De dienst wordt gehouden tweemaal in de week, op Zaterdagmiddag en Zondagmorgen.

In de eenvoudige kapel is weinig wat de aandacht trekt. Het opmerkelijkste is de zoogenaamde „Ikonostas", welke voor het altaar is geplaatst en fraai is beschilderd, zooals op vorenstaande afbeelding is te zien.

In een klein zijvertrek, dat tot sacristie is ingericht, bevinden zich kostbare gewaden, die door den priester *) op Zon- en feestdagen worden gedragen.

Een daarvan is door Koningin Anna Paulowna eigenhandig geborduurd.

De geschiedenis van de kapel bevat slechts één belangrijk moment. Het was in de dagen dat het lijk van hare vorstelijke stichtster daar boven aarde stond en de laatste eer aan het stoffelijk overschot werd bewezen.

Anna Paulowna was den 1en Maart 1865 op Buitenrust overleden en Zaterdag den 11en daaraanvolgende 's middags om half drie werd haar stoffelijk omhulsel op plechtige wijze overgebracht naar de Grieksche kapel.

De stoet ging door den tuin en volgde denzelfden weg, dien de Vorstin gewoon was te gaan, als zij zich naar haar bedehuis begaf.

Vooraf gingen de lakeien en de verdere bedienden der hofhouding; de kist werd gedragen door de officieren van het Huis der ontslapen Vorstin.

De meeste leden der Koninklijke familie volgden onmiddellijk achter de dragers, waarachter zich al de leden der Hofhouding aansloten.

In de kapel, die met rouwfloers, gedrapeerd met zilver, behangen en met waskaarsen verlicht was, werd de stoet ontvangen door den geestelijke der kapel, alsmede door de leden van het Russisch gezantschap en de hier aanwezige Russen.

Door den Minister van Justitie werd deze voorloopige bijzetting op officieele wijze bij proces-verbaal geconstateerd.

De uitvaart zelf vond op Vrijdag den 17en plaats.

Reeds in den vroegen morgen golfde een dichte menigte door de straten die de stoet zou nemen. Ondanks den fijnen dichten regen,

---

*) Die verbastering in Rust- en Burg heeft waarschijnlijk aanleiding gegeven tot het dwaze verhaal dat Andriessen in zijn „Morgenwandelingen" mededeelt en dat door Van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek is overgenomen.

Hij vertelt namelijk dat dit landgoed eertijds een burcht of ridderlijke havezate zou geweest zijn, gesticht door de heeren Van Brederode, die evenals de heeren Van Wassenaar, daarop vele jaren hun verblijf hebben gehouden. En verder zegt hij, dat deze heeren vrije jacht hadden in de duinen tot Katwijk toe, en dat de ridders, welke dezen burcht bewoonden, het recht hadden om onder hunne vaan vijftig gewapende krijgslieden op hun kasteel in bezetting te houden.

Waar de goede man deze onzin vandaan heeft gehaald is mij niet gebleken.

*) Priesters waren van:

1845—1849	Priester	Bogomolow.
1854—1856	»	Fortunatow.
1856—1874	Probst	Sudakow.
1874—1898	»	Bogoslowsky.
1898—1901	Priester	Wolsky.
1901—1902	»	Politow.
1902	»	Alexis Rosanow.

die de wachtenden deed huiveren, stonden de straten opgepropt met stadgenooten en vreemdelingen, die van heinde en verre naar de residentie waren toegestroomd.

Van negen uur af verkondigde het klokkengelui van de torens en kerken het naderend uur van den somberen stoet.

De kerkelijke plechtigheid in de kapel was reeds een half uur vroeger aangevangen.

De kleine ruimte was geheel gevuld. De lijkkist stond op een estrade van drie treden.

Op een kleinen afstand daarvoor stond de opperceremoniemeester Jhr. F. R. Boreel. Aan de hoeken van het rouwkleed vier hooge hofdignitarissen. Langs de lijkkist 24 kamerheeren in twee rijen geschaard. Aan het hoofdeinde bevonden zich de dames du palais en de dames d'atour, terwijl achter deze de kamervrouwen der overleden vorstin stonden geschaard.

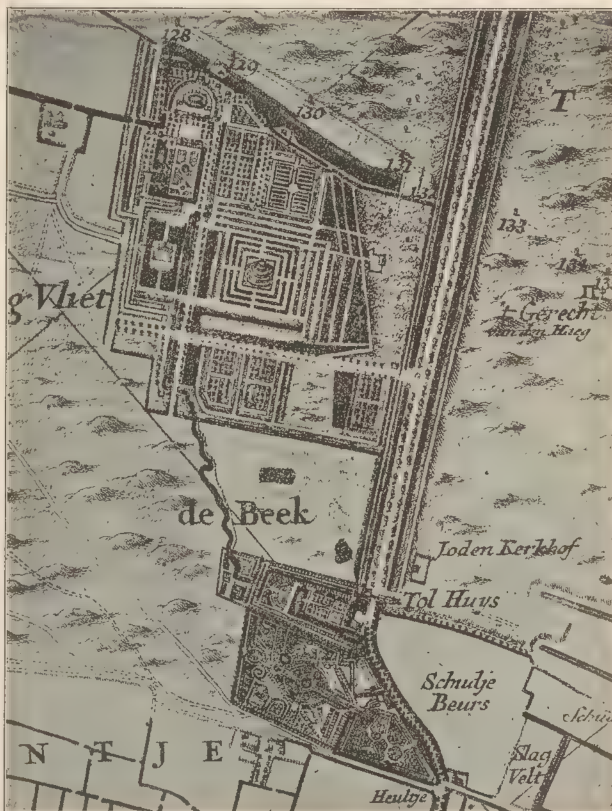
Behalve de leden der Russische legatie bevonden zich in de kapel Prins en Prinses Hendrik der Nederlanden en de Groothertog en de Groothertogin van Saxen-Weimar.

De dienst werd verricht door den Aartspriester Soudakoff, aalmoezenier van de Koningin, bijgestaan door den priester van de Grieksche kerk te Amsterdam en van die te Weimar, benevens door den diaken en vier heeren met onvervalschte Russische namen en twee koorzangers.

Statig ruischten de gezangen en treurliederen door de kleine bewierookte kapel, en plechtig klonken de woorden van den Aartspriester, toen hij de absolutie en den zegen uitsprak.

Te tien ure verkondigden de metalen monden van het geschut de tijding dat de stoet zich in beweging had gezet. De regen had opgehouden. Onder het spelen van de marches funèbres trok de lange stoet door Zeestraat, Noordeinde, Hoogstraat, Venestraat en Wagenstraat naar den Rijswijkschen weg om verder den tocht naar de Prinsenstad te volbrengen.

Door het overlijden van Anna Paulowna

PLATTEGROND VAN ZORGVLIET, BUITENRUST EN RUSTENBURG.

was het oude huis mede aan de Groothertogin van Saksen-Weimar vervallen.

Rustenburg had evenwel in den loop der jaren veel van zijn grondgebied verloren.

Door den aanleg der Anna Paulownastraat in 1869 *) werd de scherpe hoek, thans be-

*) De aanleg van de Anna Paulownastraat werd goed-

grensd door Scheveningschenweg, Laan van Meerdervoort en Anna Paulownastraat, er afgesneden. Dit vak werd weldra met groote huizen bebouwd.

Het station van de Hollandsche Stoomtram verrees eveneens op haar grondgebied.

Wanneer wij de vorenstaande afdruk van den ouden plattegrond uit den atlas van Kruchius van 1712 aandachtig bekijken, zien wij duidelijk dat de tuin eertijds in het zuiden begrensd werd door de Laan van Meerdervoort. *)

De sloot vóór het huis werd omstreeks 1870 gedempt.

Rustenburg zal binnen eenige jaren evenals Buitenrust onder den moker des sloopers vallen.

Het huis, dat voor particuliere woning vrij ongeschikt is heeft zijn tijd gehad. Inwendig biedt het weinig opmerkelijks meer aan.

Slechts enkele vertrekken met mooie plafonds wijzen op vervallen grootheid.

De tuinkamer beneden achter de zware kolommen en de twee ineenloopende bovenvertrekken aan de noordzijde vertoonen nog een eigenaardig achttiende-eeuwsch karakter. Behalve een enkel onbeduidend schoorsteenstuk zijn alle schilderijen, die de kamers eertijds versierden, verdwenen.

De woning met haar aan de voorzijde uitgebouwde privaten, welke nog eenige jaren geleden door een groen gordijn van klimop aan het oog waren onttrokken, is stijf, maar toch karakteristiek; met haar gaat wederom een stukje geschiedenis van den Haag verloren.

Wij mogen evenwel voor het behoud der kapel geen pleidooi voeren. Wanneer het algemeen belang het eischt moet elke andere overweging zwichten.

Alleen tegen het doelloos bederven van wat mooi is of historische waarde heeft, tegen het heillooze vandalisme dat hier in den Haag in de afgeloopen eeuw hoogtij heeft gevierd, zal ieder die zijn stad lief heeft en eenig gevoel heeft voor kunst en geschiedenis, te velde trekken.

Moge intusschen de kennis van het verleden een waarborg zijn voor het behoud van hetgeen ons nog rest en dat uit een oogpunt van kunst of geschiedenis tot ons spreekt.

gekeurd door den Gemeenteraad, wat betreft het eerste gedeelte, loopende van den Scheveningschen weg tot aan de Laan van Meerdervoort, bij besluit van 16 Maart 1869. De acte van overdracht werd gepasseerd op 23 April 1869 Het tweede gedeelte vanaf de Laan van Meerdervoort tot Anna Paulownaplein werd goedgekeurd bij besluit van 16 Februari 1871, en het laatste gedeelte bij besluiten van 13 Februari en 14 Mei 1872.

*) Bij het „heultje" is het tegenwoordige Kruispunt, Zeestraat, Laan van Meerdervoort, Scheveningsche weg en Javastraat.

BESTEK VOOR DE WONING VAN JACOB CATS OP ZORGVLIET † † † 25 APRIL 1652 † † † † † † † † † †

BESTECK VAN HOUTWERCK.

In den eersten sal den aennemer maecken twee poorten van eyckenhout, een naer het Noorden en een aen het Suyden naer den hoff, waervan de stijllen swaer sullen wesen tien duym vierkant, ende die boven dreppels swaer en dick gelick op de teyckeninch te sien is, en van alsulcken hoochten en wijtten ende soo gefatsoeneert als op de teyckeninch staet; dese poorten sal men stoppen met dubbelde waegeschotte deuren, dick seven quartier duyms ende die geklampt met brede stijve klampen, breet veertien duym, dick drie quartier duyms d'selve in te passen, sluyten en hangen naer behooren.

Noch te maecken en te leveren vijftien deurkasijnnen van eyckenhout, dewelcke men sal stellen ter plaetsen daer die volgens de teyckeninch aengewesen sal worden, waervan de stijllen en dreppels swaer sullen wesen 5 en 7 duym en men sal die hooch maecken tusschen dreppels 6 voet ende 6 duym ende wijt tusschen stijllen bij de drie voet, ende men sal dese caesijnnen maecken de spongen van voorren ende steecken van achteren met een odieff ende men sal dese caesijnnen stoppen met dubbelde waegeschotte gelijmde deuren, dewelcke dick sullen wesen anderhalven duym, onder en boven met ijsere schenckels in te wercken en voor 't hangen en sluyten naer behooren.

Noch te maecken en te leveren een eycken trap ter plaetse daer die op de teyckeninch aengewesen wort, ende op sulcken groote ende wijtten waervan de bordres treden dick sullen wesen 3 duym en breet 12 duym, de slinghertreden drie duym en breet naar den eys ende men sal dese trap stoppen met waegeschotte stootborden, dick drie quartier duyms ende men sal onder de bordessen legghen soo veel eijcken ribben als daer toe van doen sijn, swaer vier duym vierkant, ende dan oversolderen

met goede drooge Denmarckse delen, ende die schoon geschaeft ende geveert ende vastgeleyt naer den eijs.

Noch soo sal den Aennemer maecken ende leveren in dit werck soo aen de Noortsijde als aen de Zuytsijde naer den hoff, volgens de teijckeninch 19 kruyskasijnnen, diewelcken den dach tusschen dreppels hooch sullen wesen 7 voet ende bij de 5 duym ende wijt buyten kanten 5 voet 1 duym, waervan de stijllen swaer sullen wesen 6 ende 7 duym, die onder dreppels naer het suyden 11½ duym, ende naer het Noorden 11½ duym, die boven dreppels met de glashouten 6 en bij de 9 duym, ende men zal aen de boven dreppels laeten en aenlegghen tot op de breete van de muyren ende men sal dese kaesijnnen stoppen met dubbelde waegeschotte vensters, dick anderhalven duym, ende die geklampt met twee breede klampen, ende gehangen ende ingepast soo als dat behoort, en de kaesijnnen van binnen met kruyseringe geschaeft ende onder met vierkante raemenspongen.

Noch te maecken en te leveren vier halve kruyskasijnen op alsulcke swaert ende fatsoen als van de heele kruyskasijnen geseyt is.

Noch te maecken en te leveren naer het Noorden vier vierkante kasijnen twee van IIII voet en twee van II voet ende wijt buiten kanten 3 voet, waervan de stijllen swaer sullen wesen 5 en 7 duym, ende de dreppels 5 en 11½ duym, die boven dreppels 2 duym oversteck ende men sal al dese onderste kaesijnen stoppen met dubbelde waegeschotte vensters, dick anderhalven duym, en te klampen als vooren, item te hangen en sluyten als dat behoort.

Noch sal men het oude werck over de stucken a en b. leggen 15 grenne binten, dewelcke sullen legghen suyden en noorden, dewelcke swaer sullen wesen 6 ende 8 duym ende noch twee lange binten, dewelcke over stuck A en de geldery sullen heen comen te leggen, dewelcke swaer sullen wesen 8 en 10 duym ende dan noch vier strickhouten, dewelcke swaer sullen wesen 5 en 7 duym; dese binten sal men aen drye sijden schoon schaeven en dan legghen in waterpas, dese binten sal men oversolderen met goede drooge Denemarckse delen, en die aen twee sijden schoon geschaeft ende geveert ende vast geleyt, ende men sal besijde de schoorsteenne wercken revel ribben soo als dat behoort.

Noch te leveren in de gelderij zo grenne binten, dewelcke sullen legghen suyden en noorden, welcke binten dat swaer sullen wesen 6 duym en 8 duym en men sal dese binten aen drie sijden schoonschaven en legghen waterpas, de binten sal men oversolderen met goede drooge Denemarckse delen en die aen twee sijden schoon geschaeft ende geveert ende vast geleijt hebbende deselve delen soo weynich quasten als best te becomen sullen sijn, ten minsten waerdich een groot hondert veertien ponden Vlaems.

Noch te maecken en te leveren drie grenne schoorsteenmantels groot en lanck naer den eijs en swaer 4 en 12 duym.

Noch soo sal den Aennemer de kap boven het oude werck affbreken en weder een ander cap op maecken en wercken daerin 8 kapbinten volgens de teyckeninch daervan sijnde, waervan de kapbinten sullen wesen 7 en 10 duym, de onderstijllen ende kaerbels 8 en 6 duym, met de steckschoertges 4 en 5 talven duym, ende men sal over elcke sijde deurgaende legghen greenen meurplaeten swaer 5 en 6 duym ende men sal boven op de binten deurgaende legghen II flyrringhen en twee plaetten om op te spannen, welcke swaer sullen wesen 4 en 6 duym, noch twee deurgaende nocken swaer 4 en 5 duym vierkant, noch te leveren middel onder de binten en deurgaende grennen stuck swaer 5 en 6 duym ende setten daer onder grennen stijllen op de meuren daer het van noode is, ende soo swaer als van de andere stijlen geseyt is; noch te leveren alle de wint ende nockbanden soo veel alsser tot dese cap van noode is, lanck en swaer naer den eys, namentlijck lanck ten minsten 6 voet en swaer 4 ende 5 duym.

Noch te leveren en te legghen over elcke sijde van het werck nieuwe eycken kartousen van sulcken fatsoen en swaerten als aen het oude werck te sien is ende legghen die soo gelijck in de teijckeninch staet; de oude lijsten en gooten voor soo veel die noch goet sijn te laeten leggen, ende tot het nieuwe werck te mogen employeren, maer niet goed sijnde sal men anderen van greenenhout moeten leveren ende die te cort comen op alsulcke dickte, swaerte ende fatsoen als de oude sijn, ende den aennemer sal mede tot sijnen voordeel mogen gebrucken alle het oude hout dat van dese cap en solders sal comen ende 't geen daer van goet is omme in de kap te connen gebruycken aldaer mogen geappliceert werden ter keuze en believen van de heer aenbesteder offte desselfs geauthoriseerden.

Dese cap sal men bespannen met wel getopte revelaers ende capravens van de beste ende swaertste slagh, die geset middelt op een voet ende die recht onder die rij gespannen en schoongeschaeft.

Noch te maecken en te leveren soo veel eijcke kartoussen en greene lijsten alsser op beijde frontespiessen van doen sijn op alsulcke dickten ende swaerte als van die ander geseijt is.

Noch te maecken en te leveren en te leggen in beijde paveljoens 32 grenne binten, dewelcke sullen legghen Oost ende West, welcke binten dat swaer sullen wesen 6 en 8 duym, ende men sal dese binten aen drie sijden schoonschaven ende legghen waterpas en dan oversolderen met goede drooge Denemarckse delen, en die aen twee sijden schoon geschaeft en geveert ende vast geleijt; ende men sal daertoe leveren 8 strijckhouten, swaer 5 en 8 duym en die aen twee sijden schoon geschaeft en altesaem gladt opgewrocht.

Noch te maecken ende te leveren boven dese paveljoens, volgens de teyckeninch, twee paveljoens cappen, waerin dat men in elck sal wercken drie overgaende binten twee boven den anderen ende met een eycken maeckelaer daarop, om een bol ofte podt op te setten, welcke binten en stijllen soo swaer sullen wesen als van de andere cap geseijt is, ende maeckelaers 11 duym vierkant ende op elck ent te wercken twee halve capbinten, is te saemen 8 halve binten, dewelcke mede swaer sullen wesen als van de ander is geseijt.

Noch te leveren over alle de sijden greenen muerplaeten swaer 5 en 6 duym.

Noch te leveren in elcke cap twee flieringen, te weten twee boven den ander, daervan de eerste twee swaer sullen wesen 5 en 6 duym, de twede 4 en 5 duym, de nocken swaer 4 en 5 duym, ende te leveren soo veel wint ende nockbanden alsser tot dese cap van noode is, lanck 6 voet en swaer 4 en 5 duym naer den eys als boven.

Noch te maecken en te leveren aen dese paveljoenen soo veel eijcke kartoussen ende greene lijsten alsser tot alle dese 8 sijden van de paveljoens van doen sijn en in de teyckeninch aengewesen wort, ende op alsulcke dickte ende swaerte als van de andere geseijt is, ende daer in te hollen de gooten om op elck ent bequamelijck schoot te hebben om uyt te wateren en die dan wel en dicht te picken, ende de hoecken aen den anderen wel dicht te maecken.

De paveljoenen sal men bespannen met goede getopte revelaers van de swaerste slagh, geset die middelt op een voet ende die geschaeft ende recht onder de rij gespannen.

Noch te leveren alle de latten om de pannen op te hangen, te weten goede balcklatten alsser tot dese paveljoens ende de andere cappen van nooden is.

Noch te maecken alle de legeringh van gooten in de middel cap en daertoe te leveren alles wat daartoe van nooden is.

Noch te maecken ende te leveren in dese paveljoens ende in de andere cap 8 tweelighten tot dackvensters, met haer frontespiessen, gelijck in de teyckeningh te sien is; welcke casijnen dat swaer en hooch sullen wesen buyten kanten 4 voet ende wijt buyten kanten bij de 5 voet, waervan de stijllen ende dreppels swaer sullen wesen 5 en 6 duym; ende men sal se van buyten maecken met een raem ende glaespennen ende men sal se van ter sijden en bovenop bekleeden met deelen om met leijen te bekleeden ende die in malkander gerabat met bramborden voor op de stijllen daer de leijen tegenaen gedeckt sullen worden.

Noch te leveren tot paveljoens 8 hoeckeepers, dewelcke onder swaer sullen wesen 5 en 6 duym en boven 4 en 5 duym van grennenhout, ende mede de opleyders van de schoorsteenne, groot ende swaer 6 en 7 ofte 7 en 8 duym, ofte anders soo veel swaerder als den aenbesteder sal goet vinden en den aennemer sal aengewesen worden.

Noch te leveren ende te leggen onder de vloer van het groot salet elf eijcken ribben, dewelcke swaer sullen wesen vier ende vijf duym; dese ribben sal men leggen waterpas ende daarop sal men dan leggen goede greene pruysse deelen, welcke deelen alleen bij den heere aenbesteder buyten laste van den aennemer sullen werden ingekocht ende gelevert, voorts bij den aennemer aen eene sijde schoon geschaeft ende recht gestreecken ende op eene gelijcke dickte gemaeckt ende met ijsere drebels geleijt, opdat men van boven geen spijckers sien en kan ende dan gladt opgeschaeft.

Noch te leveren ende te legghen onder in de camer naer het oosten 6 eijcke ribben, dewelcke swaer sullen wesen 4 en 5 duym ende die sal men leggen waterpas ende men sal die legghen Oost ende West; dese ribben sal men belegghen met goede drooge Sweetsche delen ofte balckdelen, dewelcke de lengten van de caemer hebben, dick anderhalven duym, blijvens aen een sijde schoongeschaeft ende gestreecken ende vastgeleijt als in 't voorgaende artickel gesegt wert belangende 't bewercken van deselve, soo de voorss: deelen bij den aennemer mede moeten gelevert werden.

Noch te maecken en te leveren onder de vloer van de garderobe ende caminet 10 eijcke ribben, dewelck swaer sullen wesen 4 duym vierkant daer op sal men legghen goede drooge greene maetdelen ten minsten van tien pont vlaems 't hondert ende die aen een sijde gladt onder de rije opgeschaeft sonder quasten als vooren gestreecken en vastgeleijt.

Noch te legghen boven de kelder 5 grenne kelderbinten, dewelcke swaer sullen wesen 8 en

12 duym ende men sal dese binten van onder wulven met een halve steen, en maecken spongen in de binten om uyt te wulven; deze binten sal men overlegghen met Sweetsche delen, ten waer dat die niet lanck genoech en waeren, sal men moeten nemen ballick delen ende die sal men op een sijde schoon glad onder de rije opschaeven en strijcken ende vastleggen en glad opschaeven.

Noch sal men maecken en leveren in de kelder twee vierkante eijcke kelder kasijnnen groot en wijt naer den eijs, waervan de stijllen en dreppels swaer sullen wesen 6 en 8 duym, en men sal die van binnen maecken met een raemsponge, met houte veijnsters volgens d'aanwijsinge daer van te doen.

Noch sal den aennemer leveren alle het steijger goet dat hy voor sijn selven ende metselaer van doen heeft, te weten sparren en delen ende mede te maecken, een kallickhock om de kallick in te maecken soo groot ende soo wijt als men het goet vinden sal, ende als het de metselaer gebesight sal hebben sal het den aennemer weder hebben.

Den aennemer sal tot sijnen costen alle dit voorss. houtwerck moeten laeten brengen ende leveren ter plaetse daer dit werck sal gemaeckt worden.

Ende sal den aennemer gehouden sijn te maecken ende leveren soo veel schoorsteenmantels als tot het voorss: werck van doen sal sijn, van welcke den aennemer aenwijsinge gedaen sal worden, ende deselve maecken van goet greenen hout swaer drie ende een half ende veertien duym ter lengte en diepte volgens d'aenwijsinge daer van te doen.

Sal mede den aennemer gehouden sijn te maecken en te leveren alle 't voorss: eijckenhout van goet schoon gaeff, Wesels- ofte Deventerhout, sonder rooden ofte witten olm, roodtstammich oft hertscheurigh, riedschaligh, quade quasten, wankantigh, boesterigh, spintigh ofte yet anders dat tot nadeel van 't voorss: werck soude mogen strecken.

Sulcx dat den voorn: aennemer sal moeten gedoogen dat het voorss: hout in 't keuren met booren getoest werde soo dick en menighmael als het den Ed. heer besteder sal mogen gelieven, 't welck soo wel aen het gemaeckte als aan het rouwe sal moeten geschieden, sonder dat den aennemer hier tegen sal hebben te murmureren, maer terstont het uytgekeurde tot sijnen lasten moeten vergoeden ende vernieuwen.

Den aennemer sal tot vermaninge van den voorn. Ed. heer Besteder in 't werck treden, ende sijn aengenomen werck volcomentlijk opgemaeckt ende voltrocken hebben binnen den tijd van acht weecken, beginnende van date deses op peijne van yder dagh daernae te verbeuren ses guldens, die den aenbesteder den aennemer van sijn bedongen penningen sal corten, sonder tegen seggen, onder wat pretext 't selffde soudė mogen wesen, 't sij van weeder, wint, regen, ofte ander inconvenientien ende beletselen die eenighsints gepretendeert soude connen werden.

Alle dit voorss: werck wel ende meesterlyck te wercken tot prijs van Mrs. hun dien verstaende als tot contentement van de Ed. heer besteder, mitsgaders op des aennemers eygen bier en gereetschap, dat d'Ed. heer besteder nergens in gehouden sal sijn dan alleen te betalen de beloofde ende bedongen penningen sonder yet meer.

Ende indien 't geviel dat in de bijgaande teijckeningen ofte in dese yet was vergeten, misstelt off versuymt waert, ende 't selve nochtans met goede aenwijsinge ende behoorlyck onderrechtingh gedaen wiert ende oock tot het voorss: werck noodigh en dienstigh waere, sal den aennemer gehouden sijn 't selve te maecken en te leveren als off het in desen perfectelyck begrepen ende uytgedruckt stont, ten waer hetselve op het voorss: werck meer als vijftigh gulden importeerende was, soo sal het den aennemer daerenboven vergoet werden, doch anders niet.

Den aennemer sal noch gehouden sijn te leveren alle de spickers groot en kleyn, tot dit voorgaende geheele werck van noden wesende, in soodanigen quantiteijt en getall als mede groote en swaerte, als naar eysch van 't werck dienstigh ende oorbaer bij den heere aenbesteder of desselffs geauthoriseerden sal geoordeelt werden.

BESTECK ENDE CONDITIËN VAN 'T METSELWERCQ UYT DEN NAEM ENDE VAN WEGEN SIJN ED. CATS, AMBASSADEUR VAN DE HOOG MOGENDE HEEREN STATEN-GENERAAL VAN EENIGE VERANDERINGE VAN WERCKEN OP SEURGVLIET IN SODANIGE MANIEREN ALS VOLCHT:

1.

Eerstelijck sal den aennemer gehouden wesen de pannen en de muyren aftebreecken ende alle de steen en pannen schoon te maecken omme ten profijte van de nieuwe timmeragie weder geëmploijeert te werden.

2.

Den aennemer sal gehouden sijn de fondamenten te leggen op de diepte van drye voet onder den dorpel, ofte soo diep als den heere aenbesteder sal aenwijsen, soo wel van de kelder als boven mueren, ende sullen de buyten mueren aengeleijt

moeten werden ter dickte van vyer steen, met twee lagen telckens inne te snijden met dubble steen tot op anderhalven steen, daer van men ses lagen sal ophalen van de uytgelesen hartste graeuw steen in plaetse van klinckert met bastaert tras gemetst, die men vorders op sal halen gelijk de teyckeninge uytwijst.

3.

Den aennemer sal mede gehouden sijn de gevels op te halen en metsen ter dickte van 2 steen boven de gront gelijck de teijckeninge uytwijst.

4.

Noch sal den aennemer gehouden wesen de binnenmuyren dick te maecken van een Leydtschen steen in sodanigen maniere als de teyckeninge is uytwijsende.

5.

Noch sal den aennemer gehouden zijn de muyren van buyten schoon te wercken ende van binnen gladt te pleysteren, mitsgaders alle de vougen van buyten in 't waterpas met water vougen te strijcken ende afreeden naer behooren, ende laegen van 't geheele omgaende wercq wel neth ende in 't waterpas gevrocht moeten werden, ende soo wel binnen als buyten naer 't loodt, rij ende draet ende neth van schelute te wercken, ende oock verdacht te sijn dat de binnecanten van de muyren altijd deurgaende hooger sullen moeten gewrocht werden als de buytecanten, voor het inwateren derselver.

6.

Den aennemer sal oock gehouden zijn op yeder endt van het voorn. wercq te maecken een bequaem secreet, langh binnen muyren thien voeten, breet ses voeten, diep naer den eijsch.

7.

Noch sal den aennemer gehouden wesen de vloeren te leggen van roode heel back tegelen, namentlijck in de keucken, bottelry, ende in 't washuys.

8 *).

Den aennemer sal gehouden sijn de gualderije ende een kamer te beleggen met soodanige steenen ofte tegels als den besteder goetvinden sal.

9.

Ende de schoorsteenen van het voornoemde werck in soodaniger maniere ende forme op te trecken als de teyckeninge uytwijst, ende aen voornoemden aennemer aengewesen sal werden.

10.

(Oningevuld).

*) Dit artikel is doorgehaald.

11.

Oock sal hij aennemer gehouden wesen alle het hertsteenwercq te stellen ende rechten, sonder 't selve eenichsints te kneursen ofte stooten, blijvende tot laste van de voornoemde aennemer.

12.

Item te maecken ende opmetsen fourneysen, backoven ende andere wercken, hem bij ofte van wegen den heere aenbesteder aen te wijsen.

13.

Den aennemer sal sich niet vervorderen eenige calcq te verwercken ofte aen 't voornoemde wercq mogen gebruycken, voor deselve te vooren beslaegen ende andermael doorbout sal hebben, op peijne dat indien den aennemer eenich gedeelte van het voorss: wercq met calcq ter contrarie (hier vooren verhaelt) gebout sijnde, gewrocht sal hebben, sal het den besteder vrij staen ende vermogen 't selve terstont te doen affbrecken, ende den aennemer gehouden sijn 't selve op een nieu te hermaken.

14.

Sal den aennemer oock gehouden sijn in het affsteijgeren van het voornoemde werck alle de steijgergaten te stoppen.

15.

Den aennemer sal gehouden sijn tot vermaninge van den Ed: Heer besteeder in 't wercq te treden, ende sijn aengenomen wercq volcomentlijck opgemaeckt ende voltrocken te hebben binnen den tijt van twee maenden ofte uyterlijck voor den lesten Junij 1652 toecommende, sonder eenige exeptie ofte uytvlucht ter wereld, 't sij van weder wint, gebreck van knechts, wachten naer timmerwerck, ijserwerck, steen, kalck, materialen, ofte eenige andere verhinderinge, hoedanich deselve soude mogen wesen ofte gepretendeert connen werden, geene uytgesondert, als mitsdesen wel expresselyck daervan en van yder soorte derselver renunchierende, op peyne van yder dach daernae te verbeuren ses gulden, die hem aen sijn bedongen loon sonder eenich tegenseggen sal werden gecort.

Alle dit voorss: werck sal den aennemer maecken ende opleveren tot prijs van Mrs. hun dies verstaende, mitsgaders ten genougen van de Ed. Heer besteeder, als oock op des eygen aennemers bier sonder dat den Ed. Heer besteeder ergens inne gehouden sal sijn dan alleen te betalen de bedongen ende beloofde penningen sonder meer, welcke betalinge sal gedaen werden weeckelijcks met een......................

Sal mede den voorn: aennemer tot sijnen costen

gehouden sijn te huyren ende te betalen de opperluyden, die den kalck bewercken ende den steen ende kalck aenbrengen sullen, ende alles doen wat tottet selve operampt behoort. Ende sonderlinge den kalck wel ende ten meesten oorbaer doen bearbeijden, bouwen ende herbouwen ten keuze ende genoegen van den Heere aenbesteder ofte desselfs geautoriseerden.

Op welcke beyde voorgaende respective bestecken, als d'eene van de leverantie van timmerhout ende spijckers mitsgaers bearbeyden ende timmeringe van dien en d'andere van metserijen ende bearbeyden van metselwerck ende alle den conditien ende poincten daerinne begrepen, ende verders ingevolge van de gront ende stantteeckeninge daervan sijnde, de voornoemde leverantie, timmeringe, metserien ende verder bewerckinge van den opbouw van de huysinge ende timmeragie op Sorchvliet aengenomen zijn by Claes Dircxsz Balckeneynde, mr. timmerman, voor soo veele aengaet de leverantie van timmerhout ende spijckers mette timmeringe, bearbeydinge ende opbouw van dien voor de somme van drye duysent vijffhondert gulden, ende noch daerenboven de somme van vijftig gulden ter discretie van den Heere aenbesteder. Ingevalle hij aennemer soo in de leverantie van goet, drooch, vast, gaaff, ende wel geconditionneert hout, alsmede behoorlicke bewerckinge van dien, ende spoedige voltrekkinge van den voors: bouw sijn Ed[t] behoorlick contentement compt te doen, te betalen met twaelff hondert gulden gereet, noch twaelff hondert gulden als 't werck onder het dack sal sijn, ende de reste soo wanneer 't voornoemde werck ten vollen sal volmaeckt ende opgenomen sijn.

Ende bij Willem Colijn, alias Toll, mr. metselaer het metselwerck ende bearbeyden van calck, steen ende andere diergelijcke materialen van yder duysent steens twee guldens, ende daerenboven noch eenen stuver op het duysent, mede ter discretie van den Heere aenbesteder, ingevalle hij naer de weecke van de Haechsche kermisse gedurichlick sal arbeyden aan 't voorss: werck met vyer truwelen, wel meerder, maer niet minder. Ende den Heere aenbesteder vorders in 't wel ende spoedich arbeyden compt behoorlick contentement te geven. Ende voor 't samentlicke affbreecken van 't onderwerck, ende schoonmaecken van den steen tot wederopmetsen ende gebruyck van dien bequaem sijnde, eens de somme van 't sestich guldens.

Alle de voorschreven timmeragien, metserien, ende absoluten ende volcomen opbouw, wel ende behoorlicken opgemaect ende voltrocken te hebben, binnen den tijd van acht weecken naer date deses, ofte uytterlicken voor den lesten Junij toecommende, sonder eenige exceptien, excusen, ofte uytvluchten te mogen sustineren, 't sij van weeder, wint, reegen, gebreck van materialen, knechten, d'eene nae d'anders werck ofte yet anders, bedacht ofte onbedacht, niets ter werelt uytgesondert, op peene dat de voorss: aennemers elcken dach, die bevonden sal werden nae den voorgaenden gesetten tijt d'voornoemde wercken onvolmaeckt gebleven te sijn, yder respectivelick verbeuren sal, ende bij den Heere aenbesteder henluyden aen haer bedongen penningen inder daet gecort sal werden ses guldens, sonder eenich bekroon ofte tegenseggen.

In kennisse der waerheijt desen bij den Eedelen Heere Diderick Pauw, Heere van Carnisse ende uytten naeme ende van wegen de Eedele Heere Jacob Cats, Ridder, Heere in Wulpen etc., Eerste Ambassadeur extraordinaris van wegen haere Hoog Mogende bij de Republicque van Engelant, Bewaerder van den grooten Zegel ende Stadthouder ende Registermeester van de Leenen van Hollandt en West-Vrieslant sijn Ed[ts] respective schoonvader als aenbesteder.

Ende de voornoemde Claes Dircxsz. Balckeneijnde, mitsgaders Willem Colijn Alias Toll, als aennemers respectivelicken onderteeckent, op den vijff en twintichsten April XVI[C] twee ende vijftich.

(*get:*) Claes Dirrickse van Ballijckenende
Willem Kolijn.

Museum Catsianum van Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet. H. S. No. 47. Bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

TAXATIE van den inboedel van Jan Charles Franchois Bada du Jardin, overleden op Rustenburg 23 Augustus 1727. *)

Van de Voorkamer beneen.

	gld.	st.
Schoorsteenstuck	5	—
acht ronde portraitten van afgooden	7	—
aen weerseijde over de deur:		
twee teijkeningen	3	—
een martvroutie	1	10
twe vrowe portraities, vergulde leysies	2	—
landtschapie, swarte leijst	1	10
twee boure geselschapies, vergulde leysten	6	—
twee Lieve Vrouties met vergulde leysten	1	10
langwerpig Driekoning stuck	3	—
twee landtschapies met beesten	8	—
een vrolick geselschapie	2	10
blomstukie, vergulde lijst	2	—
distileer stukie, goude lijst	2	10
twe portraities aen de venster zij	1	10
Magdaleen ronde stukie, sonder leyst	1	—
batalie stukie, sonder lijst	0	15
blomstuck met een vergulde leyst	3	—
kleyn landtschapie, swarte leist	0	15
Mynheer Bada ende mevrouw portraiten gecraionnert		
Twee spoelcommen met tien kopies postelien op tabletties bove de deur		

*) Protocol van den Notaris Samuel Favon.

Twee spoelcommen, twee flessies, twee kannetjes met twee apies, staande boven op de kast; fein posteleijn.

In de schoorsteen een stelsel van vijve Delfs posteleijn. per memorie.

Twee spiegel hangblackers . . . . 4 —
twee vergulde armties boven een deur 1 10
een geverfde tafel met twee geridon met een groen kleetie 2 10
vier stoelen met root trijp bekleed . . . . . 10 —
vijf lape mat op de vloer 1 10

In de groote kamer.

Een groen caiant leedekant met wit satein gevoert met sijn sprey . . . . 150 —
bet en peule met twee kussens . . . . 30 —
een spiegel met een neuteboome leyst 40
op de schoorsteen een spiegel met een vergulde leyst . . . . 12 —
aen de schoorsteen twee spiegel blaekerties . . 3 —
ses spiegels met vergulde leysties en blaekers . 15 —
een marmele steene tafel op een houte voet . . 6 —
twee saiente gordeijne 2 10
vier groote schilderije in goude leyste . . . . 50 —
een kindt boven een deur . . . . 5 —
twee blomstukies in de alcoove . . . . . . 6 —
Twe verlacte kassies . . . . 5 —
plafonstuck. . . . . 6 —
acht gebandeerde trijpe stoelen. . . . . . . 45 —
twee roie armstoelen . . . . 3 —
geverfd teetafeltie 0 10
twee maten. . . . . 3 —

drie portraiten van 't huis van Hessen, een stelsel Delfs posteleijn van vire en twee Japaense potten in de schoorsteen, per memorie.

postelein staende op de schoorsteen: vier blaewe flessen, vijf kanneties, twe bruine flessies, twee blaewe chocolate kopies, twee steleties van seuven stucken elck

op de twee verlackte kassies twee stelleties, elk van seuve stuckies met een en twintig paer teecoppies.

op de zeijde van de schoorsteen twee gekleurde posteleijne poppen. Per memorie.

een portiere of caiant gordeyn . . . . . . 1 —
goudtleer, oudt behangsel tuschen de schilderijen 6 —

Klein Cabinet aen de rechterhandt.

vier stoelen met root trip. . . . . 10 —
twee spiegels met vergulde lijsten. . . . . . 4 —
twee spiegel blaekerties 2 10
oudt goudtleer behangseltie . . . . 3 —
twee tabletties van barnsteen . . . . 5 —
een neuteboome tablet . . . . 2 —
vier lapies matt 0 6
het posteleijn staende bove de deur

seve wite met blaewe ranties posteleyne kopies, noch seve ditto, vier caffe coppen, ses koppen en vijf schooteltíes, blaew en goudt.

vier flessies, vier olijkanneties, ses witte kelkies, vier spaense aerdenpotten, ses honden, acht poppeties, acht doorgeslaege schotelties, twee blaewe begijne poties:

Op de twee baernesteene tabletties ses paer teecoppies, ses coppies, nog seve coppies, een wit commitje, een smoorpottie, drie schotelties, twee groene treckpotties, twee blaewe en een witte, twee knolpotties, twee gekleurde meusen, noch een coppie en elf schootelties en tien coppies Japan, twee kickvorsten, een groen treckpot, seuve kommen, twee gedecte kommen, een treckpot, twe koeties, twaelf paer coppies Saxise postelein en drie coppen, per memorie.

In 't clein saaltie op de tuyn.

vier arm glase blaekerties . . . . 6 —
ses tabourette . . . . 4 —

Klijn Cabinet aan de slinker handt.

Een ovaal portrait met vergulde lijst. . . . . 3 —
een landtschap boove de deur 0 15
mevrous Bada eige grootvader . . . .
oudt klein portraitie van een vrou 0 6
oudt wyf dat gelt telt bij de lamp 0 15
een blomstuckie met vergulde lijst. . . . . . 3 —
een zeestukie, zonder lijst. 0 6
een portrait van een man, sonder lijst . . . . 1 —
een historistukie met een swarte lijst. . . . . 2 —
twee stukies verbeeldende de schilderkunst en beelthouwerie, sonder lijsten . . . . 4 —
een naeckte venus, die een sater ontdekt . . . 1 10
een man met een os, swarte leytsie 0 6
een mans portrait met een glas in de handt . . 0 10
twee zee batailles, sonder lijsten . . . . . . 4 —
twee cleine landschapen, sonder lijst. . . . . 1 —
seer oude goudleer behangsel . . . . 1 —

Op 't bordes van de Trap

vendrager met een vergulde lijst . . . . . . 6 —
keukestuck sonder lijst. . . . . 8 —
landschap sonder lijst 1 10
een oude batalie . . . . 2 —
een landschap met een swarte leyst . . . . . 2 —

in 't portael

twee houte geschilderde poppen 1 10

In de Kinderkamer.

Een pavilloen met oudt groen laken bekleet . . 5 —
twee oude matrassen met een peulen en twee kussens . . . . 8 —
een katoene deeke . . . . 3 —
een slaepbanck 1 10
twee matrassen, een hoofdkussen met een witte deeken . . . . 6 —
een tafeltie 0 10
een schermtie van geoli pampier 0 10

twee gevlackte spiegels	2	—
portrait op de schoorsteen, vergulde lijst	1	10
Bachus met een swarte lijst	0	10
een watertie met schepie, sonder lijst	0	15
oudt Scheeveling	1	—
twee landschapen sonder lijst	1	-
een man en een vrou	0	6
drie portraiten	1	—
ses kaerten met oude lijsten	2	
seuven matten oude stoelen	1	10
noch acht kaerten met kleine lijsten	2	—
een oude tafel	0	4

In de Keuke

de tin

twee dozain tinne tafelborden	10	—
vier assieten met een plaetie	2	10
twee schootelties	1	10
twee schootels met een plaat	3	—
twee tinne backen	1	10
een kommetie met vier lepels en vier vorken	0	15
een koelvat	3	—
een koffijkannetie	1	-

kooper

Casserolen drie	2	10
vysel	2	—
twee chocolate kannen met decksels	1	10
vier kandelaers, twee blaeckers en een snuyterbackie	3	—
twee cofeikeetelties	1	10
een koopere keetel met een decksel	2	10
ditto noch een keetel	4	—
twee taertepannen met decksels	4	-
schuymspaen	0	2

Isere

een pott	1	10
comfoor	1	10
een rooster en hangiser	1	—
spitt met sijn toebehooren	3	—
asspotten, twee met schop, tang en ketting, oudt	1	-
hacmess	0	2

blick

drie oude blicke lampen	0	6
raspie, kruytdoos, schuyspantie, sauspanetie	0	10
vijf oude stoelen en tafel	0	10

Boven de Voorkamer

kanopé met verweel bekleet	20	—
twee spiegels, hangblaackers met vergulde lijsten	4	-
orlogie met olijve kast	50	—
ingelijde oude cabinet	16	—
vier stoelen gestooken	6	—
gedruckt linde behangsel	15	—
twee glassgordijnen	3	—
drie portraities	1	10
portrait van de heer Bada met sijn oudste soon.		
drie verlacte potten van houdt in de scoorsteen	3	—

't posteleyn dat op het cabinet staat:

een en twintig doofpotties, twaalf beekerties, seeven groote flessen, een blaewe fles, achtien blaeuwe en witte coppies, ses grauwe coffeicoppen, ses paer Japaense coffeicoppen met gout, vijf paer teecoppen Japans verguld, dertien ongepaerde gecoleurde theeschootels, ses witte zoutvaaten, noch drie ongepaerde schotels, noch twee ongepaerde coppen.

twee groote spoelkommen, een klapmussie, vijf kleine flessies, achtien kleine poppeties, een postleijn ostingie bedt, vijf roie theepotten, een wit coppie en twaelef potten — per memorie.

Op de schoorsteen

twee spoelkommen, vier witte booterpotten, elf doofpotten, twee beekers, twee flessen, twee kleine poppen, vijf chocolate coppen met ooren en vier kleine manneties — per memorie.

In de slaapkamer

een leedekant met groen caiant bekleet	60	
een bedt en peule, met een kusse	40	—
een matras van linde damast	16	—
en twee catoene deekens	6	—
een spiegel met een vergulde lijst	10	
een spiegel op de schoorsteen	12	
twee kleine spiegels hangblakerties	1	10
twee glassgardeine van caiant	3	-
een behangsel van groen caiant met drie gardeine	20	—
een ruststoel	4	—
vier stoelen	5	—
eyke kassie	4	
een kleinder ditto	1	-

mijnheer en mevrous Bada geschilderde ovale portraiten.

De Prins ende de Princesse van Hesse, ovale portraiten

postelein dat op de kassie staet:

eene groote spoelkom, ses witte chocolaate coppies, twee bonte ende twee blaeuwe flessies, twee blaeuwe chocolaete coppies ende twee smoorpotties — per memorie.

Op de schoorsteen

vier witte bootertonneties, elf smoorpotties en vier popeties en twee bruyne flessies — per memorie.

Een kistie met kooper vergult	15	-
ditto van swart chagrijnleer met koopere ringen	4	—

In 't cabinetkamer van mijnheer

het comtoir cabinet	70	—
een tafeltie	3	—
twee spiegels met goude lijsten	18	-

twee ditto boven de vensters	16	—
twee vrouwe en een manscoppen bove de deur	1	—
gelegateert aen den Heer Cavallier		
badt van Diana, sonder lijst	2	—
boure geselschap met een swarte lijst	3	—
gelegateert aan den Heer Cavallier		
twaelf Roomse kleine loie keijserskoppen	5	—
Magdaleen in een swarte lijstie	1	—
Koninginne van Seba met een lijsie	1	—
een paar stukies van stroo met leissies	3	—
een portraittie van een prins	0	10
Italiansche perspectifie, sonder lijst	1	10
lantschapie met een swart lijstie	0	6
brantie	1	—
Jufrou Bada's portrait per memorie		
de vorstin klein portrait per memorie		
gelegateert aan den Heer Cavallier		
lantschapie met ruiters	0	10
een wellustie	1	—
een lachende troni	—	—
Maria	1	10
Herderine	0	10
elf prenties met lijsten	5	0
Quakerine	0	10
abdesse, ovaal, sonder lijst	0	6
Cupido met een gesneede lijst	1	10
armstoel	8	—
twaelf geschilderde doecken met fruit	4	—
lessenaer van olijve hout	3	—
oude tafel	0	6
vier printen met leijtsies	1	10
twee tabouretten met een stoel	5	—

Balconkamer

ledekantie met groen damas met geele banties behangen	10	—
klein bedt en peule	6	—
twee matrassen	8	—
3 keussenties, soo groot als klein	3	—
katoene deeken	3	—
spiegel met een vergulde leytsie	2	10
Christi geboorte	1	—
Diana met een vergulde leyst	1	—
blompot sonder leyst	2	—
twee portraiten, sonder leysten	0	15
familiestuck of portrait per memorie		
geverfde tafel	2	0
oude tafel	0	15
vier stoelen	1	10
oude goudsleer	3	0

*Kameniersk**amer.*

Twee geverfde theetafelties	1	10
betkass	12	0
twee matrassen	10	—
twee kussens	2	—
twee wolle deekens	6	—
een kaert	0	15
een spiegel	1	10
twee stoelen en een tafeltie	1	10

Knechtskamer

bedt en peule en een kusse	10	—
oude deeken	0	10
twaelef oude schilderijen	2	—
oue wolle deeken	0	15
kachel	4	—
kist van suykerhoudt	6	—
nachtkoffertie	3	—

Mijnheers Bada kleeren

een goudtsstoff camisool	40	0
een zilver camisool	30	0
bruin laeken kleedt met goudt geboordt	70	—
blaue kleedt met zulver passemendt	30	—
roie laekense mantel	20	—

meubels

oude tafel	0	10
oude tafel en een stoel	0	10
kassie	0	15
drie geschilderde ouwe tuindoeken	1	—
oude schilderie van vryagie	0	15

kamer boove de keuken.

oudt leegerbedt met een cusse	2	—
lessenaertie met laeke bekleedt enz.	1	10

het posteleijn.

een groote Japaense schootel blaeuw en wit.
acht ditto kleine, twintig gekleurde borde, sestien ditto blaeuw en wit, ses paer chocolate coppen, per memorie

vijftien beekers als potties	2	10
twee groote Marseillie schootels	8	—
tien Marseille fruitschalen	12	—
twaelf Marseille tafelborden	8	—
een Marseille spoelkom met vier schalties	4	—
St. Japec schelpen, acht	5	—
een azijn kannetie	0	15
twee roie treckpoties	3	—
vier blaeuwe en witte schootels	8	—
ditto nog ses schotels, blaew en wit	5	—
drie scaelties blaeu en witt	3	—
tien booter schootelties	5	—
seeve „ „	4	—
vier kleine „ „	1	10
neege schootelties en ses coppies	1	10
drie coppies met een klapmus	2	—
eene com	3	—
vier draeck schaelen	5	—
vijf blom „	6	—
twee bonte „	3	—
vier gekleurde schaelties	4	—
tien bonte „	10	—
achtien schotelties en seven en twintig coppies	6	—
twee suicker scottelties	1	—
twee roomschaelen	6	—

Alle deze coppies en schootelties zijn ongepaert.

In de kamer op de solder.

een groote spiegel met vergulde lijst	33	—
behangsel van een ledekant met catoen gevoert	8	—

catoene deeke	6	—
twee kooties voor voogelties	3	—
vier tablettes	2	—

Cooper

askeetel	6	—
beddepan	1	—
bradpan	3	—
Confituer pan	2	—
leegerkeetel	3	—

iser en andere rommelerije.

een haartie met tang en besum enz.	3	—

tin

twee groote schootels	5	—
lampetschootel met de kan	2	—
vijf tinne schootels	7	—
drie „ „	5	—
ses assietten	3	—
twee en twintigh heele en twee gebrooke tafelborden	10	—
veertien tafelborden enz.	8	—

Cooper.

twee soucouppen en een bel en confortie en een plaett	2	—
pavilloen van root damast	10	—
behange van gedruck linde	3	—
sprei van een ledekant	8	—
amosein gebloemt spreitie.	5	—
catoene deeke	5	—
perss en oude tafel	1	10

17 Sept. 1727.

(*get.*) ANNA VERBOEM.
MARYA GULLUNG.

Werd nogh opgebragt een oude koets voor. . *f* 50 —